

Ionel Cordovan
(coordonator)

**Ghid pentru predarea/ învățarea
limbii rromani materne
anul IV de studiu**

Oradea, 2024

Autori:

- ✓ Prof. Ionel CORDOVAN, inspector școlar pentru minoritatea rromă în cadrul Inspectoratului Școlar Județean Bihor;
- ✓ Prof. Mihaela LUNCAN, profesoară de limba rromani la Școala Gimnazială nr. 2 Tășad;
- ✓ Prof. Adrian COVACIU, profesor de limba rromani la Școala Gimnazială nr. 2 Gepiș;
- ✓ Prof. Maria COVACI, profesoară de limba rromani la Școala Primară nr. 1 Cărădeni;
- ✓ Prof. Aurelia ANDRAȘI, profesora pentru învățământul primar în limba rromani la Școala Gimnazială nr. 2 Tămașda;
- ✓ Prof. Mihaela BUT, profesoară pentru învățământul primar și profesoară de limba rromani la Liceul Teoretic „Constantin Șerban” Aleșd.

Avizare:

- ✓ Acest ghid a fost avizat de către *Consiliul Consultativ al disciplinei limba rromani maternă* de la nivelul Inspectoratului Școlar Județean Bihor

Colecție:

- ✓ Prezenta lucrare face parte din colecția „Rromani Didaktika”, regăsită pe pagina web edubh.ro, la secțiunea RED-uri – LIMBA RROMANI;
- ✓ Grupul de facebook „limba rromani anul 4 de studiu”;
- ✓ Canalul de youtube „Rromani Didaktika”.

Cuprins

Cuvânt înainte	5
Structura anului școlar 2024-2025	6
Aplicarea structurii anului școlar 2024-2025	9
Planuri cadru de învățământ pentru ciclul primar	11
Programa școlară pentru clasa a IV-a / anul IV de studiu	17
Proiectarea didactică	28
Evaluare inițială	43
Fișe de lucru	46
Prezentarea demersului didactic integrat	57
1.1. O rrom thaj i astarni le ruvenqi	59
1.2. So zanav?	61
1.3. O rrom, o phuro thaj le duj piră	63
1.4. So ingeren e kanzürke pumare dumesþe?	67
1.5. Lil Indiaþar.....	70
1.6. Rekapitulăcia	73
1.7. Evaluăcia.....	77
2.1. Phen tu manqe, éhavorro!	82
2.2. Sar o sósoj mudardäs le ruves	84
2.3. Dadea, amarea!	88
2.4. O ričhinorro Vini žal k-o sósoj	90
2.5. O phuro Kräćuno.....	93
2.6. O zidări	95
2.7. Rekapitulăcia	99
2.8. Evaluăcia	103
3.1. I kakaräska thaj o kalo sap	108
3.2. O berś, e éhona, o kurko, e dīvesa. E éhona	111
3.3. Jekh godăver rromni	115
3.4. So kerel o lav?	118
3.5. Savo si o drom amare éhibăqo?	120
3.6. Kajsan	122

3.7. Rekapitulàcia	127
3.8. Evaluàcia	131
4.1. O Ștefàn Rãzvàn, o Baro Raj la Moldoviaqo	134
4.2. O bicájlo rrom	137
4.3. I Svùnta Sàra	141
4.4. Jekh șoșoj..., aver șoșoj	144
4.5. Andar e svàtură le godăvere phuresqe	146
4.6. Palutni rekapitulàcia	149
4.7. I palutni evaluàcia	157
Bibliografie	161

Cuvânt înainte

Ghidul pentru predarea limbii rromani pentru anul IV de studiu este al treilea dintr-o serie de cinci ghiduri metodice, realizată de o echipă de profesori de limba rromani din județul Bihor, începând cu anul 2021, din necesitatea adaptării demersului didactic la provocările predării on-line.

Lucrarea cuprinde elemente de ghidare a demersului didactic, structura anului școlar, aplicarea structurii anului școlar la nivelul unității de învățământ, planul cadru, programa școlară, proiectarea didactică, elemente care facilitează organizarea unui demers didactic integrat și personalizat, după specificul disciplinei și nevoile de învățare ale elevilor.

*Lucrarea se evidențiază prin propunerea unui demers didactic integrat, permițând o transpunere logică programei școlare și a manualului școlar în procesul de predare – învățare - evaluare. Așadar, **textele suport propuse sunt explorate prin explicarea și traducerea cuvintelor și expresiilor necunoscute, au fost traduse toate textele suport, s-au propus răspunsuri la întrebările formulate pentru textele literare din manual.***

*Sunt prezentate **rezolvări model** pentru **evaluarea inițială, exercițiile recapitulative și itemii de evaluare** de la sfârșitul celor patru unități de învățare, precum și a celor cinci **seturi de exerciții de recapitulare și evaluare finală**, aspecte relevante în realizarea unei evaluări obiective, dar și a unei autoevaluări realizată de elevi.*

***Fișele de lucru pentru elaborate pentru unitatea I** de învățare sunt prezentate într-o manieră practică cu un design atractiv, fiind complementare metodei prezentată în manualul școlar.*

În aplicarea acestei abordări didactice integrate recomandăm utilizarea resurselor educaționale deschise prezentate pe canalul de youtube „Romani Dikdaktika” (citire model) și pe pagina web edubh.ro, la secțiunea RED-uri – LIMBA RROMANI.

**Ionel Cordovan,
Oradea,
22 octombrie 2024**

Ordinul nr. 3694/2024
privind structura anului școlar 2024-2025

Având în vedere:

- prevederile art. 115 alin. (2) [lit. r](#) din Legea învățământului preuniversitar nr. 198/2023, cu modificările și completările ulterioare;
- Referatul de aprobare nr. 3.202 din 27.12.2023 referitor la proiectul de Ordin al ministrului educației privind structura anului școlar 2024-2025, în baza prevederilor art. 13 [alin. \(3\)](#) din Hotărârea Guvernului nr. 369/2021 privind organizarea și funcționarea Ministerului Educației, cu modificările și completările ulterioare,

ministrul educației emite prezentul ordin.

Art. 1. - (1) **Anul școlar 2024-2025** începe la data de 1 septembrie 2024, se încheie la data de 31 august 2025 și are o **durată de 36 de săptămâni** de cursuri. Cursurile anului școlar 2024-2025 încep la data de 9 septembrie 2024.

(2) Prin excepție de la prevederile [alin. \(1\)](#) se stabilesc următoarele:

- a) pentru clasele a XII-a zi, a XIII-a seral și frecvență redusă, anul școlar are o durată de 34 de săptămâni de cursuri și se încheie la data de 6 iunie 2025;
- b) pentru clasa a VIII-a, anul școlar are o durată de 35 de săptămâni de cursuri și se încheie la data de 13 iunie 2025;
- c) pentru clasele din învățământul liceal - filiera tehnologică, cu excepția claselor prevăzute la lit. a) și pentru clasele din învățământul profesional, anul școlar are o durată de 37 de săptămâni de cursuri și se încheie la data de 27 iunie 2025;
- d) pentru clasele din învățământul postliceal, durata cursurilor este cea stabilită prin planurile-cadru de învățământ în vigoare.

Art. 2. - (1) Anul școlar 2024-2025 se structurează, pe intervale de cursuri și intervale de vacanță, astfel:

a) intervale de cursuri:

- de luni, 9 septembrie 2024, până vineri, 25 octombrie 2024;
- de luni, 4 noiembrie 2024, până vineri, 20 decembrie 2024;
- de miercuri, 8 ianuarie 2025, până vineri, 7 februarie 2025, respectiv vineri, 14 februarie 2025, sau vineri, 21 februarie 2025, după caz, la decizia inspectoratelor școlare județene/al municipiului București, în urma consultărilor cu beneficiarii primari ai educației, cu părinții/reprezentanții legali ai acestora și cu cadrele didactice, realizate la nivelul unităților de învățământ;
- de luni, 17 februarie 2025, respectiv luni, 24 februarie 2025, sau luni, 3 martie 2025, la decizia inspectoratelor școlare județene/al municipiului București, după caz, până joi, 17 aprilie 2025;
- de luni, 28 aprilie 2025, până vineri, 20 iunie 2025;

b) intervale de vacanță:

- de sâmbătă, 26 octombrie 2024, până duminică, 3 noiembrie 2024;
- de sâmbătă, 21 decembrie 2024, până marți, 7 ianuarie 2025;
- o săptămână, la decizia inspectoratelor școlare județene/al municipiului București, în perioada 10 februarie- 2 martie 2025;
- de vineri, 18 aprilie 2025, până duminică, 27 aprilie 2025;
- de sâmbătă, 21 iunie 2025, până duminică, 7 septembrie 2025.

(2) Fiecare unitate de învățământ comunică beneficiarilor primari ai educației și părinților/reprezentanților legali ai acestora, până la data de 1 aprilie 2024, structura detaliată a anului școlar, cu includerea deciziilor pentru elementele flexibile ale acesteia.

Art. 3. - În zilele nelucrătoare/de sărbătoare legală prevăzute de lege și de contractul colectiv de muncă aplicabil nu se organizează cursuri.

Art. 4. - (1) Programul național „Școala altfel” și Programul „Săptămâna verde” se desfășoară în perioada 9 septembrie 2024-30 mai 2025, în intervale de câte 5 zile consecutive lucrătoare, a căror planificare se află la decizia unității de învățământ. Derularea celor două programe se planifică **în intervale de cursuri diferite**.

(2) La clasele din învățământul liceal - filiera tehnologică și din învățământul profesional, în perioadele dedicate programelor „Școala altfel” și „Săptămâna verde” se organizează activități de instruire practică, urmărind și scopul acestor programe.

(3) La clasele din învățământul postliceal, în perioadele dedicate programelor „Școala altfel” și „Săptămâna verde” se organizează activități de instruire practică.

Art. 5. - În situația suspendării cursurilor conform Regulamentului-cadru de organizare și funcționare a unităților de învățământ preuniversitar, măsurile privind parcurgerea integrală a programei școlare prin modalități alternative stabilite de consiliul de administrație al unității de învățământ nu se dispun în perioada vacanțelor școlare.

Art. 6. - Calendarul examenelor/evaluărilor naționale, al examenelor de absolvire, respectiv de certificare/atestare a calificării profesionale/a competențelor, precum și calendarul admiterii în clasa a IX-a se aprobă prin ordine distincte ale ministrului educației.

Art. 7. - (1) În situații deosebite, bine fundamentate, în funcție de condițiile climaterice locale speciale și de specificul școlii, inspectoratele școlare pot aproba, cu avizul Ministerului Educației, la cererea conducerii unităților de învățământ, modificări ale structurii anului școlar stabilite prin prezentul ordin.

(2) Pentru unitățile de învățământ militar preuniversitar din sistemul de apărare, ordine publică și securitate națională, în funcție de specificul școlii și de specificul specializării/armei, Ministerul Apărării Naționale, Ministerul Administrației și Internelor, Ministerul Justiției și alte instituții cu

atribuții în domeniile apărării, ordinii publice și securității naționale pot aproba, cu avizul Ministerului Educației, la cererea conducerii unităților de învățământ, modificări ale structurii anului școlar stabilite prin prezentul ordin.

(3) Solicitarea de modificare a structurii anului școlar pentru situațiile menționate la [alin. \(1\)](#) se face după consultarea consiliului reprezentativ al părinților din unitatea/unitățile de învățământ respectivă/respective.

(4) Aprobarea modificării structurii anului școlar, menționată la [alin. \(1\)](#) și [\(2\)](#), se acordă în condițiile asigurării parcurgerii integrale a programei școlare, precum și a posibilității ca toți elevii să participe, fără restricții, la examenele și evaluările naționale.

Art. 8. - Direcțiile de specialitate din cadrul Ministerului Educației, inspectoratele școlare și unitățile de învățământ preuniversitar duc la îndeplinire prevederile prezentului ordin.

Art. 9. - Prezentul ordin se publică în Monitorul Oficial al României, Partea I.

Ministrul educației,

Ligia Deca

București, 1 februarie 2024.

Nr. 3.694.

APLICAREA STRUCTURII ANULUI ȘCOLAR 2024-2025

PROGRAMUL NAȚIONAL „ȘCOALA ALTFEL” ȘI PROGRAMUL „SĂPTĂMÂNA VERDE”

Intervalul propus în structura anului școlar	Intervalul selectat la nivelul unității de învățământ
<p>Programul național „Școala altfel” și Programul „Săptămâna verde” se desfășoară în perioada 09 septembrie 2024—30 mai 2025, în intervale de câte 5 zile consecutive lucrătoare, a căror planificare se află la decizia unității de învățământ. Derularea celor două programe se planifică în intervale de cursuri diferite.</p>	<p>1. „ȘCOALA ALTFEL”</p> <p style="padding-left: 20px;">✓ Modulul/ intervalul .....</p> <p style="padding-left: 20px;">✓ Perioada .....</p> <p>2. „SĂPTĂMÂNA VERDE”</p> <p style="padding-left: 20px;">✓ Modulul/ intervalul .....</p> <p style="padding-left: 20px;">✓ Perioada .....</p>

MODULE/ INTERVALE DE CURS

<i>Modulul/ intervalul de cursuri conform structurii anului școlar</i>	<i>Modulul/ intervalul de cursuri aplicat la nivelul unității de învățământ</i>
<p>Modulul/ intervalul de cursuri 1 09 septembrie – 25 octombrie 2024 7 săptămâni X 4 ore = 28 ore</p>	<p>Modulul/ intervalul de cursuri 1 09 septembrie – ..... 2024 ..... săptămâni X 4 ore = ... ore</p>
<p>Modulul/ intervalul de cursuri 2 4 noiembrie – 20 decembrie 2024 7 săptămâni X 4 ore = 28 ore</p>	<p>Modulul/ intervalul de cursuri 2 ..... – ..... 2024 ..... săptămâni X 4 ore = ... ore</p>
<p>Modulul/ intervalul de cursuri 3 8 ianuarie – 7/ 14/21 februarie 2025 6 săptămâni X 4 ore = 24 ore</p>	<p>Modulul/ intervalul de cursuri 3 ..... – ..... 2025 ..... săptămâni X 4 ore = ... ore</p>
<p>Modulul/ intervalul de cursuri 4 17/24 februarie/ 3 martie – 17 aprilie 2025 8 săptămâni X 4 ore = 32 ore</p>	<p>Modulul/ intervalul de cursuri 4 ..... – ..... 2025 ..... săptămâni X 4 ore = ... ore</p>
<p>Modulul/ intervalul de cursuri 5 28 aprilie – 20 iunie 2025 8 săptămâni X 4 ore = 32 ore</p>	<p>Modulul/ intervalul de cursuri 5 ..... – ..... 2025 ..... săptămâni X 4 ore = ... ore</p>

INTERVALE DE VACANȚĂ

<i>Intervalul de vacanță conform structurii anului școlar</i>	<i>Intervalul de vacanță aplicat la nivelul unității de învățământ</i>
La finalul modulului/ intervalului de cursuri 1 <i>26 octombrie – 03 noiembrie 2024</i>	La finalul modulului/ intervalului de cursuri 1 <i>26 octombrie – 03 noiembrie 2024</i>
La finalul modulului/ intervalului de cursuri 2 <i>21 decembrie 2024 – 07 ianuarie 2025</i>	La finalul modulului/ intervalului de cursuri 2 <i>21 decembrie 2024 – 07 ianuarie 2025</i>
La finalul modulului/ intervalului de cursuri 3 o săptămână în perioada <i>10-16 februarie 2025</i> <i>17-23 februarie 2025</i> <i>24 februarie – 02 martie 2025</i>	La finalul modulului/ intervalului de cursuri 3 <i>... februarie – ..... 2025</i>
La finalul modulului/ intervalului de cursuri 4 <i>18 aprilie – 27 aprilie 2025</i>	La finalul modulului/ intervalului de cursuri 4 <i>18 aprilie – 27 aprilie 2025</i>
La finalul modulului/ intervalului de cursuri 5 <i>21 iunie – 07 septembrie 2025</i>	La finalul modulului/ intervalului de cursuri 5 <i>21 iunie – 07 septembrie 2025</i>

PLANIFICAREA VACANȚEI DIN PERIOADA 10 FEBRUARIE 2025 – 2 MARTIE 2025

Perioada	Județul
<i>10-16 februarie 2025</i>	BN
<i>17-23 februarie 2025</i>	AG, BH, BR, B, BZ, CJ, CL, CS, DB, GJ, GR, HD, IF, IL, MH, OT, PH, SJ, TR, TM, VN, VS, VL
<i>24 februarie – 02 martie 2025</i>	AB, AR, BC, BT, BV, CT, CV, DJ, GL, HR, IS, MM, MS, NT, SM, SB, SV, TL

Planuri cadru pentru învățământul primar

E plànurǎ kàdro vaś o anglutno siklövîpen

ORDIN nr. 3371 din 12 martie 2013

privind aprobarea planurilor-cadru de învățământ pentru învățământul primar și a Metodologiei privind aplicarea planurilor-cadru de învățământ pentru învățământul primar

EMITENT: MINISTERUL EDUCAȚIEI NAȚIONALE

PUBLICAT ÎN: MONITORUL OFICIAL NR. 192 din 5 aprilie 2013

Data intrării în vigoare: 05 aprilie 2013

În conformitate cu prevederile art. 64 - 68 din Legea educației naționale nr. 1/2011, cu modificările și completările ulterioare,

în baza Ordonanței de urgență a Guvernului nr. 96/2012 privind stabilirea unor măsuri de reorganizare în cadrul administrației publice centrale și pentru modificarea unor acte normative,

în temeiul prevederilor Hotărârii Guvernului nr. 536/2011 privind organizarea și funcționarea Ministerului Educației, Cercetării, Tineretului și Sportului, cu modificările și completările ulterioare,

ministrul educației naționale emite prezentul ordin.

ART. 1

Se aprobă Planul-cadru de învățământ pentru învățământul primar, prevăzut în anexa nr. 1.

ART. 2

Se aprobă Planul-cadru de învățământ pentru învățământul primar în limbile minorităților naționale, prevăzut în anexa nr. 2.

ART. 3

Elevii aparținând minorităților naționale care învață în unități de învățământ cu predare în limba română au dreptul să studieze în învățământul primar limba maternă. Numărul de ore alocate este prevăzut în anexa nr. 3.

ART. 4

Se aprobă Planul-cadru de învățământ pentru învățământul primar cu program integrat și suplimentar de artă - muzică, prevăzut în anexa nr. 4.

ART. 5

Se aprobă Planul-cadru de învățământ pentru învățământul primar cu program integrat și suplimentar de artă - coregrafie, prevăzut în anexa nr. 5.

ART. 6

Se aprobă Planul-cadru de învățământ pentru învățământul primar cu program integrat sportiv, prevăzut în anexa nr. 6.

ART. 7

Planurile-cadru de învățământ aprobate prin prezentul ordin se aplică începând cu anul școlar 2013 - 2014 la clasa pregătitoare și la clasa I, începând cu anul școlar 2014 - 2015 la clasa a II-a, iar din anul 2015 - 2016 la clasele a III-a și a IV-a.

ART. 8

(1) În anul școlar 2013 - 2014, la clasa a II-a se aplică Planul-cadru de învățământ aprobat prin Ordinul ministrului educației, cercetării și tineretului nr. 4.686/2003*), iar la clasele a III-a și a IV-a se aplică Planul-cadru de învățământ aprobat prin Ordinul ministrului educației, cercetării și tineretului nr. 5.198/2004*).

*) Ordinele ministrului educației, cercetării și tineretului nr 4.686/2003 și nr. 5.198/2004 nu au fost publicate în Monitorul Oficial al României, Partea I.

(2) În anul școlar 2014 - 2015, la clasele a III-a și a IV-a se aplică Planul-cadru de învățământ aprobat prin Ordinul ministrului educației, cercetării și tineretului nr. 5.198/2004.

ART. 9

Se aprobă Metodologia privind aplicarea planurilor-cadru de învățământ pentru învățământul primar, prevăzută în anexa nr. 7.

ART. 10

În conformitate cu art. 18 din Legea educației naționale nr. 1/2011, cu modificările și completările ulterioare, planurile-cadru ale învățământului primar, gimnazial, liceal și profesional includ religia ca disciplină școlară, parte a trunchiului comun. Elevilor aparținând cultelor recunoscute de stat, indiferent de numărul lor, li se asigură dreptul constituțional de a participa la ora de religie, conform confesiunii proprii. La solicitarea scrisă a elevului major, respectiv a părinților sau a tutorelui legal instituit pentru elevul minor, elevul poate să nu frecventeze orele de religie. În acest caz, situația școlară se încheie fără disciplina religie. În mod similar se procedează și pentru elevul căruia, din motive obiective, nu i s-au asigurat condițiile pentru frecventarea orelor la această disciplină.

ART. 11

Direcția generală educație și învățare pe tot parcursul vieții, Direcția generală învățământ în limbile minorităților, Direcția generală resurse umane și rețea școlară națională, Institutul de Științe ale Educației, inspectoratele școlare județene/al municipiului București, conducerile unităților de învățământ duc la îndeplinire prevederile prezentului ordin.

ART. 12

Anexele nr. 1 - 7 fac parte integrantă din prezentul ordin.

ART. 13

Prezentul ordin se publică în Monitorul Oficial al României, Partea I.

Ministrul educației naționale,
Remus Pricopie

București, 12 martie 2013.
Nr. 3.371.

Planul - cadru de învățământ pentru învățământul primar

Arii	Discipline	Clasa				
		P	I	II	III	IV
Limbă și comunicare	Limba și literatura română ¹	5	7	6	5	5
	Limba modernă	1	1	1	2	2
Matematică și științe ale naturii	Matematică ²	3	3	4	4	4
	Științe ale naturii	1	1	1	1	1
Om și societate	Istorie	-	-	-	-	1
	Geografie	-	-	-	-	1
	Educație civică	-	-	-	1	1
	Religie	1	1	1	1	1
Educație fizică, sport și sănătate	Educație fizică	2	2	2	2	2
	Joc și mișcare	-	-	-	1	1
	Muzică și mișcare	2	2	2	1	1
Arte	Arte vizuale și abilități practice	2	2	2	2	1
		2	2	2	2	1
Tehnologii	practice	2	2	2	2	1
Consiliere și orientare	Dezvoltare personală	2	1	1	-	-
Număr total de ore trunchi comun		19	20	20	20	21
Curriculum la decizia școlii (discipline opționale)		0-1	0-1	0-1	0-1	0-1
Număr minim de ore pe săptămână		19	20	20	20	21
Număr maxim de ore pe săptămână		20	21	21	21	22

¹ La clasa pregătitoare, clasa I și clasa a II-a, disciplina se intitulează *Comunicare în limba română*.

² La clasa pregătitoare, clasa I și clasa a II-a, se studiază integrat disciplina *Matematică și explorarea mediului*.

**Planul - cadru de învățământ pentru învățământul primar
în limbile minorităților naționale**

Arii	Discipline	Clasa				
		P	I	II	III	IV
Limbă și comunicare	Limba și literatura română ³	3	4	4	4	4
	Limba și literatura maternă ⁴	5	7	6	5	5
	Limba modernă	1	1	1	2	2
Matematică și științe ale naturii	Matematică	3	3	4	4	4
	Științe ale naturii	1	1	1	1	1
Om și societate	Istorie	-	-	-	-	1
	Geografie	-	-	-	-	1
	Educație civică	-	-	-	1	1
	Religie	1	1	1	1	1
Educație fizică, sport și sănătate	Educație fizică	2	2	2	2	2
	Joc și mișcare	-	-	-	1	1
	Muzică și mișcare	2	2	2	1	1
Arte	Arte vizuale și abilități practice	2	2	2	2	1
Tehnologii						
Consiliere și orientare	Dezvoltare personală	2	1	1	-	-
Număr total de ore trunchi comun		22	24	24	24	25
Curriculum la decizia școlii (discipline opționale)		0-1	0-1	0-1	0-1	0-1
Număr minim de ore pe săptămână		22	24	24	24	25
Număr maxim de ore pe săptămână		23	25	25	25	26

³ La clasa pregătitoare, clasa I și clasa a II-a, disciplina se intitulează *Comunicare în limba română*.

⁴ La clasa pregătitoare, clasa I și clasa a II-a, disciplina se intitulează *Comunicare în limba maternă*.

**Planul - cadru de învățământ pentru învățământul primar
pentru școlile sau clasele cu elevi aparținând minorităților naționale care
studiază în limba română**

Arii	Discipline	Clasa				
		P	I	II	III	IV
Limbă și comunicare	Limba și literatura română ⁵	5	7	6	5	5
	Limba și literatura maternă ⁶	3	4	4	4	4
	Limba modernă	1	1	1	2	2
Matematică și științe ale naturii	Matematică	3	3	4	4	4
	Științe ale naturii	1	1	1	1	1
Om și societate	Istorie	-	-	-	-	1
	Geografie	-	-	-	-	1
	Educație civică	-	-	-	1	1
	Religie	1	1	1	1	1
Educație fizică, sport și sănătate	Educație fizică	2	2	2	2	2
	Joc și mișcare	-	-	-	1	1
	Muzică și mișcare	2	2	2	1	1
Arte						
	Arte vizuale și abilități practice	2	2	2	2	1
Tehnologii						
Consiliere și orientare	Dezvoltare personală	2	1	1	-	-
Număr total de ore trunchi comun		22	24	24	24	25
Curriculum la decizia școlii (discipline opționale)		0-1	0-1	0-1	0-1	0-1
Număr minim de ore pe săptămână		22	24	24	24	25
Număr maxim de ore pe săptămână		23	25	25	25	26

⁵ La clasa pregătitoare, clasa I și clasa a II-a, disciplina se intitulează *Comunicare în limba română*.

⁶ La clasa pregătitoare, clasa I și clasa a II-a, disciplina se intitulează *Comunicare în limba maternă*.

Programa școlară pentru clasa a IV-a / anul IV de studiu

*

**I školutni progràma vaś i śtarto klàsa / o
śtarto siklövipnasqo berś**

Anexa nr. 2 la ordinul ministrului educației naționale nr. 5003 / 02.12.2014

MINISTERUL EDUCAȚIEI NAȚIONALE

Programa școlară

pentru disciplina

**LIMBA ȘI LITERATURA MATERNĂ RROMANI
CLASA a IV-a**

București, 2014

Notă de prezentare

Conform planului cadru de învățământ aprobat cu numărul 3371/ 12.03.2013, disciplina *Limba și literatura maternă* se predă în clasele a III-a – a IV-a cu o alocare de 5 ore pe săptămână.

Programa de *Limba și literatura maternă rromani* pentru clasele a III-a – a IV-a a fost realizată pe baza Cadrului comun pentru dezvoltarea competențelor de comunicare în limba maternă, dezvoltat în perioada iunie-august 2014, pornind de la concluziile studiilor dezvoltate în cadrul proiectului POSDRU 35279 *Un învățământ performant bazat pe decizii fundamentate - Strategii de valorificare a evaluărilor internaționale privind rezultatele învățării*. Acest cadru a fost structurat pentru a accentua aspectul comunicativ-funcțional al învățării limbii și literaturii materne în contextul actual. Fără îndoială că limbile și literaturile cunosc o mare diversitate. Iar decupajele tradiționale de tipul „limbă” și „literatură” se raportează întotdeauna la elemente specifice în plan lingvistic sau în plan literar. Totuși, din perspectivă pragmatică, competențele de comunicare se focalizează pe operații cognitive identice. În acest sens, sunt relevante cadrele de referință ale studiilor internaționale (de exemplu PISA, PIRLS), care vizează un set de procese identice pentru măsurarea achiziției elevilor, indiferent de limba lor maternă.

În această perspectivă, programa valorifică următoarele documente:

- Key Competences for Lifelong Learning - a European Reference Framework, Recommendation of the European Parliament and of the Council of 18 December 2006, (Recomandarea Parlamentului European vizând competențele cheie) in Official Journal of the EU, 30 dec. 2006. Din acest document au fost extrase elementele componente ale competenței de comunicare în limba maternă.
- Literary Framework for Teachers, LiFT (Cadrul de referință pentru literatură realizat cu sprijin european și pilotat în 6 țări membre, printre care și România), <http://www.literaryframework.eu/>. Acest document a fost utilizat pentru formularea competențelor și activităților de lectură.
- PIRLS Assessment Framework, <http://timssandpirls.bc.edu/pirls2011/framework.html> (Studiul internațional privind progresia competențelor de lectură la finalul învățământului primar, la care România participă din 2001 - cu teste în limbile română și maghiară). Acest document a facilitat dezvoltarea unor competențe, activități de lectură și structurarea conținuturilor.
- The European Language Portfolio (Portofoliul european al limbilor) http://www.coe.int/t/dg4/linguistic/Portfolio_EN.asp. Acest document a orientat reflecția asupra competențelor de comunicare.

Alături de racordarea fără echivoc la tendințele actuale în didactica maternei pe plan internațional, documentul de față își propune o consolidare a abordării educaționale centrate pe nevoile elevilor în societatea contemporană. Dincolo de retorici, propunem formulări ancorate în cotidian, care să ofere elevilor achiziții de calitate în domeniul comunicării, în contexte semnificative de învățare.

Din punct de vedere formal, programa de față continuă modelul curricular avansat de programele pentru clasa pregătitoare, clasele I și a II-a aprobate în 2013, fiind structurat astfel: notă de prezentare, competențe generale, competențe specifice și exemple de activități de învățare, conținuturi, sugestii metodologice.

- **competențele generale** sunt urmărite pe întreg parcursul învățământului primar (aceste competențe vizează receptarea și producerea de mesaje în contexte la îndemâna copiilor);
- **competențele specifice** sunt derivate din competențele generale și sunt vizate pe parcursul fiecărei clase; **activitățile de învățare** reprezintă exemple de sarcini de lucru prin care se dezvoltă competențele specifice;
- **conținuturile** sunt exprimate ca: funcții ale limbii/acte de vorbire (gramatică funcțională), tipologii ale textului și elemente intuitive privind regularitățile limbii;
- **sugestiile metodologice** au rolul de a orienta profesorul în organizarea demersului didactic pentru a reuși să faciliteze dezvoltarea competențelor.

Competențe generale

- 1. Receptarea de mesaje orale în diverse contexte de comunicare**
- 2. Exprimarea de mesaje orale în diverse situații de comunicare**
- 3. Receptarea de mesaje scrise în diverse contexte de comunicare**
- 4. Redactarea de mesaje în diverse situații de comunicare**

Competențe specifice și exemple de activități de învățare

1. Receptarea de mesaje orale în diverse contexte de comunicare

1.1. Identificarea semnificației globale a unui mesaj oral în contexte previzibile

- descifrarea semnificației unui anunț radio/ scurtă narațiune/ scurtă poezie („Este vorba despre ...”)
- vizionarea de emisiuni pentru copii (online sau TV) pe teme de interes pentru clasa de elevi
- vizionarea de scurtmetraje animate sau filme scurte pentru copii

1.2. Identificarea unor modele intonației simple (aserțiune, ordin, întrebare)

- sesizarea întrebărilor în cadrul mesajului audiat („Cine a întrebat?”, „Cea întrebat?”)
- identificarea unei porunci
- sesizarea aserțiunilor (enuțuri afirmative, negative)

1.3. Sesizarea abaterilor din mesajele audiate în vederea corectării acestora

- observarea dezacordului sau a altor abateri

1.4. Manifestarea toleranței față de interlocutor

- așteptarea finalizării mesajului
- luarea cuvântului, în ordine, în funcție de regulile anunțate

1.5. Manifestarea interesului pentru receptarea mesajului oral indiferent de perturbările de canal

- jocuri pentru sesizarea semnificației unor mesaje bruiate, trunchiate, articulate defectuos
- activități de grup în care soluționarea temei necesită angajarea verbală a tuturor membrilor

2. Exprimarea de mesaje orale în diverse situații de comunicare

2.1. Descrierea unui personaj dintr-o carte/ dintr-un film /a unui personaj imaginar urmărind un set de repere

- discutarea aspectelor relevante descoperite în text/ carte referitoare la personaj
- realizarea unui portret al personajului folosind mai multe coduri (desen/colaj, ritm/melodie, pantomimă etc.); verbalizarea și comentarea acestei descrieri de către cel care a realizat-o sau de un coleg
- participarea la joc de rol pentru a intra în pielea personajului

2.2. Relatarea unei întâmplări imaginate pe baza unor întrebări de sprijin

- jocuri de imaginație (de exemplu, „Închide ochii – ești pe plajă și joci volei cu prietenii, s-a stârnit furtuna, ce faceți?”)
- inventarea unui alt final la o poveste
- imaginarea unei continuări a unei scene de poveste
- relatarea unor întâmplări având ca suport banda desenată
- ne imaginăm...(de exemplu, „Intrăm în podul unei case: ce auzim? ce mirosim? ce vedem?”)

2.3. Prezentarea ordonată logic și cronologic a unui proiect/ a unei activități derulate în școală sau extrașcolar

- discuții referitoare la prezentarea proiectelor în faza inițială și la final
- discutarea unor criterii pentru aprecierea prezentării unor proiecte/ teme
- concurs de prezentări orale pe o temă anunțată (de exemplu, serbarea de Crăciun, vizita la muzeu, personajul ..., vizita la mall, vizionarea filmului 3D) cu juriu dintre elevii clasei
- prezentarea în ordine logică, cronologică a unor imagini care corespund momentelor unei întâmplări

2.4. Inițierea unei interacțiuni în vederea rezolvării de probleme individuale sau de grup

- jocuri care se bazează pe întrebări reciproce
- proiecte în perechi/ grupuri mici
- minidezbateri/ controversa creativă

2.5. Manifestarea interesului pentru participarea la interacțiuni orale

- organizarea unui eveniment în școală/ comunitate
- promovarea unei idei/ a unor produse
- participarea la campanii de susținere/ de atragere a atenției asupra unei probleme
- exprimarea propriilor opinii în legătură cu un fapt cunoscut, o întâmplare trăită, un eveniment public etc.

3. Receptarea de mesaje scrise în diverse contexte de comunicare

3.1. Formularea de concluzii simple pe baza lecturii textelor informative sau literare

- activități în perechi pe baza unor întrebări reciproce
- realizarea, în perechi sau în grup, a unei diagrame Venn pornind de la aspectele comune și de la diferențele referitoare la anumite elemente din text

3.2. Asocierea elementelor descoperite în textul citit cu experiențe proprii

- realizarea de proiecte integrate care vizează legăturile dintre lumea reală și cea imaginară prezentată în textele citite
- realizarea de postere/ organizatori grafici pentru a indica relația dintre text (literar sau de informare) și experiențele proprii
- exerciții de reformulare a unui mesaj, din perspectiva diferiților receptori/ emițători

3.3. Extragerea dintr-un text a unor elemente semnificative pentru a susține o opinie referitoare la mesajul citit

- minidezbateri pornind de la aspecte interesante ale textului
- realizarea de liste cu aspecte semnificative descoperite în texte și clasificarea acestora
- rezolvarea unor controverse

3.4. Evaluarea elementelor textuale care conduc la înțelegerea de profunzime în cadrul lecturii

- folosirea metodelor gândirii critice pentru explorarea textelor

3.5. Sesizarea abaterilor din textele citite în vederea corectării acestora

- observarea dezacordului și a altor abateri

3.6. Manifestarea interesului pentru lectura literară și de informare

- proiecte de documentare la diverse discipline școlare sau în vederea unor activități extrașcolare (de exemplu, excursii, concursuri, serbări)
- întâlniri cu scriitori
- concursuri legate de conținutul cărților citite

4. Redactarea de mesaje în diverse situații de comunicare

4.1. Recunoașterea și remedierea greșelilor de ortografie și de punctuație în redactarea de text

- autoevaluarea și interevaluarea textelor redactate
- discutarea greșelilor de ortografie
- inventarea unor probe pentru a verifica scrierea corectă

4.2. Redactarea unor texte funcționale scurte pe suport de hârtie sau digital

- comunicarea între elevi sau cu profesorul pe o diversitate de subiecte prin email (întrebări legate de: teme, modul de rezolvare a unui exercițiu)
- scrierea unei invitații la o zi de naștere, la un film, la un picnic etc.
- completarea corectă a datelor destinatarului pe un plic/ o carte poștală; în format digital

4.3. Redactarea unei descrieri tip portret pe baza unui plan simplu

- expoziție de portrete (colaj/ foto/desen și descriere verbală)
- proiect „Căutăm familie iubitoare – descrierea unor animale de companie fără stăpân”
- prezentarea unui personaj de poveste/ film/ serial pentru copii
- scrierea unui text scurt pentru a se prezenta cuiva necunoscut (unui prieten prin corespondență la primul mesaj, de exemplu)

4.4. Prezentarea pe scurt a unei întâmplări / secvențe dintr-o poveste/ dintr- un film/ desen animat / a unei activități pornind de la întrebările investigatorului perfect

- relatări în scris pe baza întrebărilor: „Cine, Ce, Cum, Unde, De ce a făcut...?”
- realizarea unui jurnal de lectură care să conțină elementele cheie de prezentare a unei cărți citite și/ sau desene care să ilustreze ceea ce își imaginează
- realizarea unei benzi desenate, îmbinând desenul cu mesajele scrise

4.5. Manifestarea interesului pentru scrierea creativă și pentru redactarea de texte informative și funcționale

- realizarea unei cărți uriașe pentru colegii de la clasa pregătitoare pe o temă propusă de cei mici/ de profesori sau de clasă
- realizarea de afișe pentru promovarea unor evenimente din școală; concurs de afișe

Conținuturi⁷

Conținuturile din lista de mai jos constituie mijloace pentru dezvoltarea competențelor de comunicare, respectiv baza de operare prin care se structurează competențele; conținuturile nu se tratează în sine; se va evita metalimbajul

Domenii de conținut	Elemente de conținut
Funcții ale limbii (acte de vorbire)	<ul style="list-style-type: none"> - descrierea (de personaje de film, carte, imagine) - relatarea unei întâmplări imaginate - oferirea de informații referitoare la universul școlii sau extrașcolar - formularea de informații referitoare la universul școlii sau extrașcolar - formularea de solicitări formale și informale - prezentarea (unor activități/ rezultate/ proiecte) - inițierea și menținerea unui schimb verbal
Textul	<ul style="list-style-type: none"> - textul pentru lectură are minim 800 cuvinte - text literar narativ; text descriptiv de tip portret; poezii scurte adecvate nivelului de vârstă - text de informare și funcțional: afiș, tabele, diagramă Venn sau orice alt tip de organizator grafic adecvat vârstei, hartă și plan simplu de oraș/ traseu turistic etc., carte poștală, invitație; în funcție de dotări - mesaj text și email
Variabilitatea și regularitățile limbii	<ul style="list-style-type: none"> - intuirea persoanei, a timpului - intuirea claselor morfologice: substantiv, adjectiv, pronume personal, numeral, verb - intuirea relațiilor simple dintre cuvinte: subiect - predicat

⁷ Domeniile de conținut propuse sunt selectate din lista oferită în descriptivul de conținuturi ale competenței de comunicare în limba maternă din Recomandarea Parlamentului european privind cadrul de referință pentru competențe cheie pentru învățarea pe parcursul întregii vieți.

Sugestii metodologice

În clasele a III-a și a IV-a, este continuată construirea achizițiilor a căror structurare a început în ciclul anterior (clasa pregătitoare, clasele I și a II-a). Competențele generale rămân aceleași, acestea jalonând codarea și decodarea de mesaje orale și scrise.

Comunicarea elevilor are loc firesc în clasă și devine, în context școlar, obiect al reflecției și al învățării. Din acest motiv, competențele specifice reprezintă trepte în structurarea comunicării orale și scrise.

Receptarea mesajelor orale și scrise

Atât la clasa a III-a, cât și la a IV-a, sunt incluse enunțuri specifice pentru receptarea globală a unui mesaj oral, având în vedere că, în clasele anterioare, această operare nu a constituit un scop explicit al învățării.

Înțelegerea globală a mesajului sprijină ascultătorul să discearnă dacă este necesar să acorde atenție într-un anumit context de comunicare. Înțelegerea globală, odată consolidată, permite și alte operări necesare înțelegerii și participării în tranzațiile verbale, care să conducă la interacțiuni responsabile social în spațiul școlii și în afara lui. Este esențial, din acest punct de vedere, ca elevii să comunice autentic cu cei din jur, pentru a înțelege, prin intuiție, apoi prin reflecție, importanța de a-l asculta cu adevărat pe celălalt, de a fi atent la nevoile lui, de a empatiza și de a nu judeca. Formarea unor deprinderi de ascultător activ este o componentă importantă a competenței de comunicare. Astfel, contextele create în spațiul școlii trebuie să fie autentice, adecvate vârstei și dorințelor grupului de elevi.

Tot în domeniul ascultării, evidențiem și importanța deschiderii unor căi spre reflecția asupra regularităților limbii. Competențele care vizează sesizarea unor regularități sau abateri în exprimarea unui vorbitor structurează, în mintea copilului, conștientizarea sistemului limbii și a semnificației componentelor sale. Această achiziție este întărită prin dezvoltarea unor competențe similare în receptarea mesajului scris.

În privința receptării mesajului scris, accentele formative sunt pe semnificații și pe explorarea acestora la nivelul textului scris (literar și nonliterar). Structurarea competențelor se raportează la procesele lecturii din cadrul de referință PIRLS și la receptarea literaturii din cadrul LiFT. Din perspectiva PIRLS, lectura, în scop informativ sau în scop estetic, înseamnă comprehensiune, care se construiește treptat, de la simplu la complex, prin antrenarea a patru procese cognitive esențiale: identificarea de informații explicit formulate, realizarea de deducții simple, integrarea și interpretarea ideilor și a informațiilor, evaluarea critică a conținutului și a elementelor textuale. În demersurile focalizate pe formarea competențelor de lectură, cadrul didactic trebuie să proiecteze activități coerente pentru antrenarea treptată a celor patru procese, care să ducă la o înțelegere profundă a textelor, la evaluări critice, la formulare de răspunsuri personale față de cele citite susținute cu elemente/ cu exemple din mesajele scrise.

LiFT valorifică experiențe didactice europene, valoroase în abordarea lecturii literare în context școlar și pledează pentru importanța trezirii interesului elevului, a motivației sale, ca prim pas pentru formarea unei atitudini pozitive față cunoașterea lumii prin lectură. Este necesar ca alegerea textelor literare ce urmează a fi abordate în clasă să corespundă nevoilor elevilor, intereselor acestora și reprezentărilor lor despre lume. De asemenea, investigarea lumilor

ficționale, prin sarcini simple, dar relevante pentru elevi, îi ajută să extragă informația semnificativă dintr-un text, să o lege de propria viață, să compare lumea reală cu cea ficțională și să-și susțină punctele de vedere cu argumente valide.

Așadar, lectura este un scop explicit al învățării, de maximă importanță pentru cunoaștere și pentru dezvoltarea personală a elevului, nefiind un mijloc pentru practicarea vocabularului și a gramaticii.

Exprimarea orală și redactarea

În privința producerii de mesaje orale și scrise, accentele formative sunt puse pe valorizarea intereselor elevilor din perspectiva exprimării de idei, de păreri, de emoții pe tematici relevante pentru experiențele lor. Succesul unor activități de exprimare depinde de semnificația lor pentru elevul înțeles în individualitatea sa, cu un profil cognitiv și afectiv propriu. Totodată, sunt valorizate experiențele de interacțiune care pun bazele nu doar pentru comunicarea eficientă, dar și pentru socializare.

Temele de redactare, precum și problematicile abordate în producerea orală trebuie să traducă intenții autentice din perspectiva elevului. Rezolvarea unor sarcini stereotipe, repetitive va conduce, așadar, la abordări superficiale, la lipsa motivației și a încrederii în sine, în propriile idei.

Din acest motiv, în prezentul document, producerea de texte orale sau scrise pune accent pe relevanța contextului de comunicare, pe interogare, pe explorarea universului copilului, inclusiv prin apelul la noile tehnologii. Sunt evidențiate, de asemenea, situații în care, pentru a se exprima, elevii pot folosi și alte coduri în afara codului lingvistic (de exemplu, desene, colaje, ritm).

Modelul comunicativ-funcțional și abordarea conținuturilor

În documentul de față, categoriile de conținut sunt preluate dintre cele stipulate în Recomandarea Parlamentului European pentru formarea competențelor cheie. Conținuturile sunt tratate ca bază de operare pentru structurarea competențelor, nu ca scopuri în sine.

În privința elementelor de construcție a comunicării, am optat pentru intuirea regularităților din mesajele vehiculate, pentru identificarea acestora în context. Propunem ca sesizarea semnificației categoriilor gramaticale și a claselor morfologice să se realizeze prin jocuri de imaginație și prin analogii reprezentative. De exemplu, *putem pleca să explorăm spațiul galactic și în cele din urmă vom ajunge pe o planetă unde vom poposi. Acolo nimic nu seamănă cu Terra. Va trebui să inventăm nume pentru tot ceea ce vedem. Vom constata că toate aceste nume au anumite caracteristici exact ca acelea din lumea noastră. Și pentru că toate acestea trebuie să aibă un nume le-am spus „substantive”.*

Exemplul de mai sus ilustrează că, în acest mod, modelul comunicativ-funcțional poate fi aplicat efectiv în clasă.

Demersul constructivist, adoptat în contemporaneitate, presupune, așadar, explorarea de către elevi a realității comunicării în același mod în care au făcut-o în trecut aceia care au scris gramaticile, nu cu scopul de a scrie ei – elevii - alte tratate, ci de a comunica eficient, responsabil.

Tematica textelor trebuie să reflecte universul copilăriei și valorile proprii acestuia. Autorii de manuale vor utiliza atât texte create de aceștia, cât și texte folclorice și ale scriitorilor rromi din

România și din străinătate. Manualul se va încheia cu câte un vocabular rrom-român și român-rrom, structurate pe baza cuvintelor întâlnite în manualul respectiv.

Listă orientativă de autori și texte

Lista este orientativă – autorii de manuale/ profesorii vor selecta autorii și textele considerate adecvate demersului propus.

AUTORI RROMI:

Andre Barthelemy: *Kajsan.*

Borcoi Jupter: *I zor thaj i godĩ; Sar si o nasulipen; Duj amala; I doś; O laćho amal; Duj ćhave.*

Costică Bățalan: *O Phuro Krăćuno.*

Eslam Drudak: *E ćhona.*

Gheorghe Sarău: *O zukel o rikono vaj i mũaca?; O ivend; O manus thaj le duj pesqe ćhaja; I Svũnta Sara; O paśmilaj; O Uštăvipen le Isusosqo; So ingeren e kanzurke pumare dumesće?; I rromani ćhib.*

Karszali Ervin și Rosztas Farkas: *O rrom thaj i balval; Sa mańca!.*

Leksa Manus: *Dade, kin manqe grastorres!; Phen tu manqe, ćhavorro!.*

Mateom Maximoff: *Bitĩnav tumenqe mirre asva.*

Nina Vinkova: *O briśind.*

Octavian Bonculescu: *Rodipen.*

Rosztas György: *O kermuso.*

Rajko Djurić: *E dajaqe jakha; So zanav?; So kerel o lav?; I sazangli ćhib.*

Romka Demeter: *Te avelas man grastorro parno!; Murre dadesqe.*

TRADUCERI ȘI ADAPTĂRI DIN LITERATURA UNIVERSALĂ realizate de:

Gheorghe Sarău: *O pućhipen k-e duj droma; I paramići la molăqi, poveste grecească; I buzni thaj le trin buznorre, Anton Pann: Andar e svătură le godăver phuresqe; Dade!a, amare!a; Petre Petcuț: O Ștefăn Răzvàn, o baro raj la Moldoviaqo; O zidări; Umberto Eco: Jekh sośoj... aver sośoj...; Mokcsay Gyulane: O rrom thaj i astarni le ruvenqi, O bićajlo rrom.*

Marcel Courthiade: *Esop: O Laćhipen thaj o Nasulipen; Sar o sośoj mudardăs le ruves; A.A. Milnesqo: O rićhinorro Vini zal k-o sośoj; I kakarășka thaj o kalo sap; Jekh godăver rromni.*

Mantu Stoica: *K-o Betleemo tele, Adės Biandilo o Xristos, Thaj so śukar nevipen, E ivendesqe luludă, O phuro parne balenća.*

Sorin Aurel Sandu: *Anton Pann: Anća' o siklipe'.*

Octavian Bonculescu: *O gonorro duje lovenća, dramatizarea în versuri realizată de Elena Nuică.*

Isabela Bănică: *Katarina Taikon: I Katitzi.*

Alte traduceri și adaptări: *Sar i ćik kerdili manro, culeasă de la rromii căldărari din Franța; O bakro, adaptare după o poveste culeasă de la rromii căldărari din Franța; O rrom, o phuro thaj le duj piră, poveste veche din Balcani; Lil Indiaćar, adaptare după J.S. Pathania.*

Grupul de lucru

Gheorghe Sarău	Ministerul Educației Naționale
Ionel Cordovan	Școala Gimnazială „Puiu Sever”, Ineu
Noemi Cordovan	Școala Gimnazială „Puiu Sever”, Ineu

Proiectarea didactică

O didaktikano projektisaripen

Unitatea de învățământ:.....

Profesor: .....

Disciplina: Limba și literatura maternă rromani

Clasa: .....

Anul de studiu: IV

Nr. ore/ săptămână: 4

An școlar: 2024-2025

Manual: Gheorghe Sarău, Ionel Cordovan, Ed. Sigma, 2022

COMPETENȚE GENERALE ȘI SPECIFICE

1. Receptarea de mesaje orale în diverse contexte de comunicare

- 1.1. Identificarea semnificației globale a unui mesaj oral în contexte previzibile
- 1.2. Identificarea unor modele intonației simple (aserțiune, ordin, întrebare)
- 1.3. Sesizarea abaterilor din mesajele audiate în vederea corectării acestora
- 1.4. Manifestarea toleranței față de interlocutor
- 1.5. Manifestarea interesului pentru receptarea mesajului oral indiferent de perturbările de canal

2. Exprimarea de mesaje orale în diverse situații de comunicare

- 2.1. Descrierea unui personaj dintr-o carte/ dintr-un film /a unui personaj imaginar urmărind un set de repere
- 2.2. Relatarea unei întâmplări imaginate pe baza unor întrebări de sprijin
- 2.3. Prezentarea ordonată logic și cronologic a unui proiect/ a unei activități derulate în școală sau extrașcolar
- 2.4. Inițierea unei interacțiuni în vederea rezolvării de probleme individuale sau de grup
- 2.5. Manifestarea interesului pentru participarea la interacțiuni orale

3. Receptarea de mesaje scrise în diverse contexte de comunicare

- 3.1. Formularea de concluzii simple pe baza lecturii textelor informative sau literare
- 3.2. Asocierea elementelor descoperite în textul citit cu experiențe proprii
- 3.3. Extragerea dintr-un text a unor elemente semnificative pentru a susține o opinie referitoare la mesajul citit
- 3.4. Evaluarea elementelor textuale care conduc la înțelegerea de profunzime în cadrul lecturii
- 3.5. Sesizarea abaterilor din textele citite în vederea corectării acestora
- 3.6. Manifestarea interesului pentru lectura literară și de informare

4. Redactarea de mesaje în diverse situații de comunicare

- 4.1. Recunoașterea și remedierea greșelilor de ortografie și de punctuație în redactarea de text
- 4.2. Redactarea unor texte funcționale scurte pe suport de hârtie sau digital
- 4.3. Redactarea unei descrieri tip portret pe baza unui plan simplu
- 4.4. Prezentarea pe scurt a unei întâmplări / secvențe dintr-o poveste/ dintr- un film/ desen animat / a unei activități pornind de la întrebările investigatorului perfect
- 4.5. Manifestarea interesului pentru scrierea creativă și pentru redactarea de texte informative și funcționale

STRUCTURA ANULUI ȘCOLAR 2024-2025

Structura	Număr de săptămâni
Număr total de săptămâni	36 săptămâni
Număr săptămâni „Școala Altfel”	1 săptămână
Număr săptămâni „Școala Verde”	1 săptămână
Număr săptămâni pentru proiectarea conținuturilor	34 de săptămâni

**PROGRAMUL NAȚIONAL „ȘCOALA ALTFEL” ȘI
PROGRAMUL „SĂPTĂMÂNA VERDE”**

Intervalul propus în structura anului școlar	Intervalul selectat la nivelul unității de învățământ
<p>Programul național „Școala altfel” și Programul „Săptămâna verde” se desfășoară în perioada 09 septembrie 2024—30 mai 2025, în intervale de câte 5 zile consecutive lucrătoare, a căror planificare se află la decizia unității de învățământ. Derularea celor două programe se planifică în intervale de cursuri diferite.</p>	<p>3. „ȘCOALA ALTFEL”</p> <ul style="list-style-type: none"> ✓ Modulul/ intervalul ..... ✓ Perioada ..... <p>4. „SĂPTĂMÂNA VERDE”</p> <ul style="list-style-type: none"> ✓ Modulul/ intervalul ..... ✓ Perioada .....

MODULE/ INTERVALE DE CURS

<i>Modulul/ intervalul de cursuri conform structurii anului școlar</i>	<i>Modulul/ intervalul de cursuri aplicat la nivelul unității de învățământ</i>
<p>Modulul/ intervalul de cursuri 1 09 septembrie – 25 octombrie 2024 7 săptămâni X 4 ore = 28 ore</p>	<p>Modulul/ intervalul de cursuri 1 09 septembrie – ..... 2024 ..... săptămâni X 4 ore = ... ore</p>
<p>Modulul/ intervalul de cursuri 2 4 noiembrie – 20 decembrie 2024 7 săptămâni X 4 ore = 28 ore</p>	<p>Modulul/ intervalul de cursuri 2 ..... – ..... 2024 ..... săptămâni X 4 ore = ... ore</p>
<p>Modulul/ intervalul de cursuri 3 8 ianuarie – 7/ 14/21 februarie 2025 6 săptămâni X 4 ore = 24 ore</p>	<p>Modulul/ intervalul de cursuri 3 ..... – ..... 2025 ..... săptămâni X 4 ore = ... ore</p>
<p>Modulul/ intervalul de cursuri 4 17/24 februarie/ 3 martie – 17 aprilie 2025 8 săptămâni X 4 ore = 32 ore</p>	<p>Modulul/ intervalul de cursuri 4 ..... – ..... 2025 ..... săptămâni X 4 ore = ... ore</p>
<p>Modulul/ intervalul de cursuri 5 28 aprilie – 20 iunie 2025 8 săptămâni X 4 ore = 32 ore</p>	<p>Modulul/ intervalul de cursuri 5 ..... – ..... 2025 ..... săptămâni X 4 ore = ... ore</p>

INTERVALE DE VACANȚĂ

<i>Intervalul de vacanță conform structurii anului școlar</i>	<i>Intervalul de vacanță aplicat la nivelul unității de învățământ</i>
<p>La finalul modulului/ intervalului de cursuri 1</p> <p><i>26 octombrie – 03 noiembrie 2024</i></p>	<p>La finalul modulului/ intervalului de cursuri 1</p> <p><i>26 octombrie – 03 noiembrie 2024</i></p>
<p>La finalul modulului/ intervalului de cursuri 2</p> <p><i>21 decembrie 2024 – 07 ianuarie 2025</i></p>	<p>La finalul modulului/ intervalului de cursuri 2</p> <p><i>21 decembrie 2024 – 07 ianuarie 2025</i></p>
<p>La finalul modulului/ intervalului de cursuri 3</p> <p>o săptămână în perioada</p> <p><i>10-16 februarie 2025</i></p> <p><i>17-23 februarie 2025</i></p> <p><i>24 februarie – 02 martie 2025</i></p>	<p>La finalul modulului/ intervalului de cursuri 3</p> <p><i>... februarie – ..... 2025</i></p>
<p>La finalul modulului/ intervalului de cursuri 4</p> <p><i>18 aprilie – 27 aprilie 2025</i></p>	<p>La finalul modulului/ intervalului de cursuri 4</p> <p><i>18 aprilie – 27 aprilie 2025</i></p>
<p>La finalul modulului/ intervalului de cursuri 5</p> <p><i>21 iunie – 07 septembrie 2025</i></p>	<p>La finalul modulului/ intervalului de cursuri 5</p> <p><i>21 iunie – 07 septembrie 2025</i></p>

PLANIFICAREA VACANȚEI DIN PERIOADA 10 FEBRUARIE 2025 – 2 MARTIE 2025

Perioada	Județul
<i>10-16 februarie 2025</i>	BN
<i>17-23 februarie 2025</i>	AG, BH, BR, B, BZ, CJ, CL, CS, DB, GJ, GR, HD, IF, IL, MH, OT, PH, SJ, TR, TM, VN, VS, VL
<i>24 februarie – 02 martie 2025</i>	AB, AR, BC, BT, BV, CT, CV, DJ, GL, HR, IS, MM, MS, NT, SM, SB, SV, TL

Ghidul profesorului de limba rromani, anul IV de studiu

Nr. crt.	Competențe specifice	Capitol/ Unitate de învățare	Nr. de ore	Conținuturi	Săptămâna / perioada	Modul/ Interval	Obs.
I.	CS 1.1 CS 1.2 CS 1.3 CS 1.5 CS 2.1 CS 2.2 CS 2.4 CS 2.5 CS 3.1 CS 3.2 CS 3.3 CS 3.6 CS 4.1 CS 4.2 CS 4.3 CS 4.5	Vakãras, xramosaras... e lava utilizisaras!	36	1. E lilesqo prezentisaripen	Săptămâna ...	M / I ...	
				2. Klasaqe butã			
				3. I iniciãlo/ anglutni evaluãcia			
				4. O rrom thaj i astarni le ruvenqi – lava maákar e lava			
				5. O rrom thaj i astarni le ruvenqi – puçhimata aj mangimata kaj tèksto	Săptămâna ...	M / I ...	
				6. Sar xramosaras úkar vi laçhes. Vortogrãme.			
				7. E xramosaripnasqe sikavimata			
				8. So zãnav, so na zãnav?	Săptămâna ...	M / I ...	
				9. Zãnesas kaj...?			
				10. So zãnav? – lava maákar e lava			
				11. So zãnav? – puçhimata aj mangimata kaj tèksto	Săptămâna ...	M / I ...	
				12. O lil			
				13. E xramosaripnasqe sikavimata. O lav	Săptămâna ...	M / I ...	
				14. So zãnav, so na zãnav? - Klasaqe butã			
				15. Zãnesas kaj...?			
				16. O rrom, o phuro thaj le duj pirã – lava maákar e lava	Săptămâna ...	M / I ...	
				17. O rrom, o phuro thaj le duj pirã – puçhimata aj mangimata kaj tèksto			
				18. E alava kaj si len sajekh sënso			
				19. E mamujutne lava	Săptămâna ...	M / I ...	
				20. E lava sajekhe formaça, tha` avere sensoça			
				21. So zãnav, so na zãnav? - Klasaqe butã			
				22. Zãnesas kaj...?	Săptămâna ...	M / I ...	
				23. Klasaqe butã			

Nr. crt.	Competențe specifice	Capitol/ Unitate de învățare	Nr. de ore	Conținuturi	Săptămâna / perioada	Modul/ Interval	Obs.				
				24. So ingeren e kanzürke pumare dumesþe – lava maşkar e lava							
				25. So ingeren e kanzürke pumare dumesþe - puçhimata aj mangimata kaj tèksto	Săptămâna ...	M / I ...					
				26. I ginavni/ o numeràlo							
				27. So zanav, so na zanav?							
				28. Žanesas kaj...?							
				29. Lil Indiaþar – lava maşkar e lava							
				30. Lil Indiaþar – puçhimata aj mangimata kaj tèksto	Săptămâna ...	M / I ...					
				31. O afişo							
				32. So zanav, so na zanav?							
				33. Žanesas kaj...?							
				34. Klasaqe bută	Săptămâna ...	M / I ...					
				35. Rekapitulàcia							
				36. Evaluàcia							
II.	CS 1.1 CS 1.2 CS 1.3 CS 1.4 CS 2.1 CS 2.2 CS 2.3 CS 2.4 CS 3.1 CS 3.2 CS 3.3 CS 3.5 CS 4.1 CS 4.2 CS 4.3 CS 4.4	Vakãras, xramosaras... vakãripnasqe riga siklõvas!	36	37. Phen tu manqe, çhavorro! – Lava maşkar e lava...	Săptămâna ...	M / I ...					
				38. Phen tu manqe, çhavorro! - puçhimata aj mangimata kaj tèksto							
				39. O vakãripen dujenþe							
								40. Andar o folklõro le çhavorrenqo	Săptămâna ...	M / I ...	
				41. So zanav, so na zanav? - Klasaqe bută							
				42. Sar o şoşoj mudardãs le ruves – lava maşkar e lava							
				43. Sar o şoşoj mudardãs le ruves – puçhimata aj mangimata kaj tèksto							
								44. So rimol o vakãripen?			

Ghidul profesorului de limba rromani, anul IV de studiu

Nr. crt.	Competențe specifice	Capitol/ Unitate de învățare	Nr. de ore	Conținuturi	Săptămâna / perioada	Modul/ Interval	Obs.
				45. I reklàma	Săptămâna ...	M / I ...	
			46. E ideenqo plàno				
			47. So zanaav, so na zanaav? – Klasaqqe bută				
			48. Țanesas kaj...?				
			49. Dadea, amarea! – lava mașkar e lava	Săptămâna ...	M / I ...		
			50. Dadea, amarea! – pučhimata aj mangimata kaj təksto				
			51. Le deș zorale mangimata le Devlesqe				
			52. So zanaav, so na zanaav? – Klasaqqe bută				
			53. I navni / O substantivo	Săptămâna ...	M / I ...		
			54. O ričhinorro Vini 3al k-o șoșoj – lava mașkar e lava				
			55. O ričhinorro Vini 3al k-o șoșoj – pučhimata aj mangimata kaj təksto				
			56. O artıkulo. I sarnavni				
			57. Aver fôrme le zenuutne sarnavnănqqe	Săptămâna ...	M / I ...		
			58. So zanaav, so na zanaav? - Klasaqqe bută				
			59. Țanesas kaj...?				
			60. O phuro Krăcuno - lava mașkar e lava	Săptămâna ...	M / I ...		
			61. O phuro Krăcuno - pučhimata aj mangimata kaj təksto				
			62. O adžektivo / I pașnavni				
			63. Sar 3an khethanes le pașnavnă thaj le substantivură?				
			64. So zanaav, so na zanaav? - Klasaqqe bută				
			65. O zidàri - lava mașkar e lava	Săptămâna ...	M / I ...		
			66. O zidàri - pučhimata aj mangimata kaj təksto				
			67. O vërbo. O gin thaj o zeno				
			68. O vaxt e verbosqo				

Ghidul profesorului de limba rromani, anul IV de studiu

Nr. crt.	Competențe specifice	Capitol/ Unitate de învățare	Nr. de ore	Conținuturi	Săptămâna / perioada	Modul/ Interval	Obs.				
				69. So zonav, so na zonav? - Klasaqe bută	Săptămâna ...	M / I ...					
			70. Žanesas kaj...?								
			71. Rekapitulàcia								
			72. Evaluàcia								
III.	CS 1.1 CS 1.2 CS 1.3 CS 1.4 CS 1.5 CS 2.1 CS 2.3 CS 2.4 CS 2.5 CS 3.1 CS 3.2 CS 3.3 CS 3.4 CS 4.1 CS 4.3 CS 4.4 CS 4.5	Vakăras, xramosaras... propoziciaqe riga siklôvas!	34	73. I kakaraška thaj o kalo sap - lava maškar e lava	Săptămâna ...	M / I ...					
				74. I kakaraška thaj o kalo sap - pučhimata aj mangimata kaj tèksto							
				75. I propozicia							
				76. O naratìvo tèksto							
								77. So zonav, so na zonav? - Klasaqe bută	Săptămâna ...	M / I ...	
								78. Žanesas kaj...?			
								79. O berś, e čhona, o kurko, e dīvesa			
								80. E čhona - lava maškar e lava			
								81. E čhona - pučhimata aj mangimata kaj tèksto	Săptămâna ...	M / I ...	
								82. I buxli propozicia (I)			
								83. O mujutno mothovipen palal varesave šunde tèkstură			
								84. So zonav, so na zonav? - Klasaqe bută			
								85. Žanesas kaj...?	Săptămâna ...	M / I ...	
								86. Jekh godăver rromni - lava maškar e lava			
								87. Jekh godăver rromni - pučhimata aj mangimata kaj tèksto			
								88. O subijèkto			
				89. O literàro personàžo	Săptămâna ...	M / I ...					
				90. So kerel o lav? – lava maškar e lava							

Nr. crt.	Competențe specifice	Capitol/ Unitate de învățare	Nr. de ore	Conținuturi	Săptămâna / perioada	Modul/ Interval	Obs.
				91. So kerel o lav? – pučhimata aj mangimata kaj tèksto	Săptămâna ...	M / I ...	
				92. O predikàto			
				93. Sar phanden pen o subijèkto thaj o predikàto			
				94. So zonav, so na zonav? – Klasaqe bută			
				95. Sar phanden pen o subijèkto thaj o predikàto			
				96. So zonav, so na zonav? - Klasaqe bută			
				97. Savo si o drom amare čhibăqo? - lava maškar e lava			
				98. Savo si o drom amare čhibăqo? - pučhimata aj mangimata kaj tèksto			
				99. O atribùto			
				100. So zonav, so na zonav? - Klasaqe bută			
				101. Kajsan - lava maškar e lava			
				102. Kajsan - pučhimata aj mangimata kaj tèksto			
				103. O komplemèto			
				104. E rolosqo khelipen			
				105. Rekapitulàcia			
				106. Evaluàcia			
IV.	CS 1.1 CS 1.2 CS 1.3 CS 1.5 CS 2.1 CS 2.2 CS 2.3 CS 3.1 CS 3.2 CS 3.5 CS 3.6 CS 4.1 CS 4.2 CS 4.3 CS 4.5	Vakãras, xramosaras... biliteràro tèkstură siklõvas!	30	107. O Štefan Rãzvàn, o baro raj la Moldoviaqo - lava maškar e lava	Săptămâna ...	M / I ...	
				108. O Štefan Rãzvàn, o baro raj la Moldoviaqo - pučhimata aj mangimata kaj tèksto			
				109. I buxli propozìcia II			
				110. Jekh mothovipen palal jekh plàno			
				111. So zonav, so na zonav? - Klasaqe bută			
				112. Žanesas kaj...?			
				113. O bicajlo rrom - lava maškar e lava			

Ghidul profesorului de limba rromani, anul IV de studiu

Nr. crt.	Competențe specifice	Capitol/ Unitate de învățare	Nr. de ore	Conținuturi	Săptămâna / perioada	Modul/ Interval	Obs.
				114. O bicajlo rrom - pučhimata aj mangimata kaj təksto	...		
				115. E rivistaqo artıkulo			
				116. So zonav, so na zonav? - Klasaqe bută			
				117. Žanesas kaj...?			
				118. I Svūnta Sàra - lava maškar e lava	Săptămâna ...	M / I ...	
				119. I Svūnta Sàra - pučhimata aj mangimata kaj təksto			
				120. E poštaqo lil			
				121. So zonav, so na zonav? - Klasaqe bută			
				122. Žanesas kaj...?			
				123. Jekh šošoj ... aver šošoj ... – lava maškar e lava	Săptămâna ...	M / I ...	
				124. Jekh šošoj ... aver šošoj ... – pučhimata aj mangimata kaj təksto			
				125. O akharipen			
				126. So zonav, so na zonav? – Klasaqe bută			
				127. Andar e svàtură le godăvere phuresqe – lava maškar e lava	Săptămâna ...	M / I ...	
				128. Andar e svàtură le godăvere phuresqe – pučhimata aj mangimata kaj təksto			
				129. O imèjlo / o e-màjlo / o i-mèjlo			
				130. So zonav, so na zonav? – Klasaqe bută	Săptămâna ...	M / I ...	
				131. Žanesas kaj..?			
				132. Klasaqe bută			
				133. Palemdikhipnasqe klasaqe bută 1 – 5			
				134. Palemdikhipnasqe klasaqe bută 6 – 10	Săptămâna ...	M / I ...	
				135. Palemdikhipnasqe klasaqe bută 11 - 14			
				136. Palutni evaluàcia			

PROIECT DIDACTIC

DATA:

UNITATEA DE ÎNVĂȚĂMÂNT:

CLASA: a IV-a

PROFESOR:

DISCIPLINA: Limba și literatura rromani

SUBIECTUL: *Phen tu manqe, chavorro!*

TIPUL LECȚIEI: predare-învățare

SCOPUL:

Consolidarea deprinderilor de citire corectă, conștientă, fluentă și expresivă a unui text literar

OBIECTIVE OPERAȚIONALE:

a. Cognitive:

O1 - să citească corect, cursiv și expresiv respectând semnele de punctuație;

O2 - să explice folosirea semnelor de punctuație și ortografie din text;

O3 - să identifice și să explice cuvintele și expresiile necunoscute;

O4 - să folosească cuvintele și expresiile noi în alte contexte lingvistice;

O5 - să formuleze răspunsuri corecte și complete referitoare la conținutul textului;

O6 - să identifice diminutivele din textul dat.

b. Afective:

O7 - să trăiască bucuria reușitei personale și a clasei;

O8 - să manifeste interes pentru participarea la lecție și dorință de afirmare.

STRATEGII DIDACTICE:

a) METODEDE ȘI PROCEDEE: conversația, explicația, exercițiul, observația, jocul didactic;

b) MATERIAL DIDACTIC: fișă de lucru, planșă reprezentând pădurea, picturi reprezentând imagini cu animale, CD.

c) FORME DE ORGANIZARE: frontal, individual, perechi și pe grupe a câte 4 elevi.

RESURSE:

a) BIBLIOGRAFICE: Limba și literatura rromani, Gheorghe Sarău, Ionel Cordovan, Editura Didactică și Pedagogică, București, 2018

b) TEMPORALE: 45 min.

c) UMANE: ..... elevi.

EVALUARE: formativ-continuă

SCENARIUL LECȚIEI

Secvențele lecției	Ob. Op.	Conținuturile învățării	Strategii didactice			Evaluare
			metode și procedee	mijloace și materiale didactice	forme de organizare	
1. Moment organizatoric		- Organizarea colectivului de elevi în vederea bunei desfășurări a lecției;			frontală	
2. (Re)actualizarea cunoștințelor asimilate anterior	07	- Se verifică lecția anterioară. - Se solicită elevilor să răspundă la întrebări și să spună ce învățatură tragem din textul „Lil Indiaθar”.	conversația explicația exercițiul		individual frontală	- modul cum au formulat răspunsurile
3. Captarea atenției	08	- Se prezintă elevilor o planșă cu pădurea și animalele din pădure. Se solicită elevilor să recunoască animalele de pe planșă și să spună ce alte animale mai trăiesc în pădure.	conversația	imagini	frontal	
4. Anunțarea subiectului și a obiectivelor operaționale		- Se prezintă titlul lecției care urmează să fie studiată: <i>Phen tu manqe, éhavorro!</i> - Elevii sunt informați că până la sfârșitul orei vor să fie capabili să citească corect, să formuleze propoziții cu noile cuvinte și să descopere mesajul textului.	conversația		frontală	
5. Dirijarea învățării		- Se scrie pe tablă data, titlul , autorul. - Se realizează citirea model . - Se adresează câteva întrebări depre conținut textului. - Elevii vor citi în gând poezia și vor sublinia cuvintele / expresiile necunoscute	conversația lectura lucrul cu manualul	manual	frontală frontal	

	<p>O1 - Se citește fiecare strofă și se are în vedere explicarea cuvintelor noi</p> <p>O2 - Explicarea cuvintelor și expresiilor noi se realizează cu ajutorul elevilor</p> <p>O3 - Elevii vor alcătui propoziții cu noile cuvinte (oral);</p> <p>- Se face o citire selectivă a poeziei, timp în care se vor explica semnele de punctuație pentru a realiza o citire expresivă</p> <p>O4 - Se extrag cuvintele care au desinența –orro (diminutivele) explicându-se modul în care s-au format</p>	<p>lectura explicativă</p> <p>explicația conversația</p> <p>exercițiul</p> <p>explicația</p> <p>problematizarea</p>		<p>individual</p> <p>frontală</p> <p>individual</p> <p>frontal</p>	<p>-deprinderea de a citi coerent și expresiv</p> <p>- capacitatea de a explica semnele de punctuație</p> <p>- capacitatea de a identifica cuvintele noi</p> <p>- priceperea de a scrie propoziții cu noile cuvinte</p>
6. Fixarea cunoștințelor	<p>O5 • Se solicită elevilor să rezolve în perechi sarcinile dintr-o fișă de lucru.</p> <p>O6</p> <p>1. Cirden jekh linia kaθar svàko alav k-e lesqo sènsò:</p> <p>riçhino blăniță</p> <p>poștinorro miere</p> <p>pendexlin urs</p> <p>lolanzi alun</p> <p>kiri veveriță</p> <p>avdîn furnică</p> <p>2. Thon –orro ka-e alava palal o dino modèlo:</p> <p>phral- phralorro</p> <p>grast - _____</p>	<p>Exercițiul</p> <p>Conversația</p> <p>Explicația</p>	fișă de lucru	În perechi	- capacitatea de a identifica sensul cuvintele noi

		<p>dand - _____ gono - _____ chavo - _____</p> <p>3. Xramosar so zivutre save ziven and-o veşorro arakhas and-i poezia <i>Phen tu manqe, chavorro!</i></p>				
	O7 O8	<ul style="list-style-type: none"> Se verifică modul în care elevii au rezolvat sarcinile din cadrul fişei de lucru și se lămuresc eventualele probleme apărute. 			frontală	
7. Realizarea feed-back-ului		- Se vor face aprecieri verbale frontale și individuale.	conversația		frontală	

BUTĂQI FÌSA

O anav thaj angloanav: .....

I dàta: .....

1. Cirden jekh lînia kaθar svàko alav k-e lesqo sènso:

riçhino	blăniță
poștinorro	miere
pendexlin	urs
lolanzi	alun
kiri	veveriță
avdîn	furnică

2. Thon –orro ka-e alava palal o dino modèlo: phral- phralorro!

grast - _____

dand - _____

gono - _____

çhavo - _____

3. Xramosar so zivutre save ziven and-o veșorro arakhas and-i poezia *Phen tu manqe, çhavorro!*

Evaluarea inițială

I anglutni/ iniciàlo evaluàcia

TEST DE EVALUARE INIȚIALĂ
Limba și literatura maternă rromani
Anul IV de studiu

O anav thaj angloanav: .....

I dăta: .....

Drabaren bare dikhipnaça o telutno təksto, kaj te šaj te amboldes k-e mangimata:

Me kamav te vazdav jekh kher thaj kamav te anav niște rukha andar o veś. Dikhav ke si tumen grasta thaj vurdona. Kana anen manqe lače rukha andar o veś, me dav tumen po jekh gâlbena panze rukhenθe.

(I zor thaj i godī, palal o Jupter Borcoi)

1. Xramosaren andar o dino təksto po jekh alav kerdo andar jekh, duj thaj trin silàbe!
Xulav len and-e silàbe!

E silabenço gin	O alav	O xulavipen and-e silàbe
alav kerdo andar 1 silàba		
alav kerdo andar 2 silàbe		
alav kerdo andar 3 silàbe		

2. Keren o butipen e alavenço: *veś, daj, pani!*

o alav	veś	daj	pani
o butipen			

3. Keren jekh propozìcia and-i savi te utilizisares e alava *dikhav thaj grasten!*

e alava	<i>dikhav, grasten</i>
i kerdi propozìcia	

4. Xramosaren andar o dino təksto po jekh alav savo sikavel:

so sikavel o alav	o gin	jekh butī	i àkcia
o alav			

5. Ambolden o dino təksto and-i gazikani čhib!

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

TEST DE EVALUARE INIȚIALĂ
Limba și literatura maternă rromani
Anul IV de studiu

O anav thaj angloanav: .....

I dăta: .....

Drabaren bare dikhipnaça o telutno təksto, kaj te šaj te amboldes k-e mangimata:

Me kamav te vazdav jekh kher thaj kamav te anav niște rukha andar o veś. Dikhav ke si tumen grasta thaj vurdona. Kana anen mançe lache rukha andar o veś, me dav tumen po jekh gâlbeno panze rukhenθe.

(I zor thaj i godi, palal o Jupter Borcoi)

1. Xramosaren andar o dino təksto po jekh alav kerdo andar jekh, duj thaj trin silàbe!
Xulav len and-e silàbe!

E silabenço gin	O alav	O xulavipen and-e silàbe
alav kerdo andar 1 silàba	<i>jekh</i>	<i>jekh</i>
alav kerdo andar 2 silàbe	<i>vazdav</i>	<i>vaz-dav</i>
alav kerdo andar 3 silàbe	<i>vurdona</i>	<i>vur-do-na</i>

2. Keren o butipen e alavenço: *veś, daj, pani!*

o alav	veś	daj	pani
o butipen	<i>veś</i>	<i>daja</i>	<i>pană</i>

3. Keren jekh propozicia and-i savi te utilizisares e alava *dikhav thaj grasten!*

e alava	<i>dikhav, grasten</i>
i kerdi propozicia	<i>Me dikhav le grasten and-i bar.</i>

4. Xramosaren andar o dino təksto po jekh alav savo sikavel:

so sikavel o alav	o gin	jekh buti	i àkcia
o alav	<i>jekh</i>	<i>kher</i>	<i>vazdav</i>

5. Ambolden o dino təksto and-i gazikani čhib!

Eu doresc să-mi construiesc o casă și vreau să aduc niște lemne din pădure. Văd că aveți cai și căruțe. Dacă îmi aduceți niște lemne bune din pădure, vă dau câte un galben pentru cinci lemne.

Puterea și mintea, după Jupter Borcoi

Fișe de lucru

Butăqe fișe

BUTĂQI FÌSA

O rrom thaj i astarni le ruvenqi, e riga 12-13

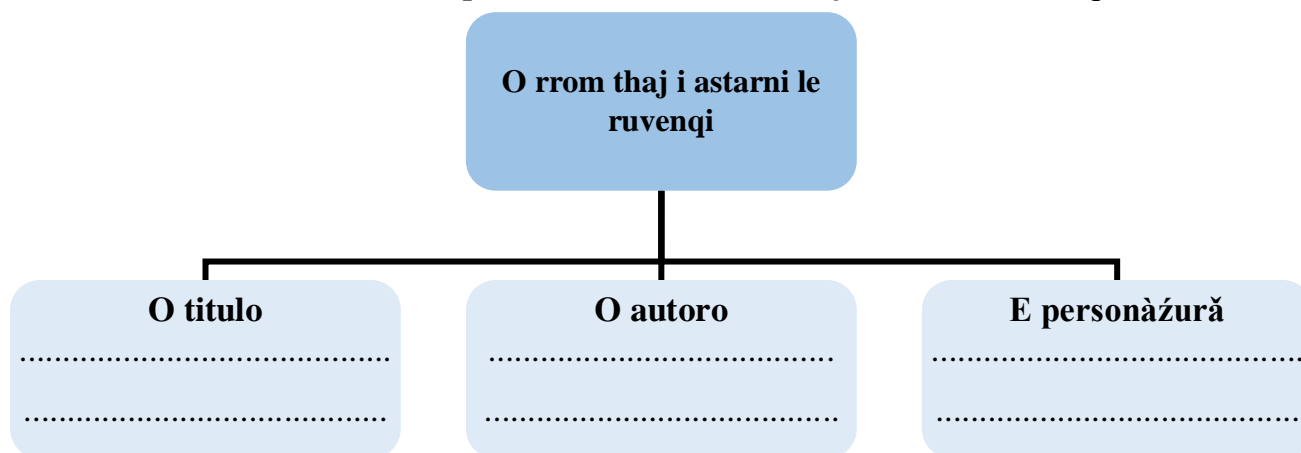
O anav thaj angloanav: .....

I dàta: .....

1. Ambolden and-i gazikani čhib o avutno kotor andar o tèksto „O rrom thaj i astarni le ruvenqi”!

<p><i>Pašarel pes thaj dikhel bare dikhipnaça. O ruv na dikhlàs le cirditoris, tha' amaro rrom dikhlàs les thaj bašavdàs maj dur, zi kana o cirditòri dias kàrie le ruves.</i></p>	<p>.....</p> <p>.....</p> <p>.....</p> <p>.....</p> <p>.....</p> <p>.....</p> <p>.....</p>
--	--

2. Xramosaren e informàcie palal o tèksto „ O rrom thaj i astarni le ruvenqi”!

3. Keren po jekh propozìcia e vortogramença „n-ašti” thaj „d-ašti”. Ambolden kadala propozìcie and-i gazikani čhib.

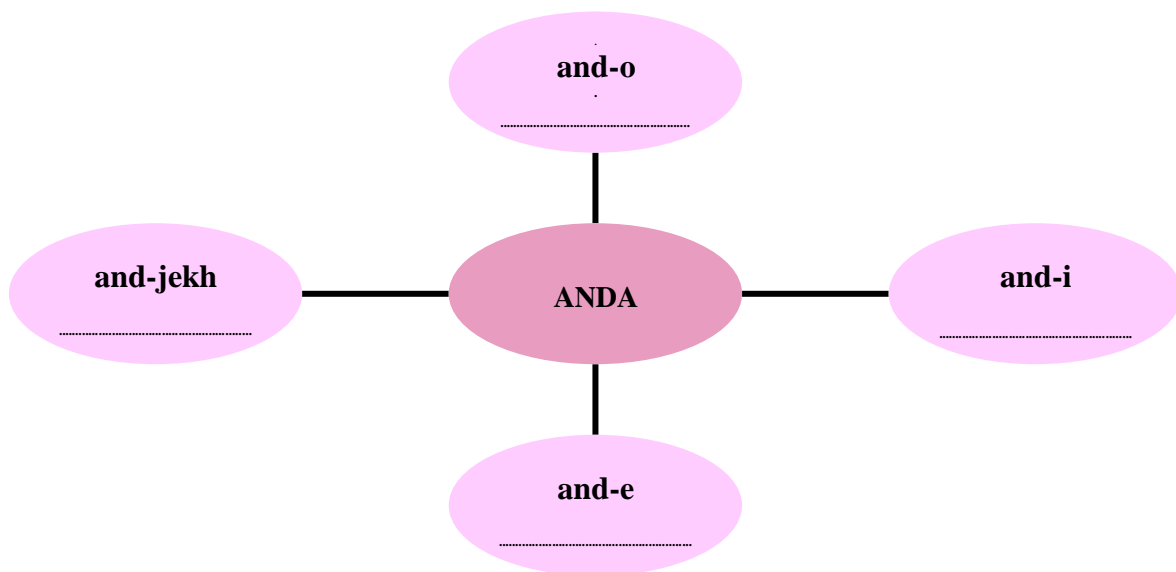
<i>I propozìcia and-i rromani čhib</i>	<i>O amboldipen and-i gazikani čhib</i>

4. Xramosaren pašal e vortogràme jekh trebutno alav thaj ker e arakhle sintagmença po jekh propozìcia!

i vortogràma	o trebutno alav	i kerdi propozìcia
k-o		
k-i		
k-e		

5. Xramosaren and-e truja po jekh trebutno alav vaš e dine vortogràme!

6. Keren i korespondència maškar e pučhimata andar i ćaci rig thaj e lače amboldimata, dikhindoj e informàcie andar o tøksto „ O rrom thaj i astarni le ruvenqi”.

1. Savi buti kerelas o rrom?

A. And-jekh astarni vaš e rruva.

2. Kaj pelšas o rrom?

B. Daraθar, o rrom bašavdăș.

3. So kerdăș o rrom daraθar?

C. Bašavelas k-e barvalenqe khera.

4. Kon mudardăș le ruves?

D. O bašavipen skăpisardăș le rromes.

5. Ćacipnasθe, so skăpisardăș le rromes?

E. O cirditori mudardăș le ruves.

BUTĂQI FÌSA
So zanav?, e riga 15-16

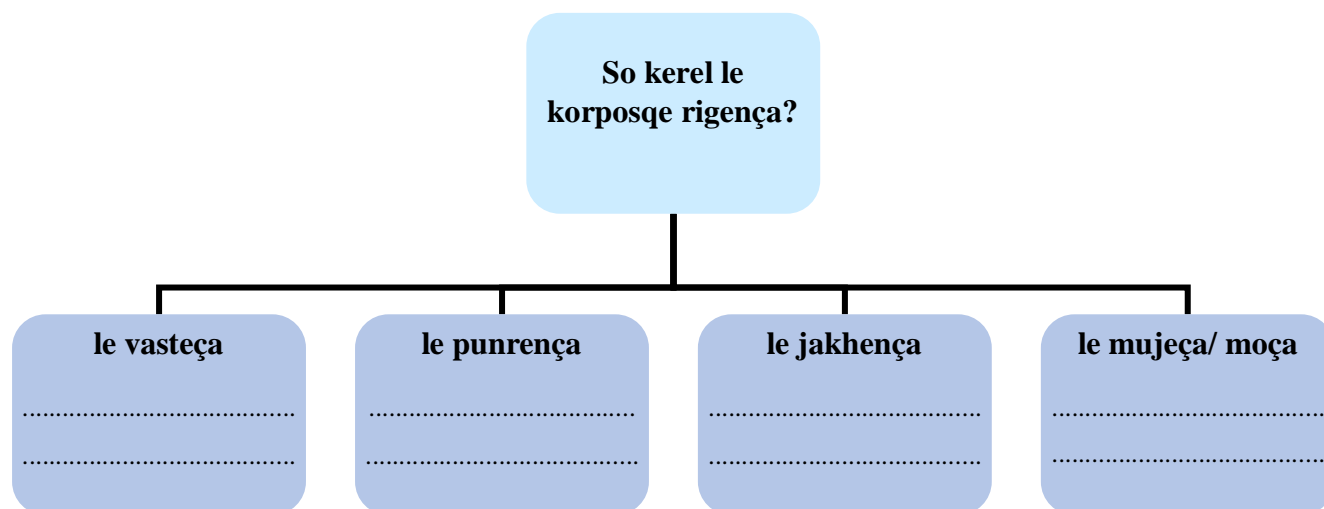
O anav thaj angloanav: .....

I dàta: .....

1. Ambolden and-i gazikani çhib i palutni stròfa andar i poezia „So zanav?”!

Tha' ni zanav... sar zanav! Sar o suno me dikhav? Koðar o lav avilo? So si an-mirro ilo? Si man so te maj puçhav... Tha' ni zanav...so zanav	....
---	--

2. Xramosaren e informàcie palal i poezia „So zanav?”, sikavindoj so kerel o çhavo pesqe korposqe rigença!

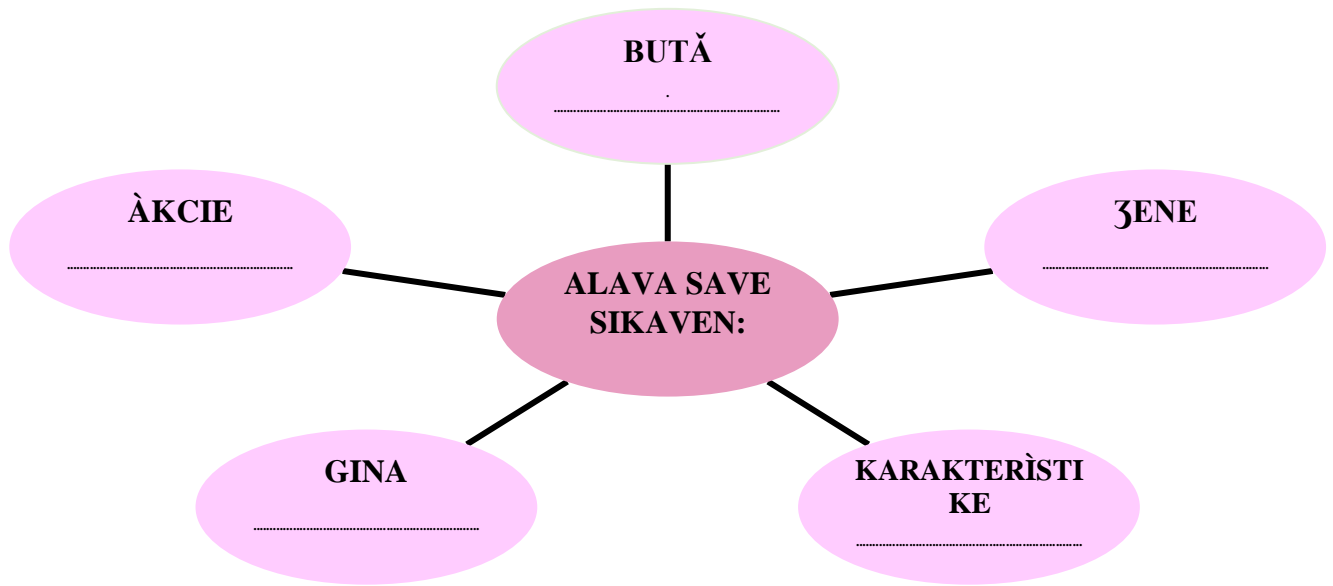

3. Keren duj propozìcie and-e save te utilizisaren e oprutne kòme „”!

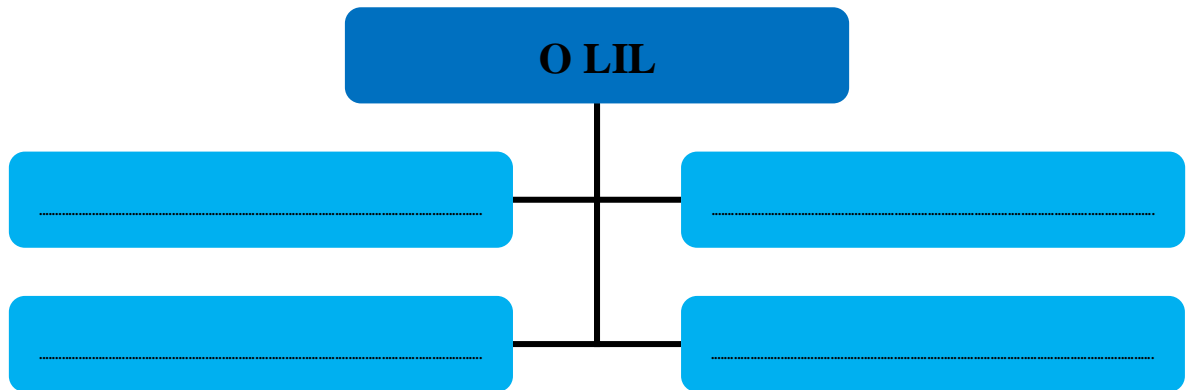
✓ .....
✓ .....

4. Xramosaren po jekh alav palal e dine mangimata:

5. Xramosaren štar elementură save arakhas len and-jekh lil!

6. Xramosaren po jekh alav palal e dine mangimata. Ker leça jekh propozicia.

so sikavel o alav	o alav	i kerdi propozicia
jekh àkcia		
jekh gin		
jekh zeno		

BUTĂQI FÌSA

O rrom o phuro thaj le duj piră, e riga 18-21

O anav thaj angloanav: .....

I dăta: .....

1. Ambolden and-i gazikani čhib o avutno kotor andar o təksto „O rrom, o phuro thaj le duj piră”!

<p>Palal jekh kurko, o rrom zal palem ka-o phuro thaj mangel lesθar palem i bari piri ke aven lesqe le akharde. O phuro del i bari piri, ke patăl so palem bianela</p>	<p>.....</p> <p>.....</p> <p>.....</p> <p>.....</p> <p>.....</p> <p>.....</p> <p>.....</p>
--	--

2. Xramosaren save si e personăzură andar o təksto „ O rrom, o phuro thaj le duj piră”!

3. Andar o siklilo təksto ame trebal „te xoxavas” / „te phenas o čacipen”. Keren jekh propozicia e alaveča kaj sikavel amen te phiravas amen šukar.

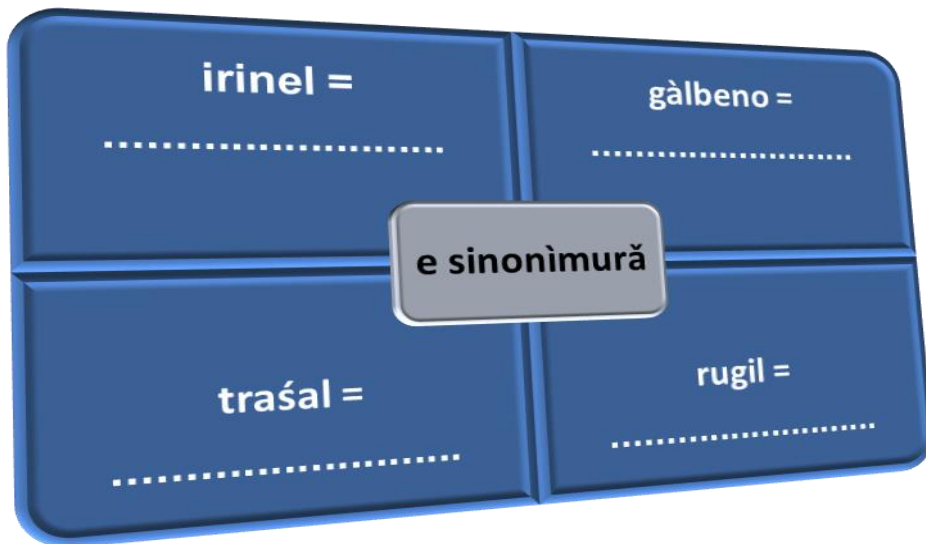
<i>O dino alav</i>	<i>I kerdi propozicia</i>

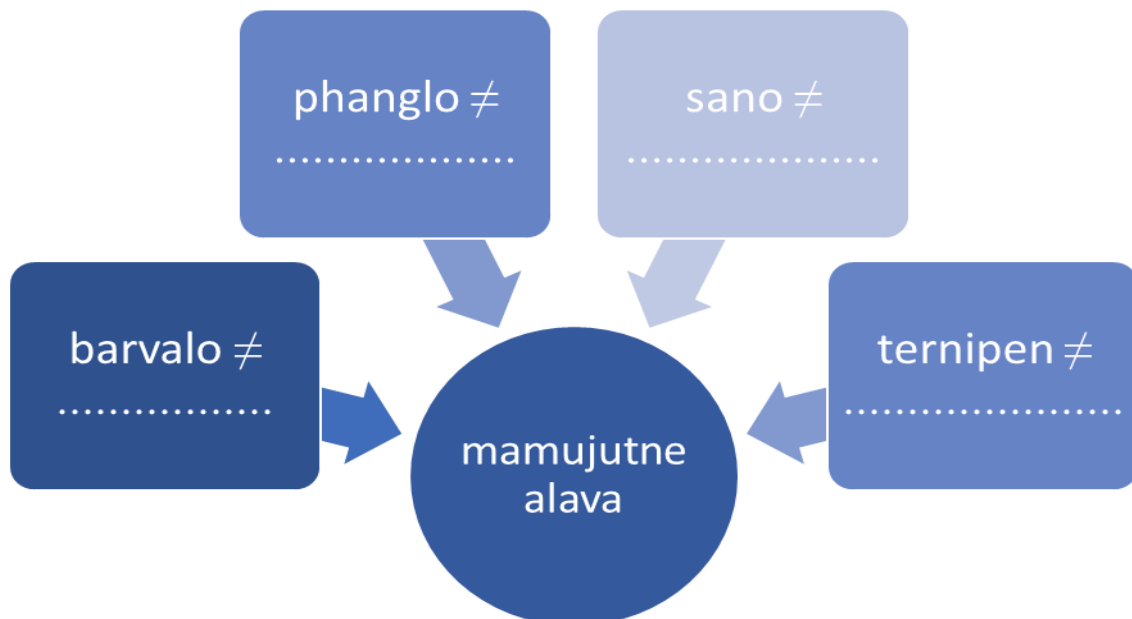
4. Xramosaren p-o telutno than, kon phiravdăs pes laches: o rrom vaj o phuro? Sosθar:

Sar phiravdăs pes o rrom?	Sosθar?
.....	.....
Sar phiravdăs pes o phuro?	Sosθar?
.....	.....

5. Xramosaren e alava kaj si len sajekh sënso e dine alavença!

6. Xramosaren e alava kaj si len mamujutno sënso e dine alavença!

BUTĂQI FÌŠA

So ingeren e kanzürke pumare dumesøe? - e riga 22-25

O anav thaj angloanav: .....

I dàta: .....

1. Ambolden and-i gazikani çhib o avutno kotor andar o tèksto „So ingeren e kanzürke pumare dumesøe”!

Dikhen, avdives, me siklilem jekh çhumuni tumenøar – vakärel i çirikli sikavni: ke e kanzürke çí xan phabaja thaj na phiraven len drez p-o dumo. Ama, vi tume siklile vareso: ke vi and-e lila d-ašti arakhen doša thaj – sar vakären e phure – kozom zives ka siklòs!	....
--	--

2. Xramosaren štar zivutre palal save vakärel pes and-o tèksto „So ingeren e kanzürke pumare dumesøe?”!

.....	.....
e zivutre	
.....	.....

3. Ambolden ka-e puçhimata!

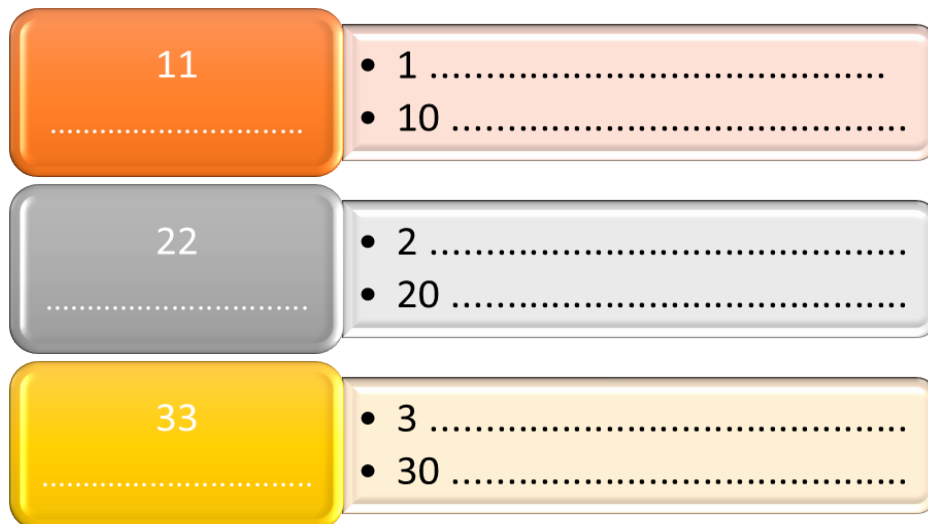
So phenel i çirikli ke xan e kanzürke?	Çacípnasøe, so xan e kanzürke?
....	....

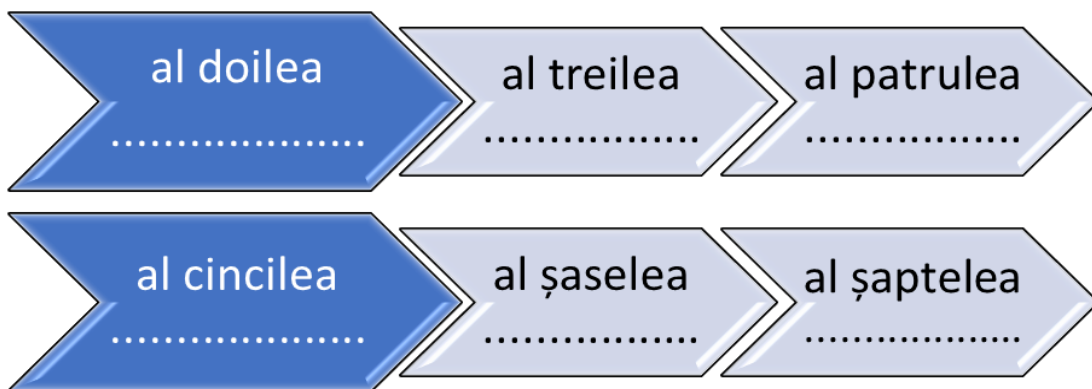
4. Xramosaren cifrența e avutne ginavnă:

5. Xramosaren grafemența e avutne ginavnă:

6. Ambolden thaj xramosaren and-i romani čhib e avutne ginavnă:

BUTĂQI FÌŠA
Lil Indiaθar - e riga 26-28

O anav thaj angloanav: .....

I dāta: .....

1. Ambolden and-i gazikani čhib o avutno kotor andar o tēksto „Lil Indiaθar”!

<i>Kadja si vi la rromane čhibăça! Kana „azbas” nùmaj amaro dialèkto vakārdo amenθar khere, atùnçi na dikhasa ke si amen jekh barvali khethani rromani čhib! N-āsti te mekhas amen te prinzaras nùmaj jekh kotor laθar!</i>	....
---	---

2. Xramosaren pa save riga le elefantosqe čhovde e vasta le panz korre manuša.

3. Xramosaren save si personāzurā andar o tēksto „Lil Indiaθar”.

✓ .....
✓ .....
✓ .....

4. Ker i korespondència maşkar e alava andar e duj kolòne, dikhindoj e informàcie andar o tèksto „Lil Indiaθar”.

1. i ruthuni

A. sar jekh fan (evantàjo)

2. o kan

B. sar jekh sap

3. o punro

C. sar jekh kilo

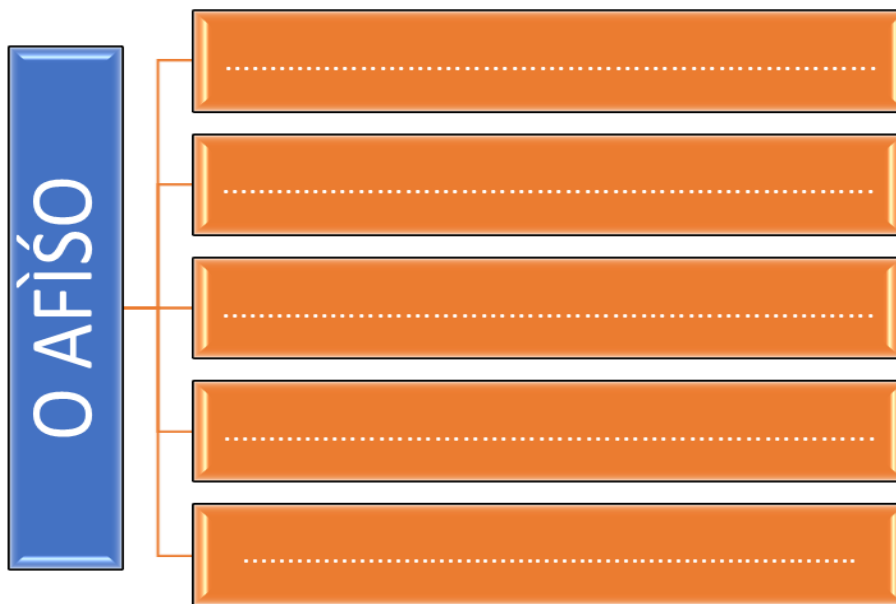
4. o per

D. sar jekh šelo

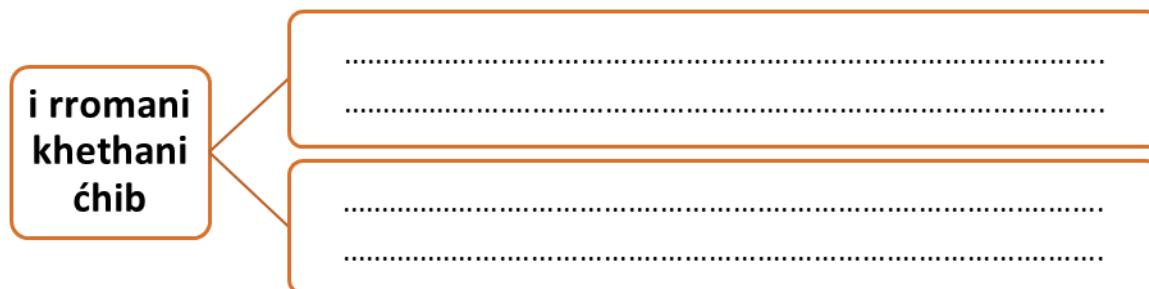
5. i porik

E. sar jekh baro gono

5. Xramosaren maj tele so trebal te avel p-jekh afiso!

6. Xramosaren and-e duj enùncură sosθar si importànto te siklòvas i rromani khethani čhib!

Prezentarea demersului didactic integrat

*

O prezentisaripen e savorre didaktikane dromesqo

UNITATEA DE ÎNVĂȚARE I

I. Vakăras, xramosaras... e lava utilizisaras!

1.1. O rrom thaj i astarni le ruvenqi

- ✓ Sar xramosaras súkar vi laches?
- ✓ E xramosaripnasqe sikavimata

1.2. So zanav

- ✓ O lil
- ✓ E xramosaripnasqe sikavimata
- ✓ O lav

1.3. O rrom, o phuro thaj le duj piră

- ✓ E alava save si len sajekh sènso
- ✓ E mamujutne lava
- ✓ E lava sajekhe formaça, tha' avere sensoça

1.4. So ingeren e kanzürke pumare dumesøe?

- ✓ I ginavni/ o numeràlo

1.5. Lil Indiaθar

- ✓ O afiço

1.6. Rekapitulàcia

1.7. Evaluàcia

1.1. O rrom thaj i astarni le ruvenqi

1. Drabaren o tèksto!

O rrom thaj i astarni le ruvenqi

(paramiçi dini kaθar i Mokcsay Gyuláné andar i Ukraïna)

Sasas jekh rrom, kaj bašavelas k-ël khera le barvalenqe. Jekhe rătăθe, irinindoj pes vov khere kaθar jekh šukar nakhavipen, nakhlās andar jekh veš. Xasardās o drom thaj pelās and-jekh astarni kaj sasas kerdi te peren e ruva and-e laθe. Sig, palal lesθe pelo vi jekh ruv and-i xiv. O rrom, dikhindoj le ruves pašal lesθe, astardās pes te bašavel, daraθar, andar i lavùta. Thaj le ruves ćajlilo les odobor zorales o bašavipen le rromesqo, ke bešelas aj ašunelas les. O bašavno sasas khino thaj kamlāsas te ačhavel. Tha', kana ačhavdās o bašavipen, o ruv astardās te morel andar pesqe danda; kamelas te xal les. Atùnć, o rrom astardās te bašavel aj bašavelas biačhavdo, daraindoj pes te na xal les o ruv. Thaj o ruv šunelas bare ćajlövipnaça i mùzika la lavutaqi.

Karing i texarin, nakhlās kothal jekh vešesqo cirditòri. Vov ašundās jekh bašavipen, kaj avelas varekajθar andar o xoripen. Telårdās palal i mùzika la lavutaqi. Jekhevarāθar, dikhel ke o bašavipen inklòl taman andar i astarni le ruvenqi. Pašarel pes thaj dikhel bare dikhipnaça. O ruv na dikhlās le cirditoris, tha' amaro rrom dikhlās les thaj bašavdās maj dur, zi kana o cirditòri dias kàrie le ruves.

Kadja, xastrajlās o rrom. Bari baxt sas les!

(O amboldipen si kerdo kaθar o Gheorghe Sarău)

2. Ambolden gazikanes o dino tèksto!

• <i>jekhe rătăθe</i> - and-i jekh răt (<i>într-o seară/ noapte</i>)	• <i>odobor</i> - kodobor; kadja but (<i>atât</i>)
• <i>irinindoj pes</i> - amboldindoj pes (<i>întorcându-se</i>)	• <i>biačhavdo</i> - bi te ačhòl/ ačhòvel/ ačhel (<i>neoprit</i>)
• <i>xasardās</i> – našaldās (<i>a pierdut</i>)	• <i>inklòl</i> - inklel, anklel (<i>iese</i>)
• <i>astarni</i> - jekh dispozitivo saveça d-ašti te astares vareso, varekas (<i>prinžătoare, capcană</i>)	• <i>texarin</i> - javin, ràno (<i>dimineața, de vreme</i>)
• <i>astardās pes</i> - maladilās pes, širdās (te kerel vareso) (<i>s-a apucat</i>)	• <i>kothal</i> - andar kothe (<i>de acolo</i>)
• <i>daraθar</i> - trašaθar (<i>de frică/ teamă</i>)	• <i>telårdās</i> - gelo pesqe; geloθar (<i>a plecat/ mers</i>)
• <i>lavùta</i> - violina (<i>vioară</i>)	• <i>taman</i> – ekzàkt (<i>exact, fix, taman</i>)
	• <i>dias kàrie</i> - puškil, puškedel (<i>a tras, a împușcat</i>)
	• <i>amboldipen</i> - o nakhavipen le tekstosqo and-aver čhib (<i>traducere</i>)

3. Ambolden o tèksto gazikanes!

Om și capcana lupilor

poveste culeasă de Mokcsay Gyulane

Era odată un om care cânta la casele bogaților. Într-o seară, întorcându-se acasă de la o petrecere frumoasă, a trecut printr-o pădure. A pierdut drumul și a căzut într-o capcană care a fost făcută să cadă lupii în ea. Imediat, după el a căzut și un lup în groapă. Rromul, văzându-l pe lup lângă el, a început să cânte, de frică, din vioară. Dar, când s-a oprit din cântat, lupul a început să scrâșnească din dinți; dorea să-l mănânce pe rrom. Atunci, rromul s-a apucat de cântat și cânta neîncetat, temându-se să nu-l mănânce lupul. Lupul asculta cu o plăcere imensă muzica vioarei.

Spre dimineață, a trecut pe acolo un vânător. El a auzit o melodie, care venea de undeva din adânc. S-a luat după muzica vioarei. Dintr-o dată observă că melodia se aude tocmai din capcana pentru lupi. Se apropie și se uită cu mare atenție. Lupul nu l-a văzut pe vânător, dar rromul nostru l-a văzut și a cântat mai departe, până când vânătorul l-a împușcat pe lup.

Astfel, a scăpat rromul. Mare noroc a avut!

(Traducerea în limba rromani realizată de Gheorghe Sarău)

4. Kon sasas kodova rrom thaj savi buti kerelas vov?
 <i>Kodova rrom bašavelas k-e khera le barvalenqe.</i>
5. Kajθar avelas vov?
 <i>Vov zalas khere kaθar jekh šukar nakhavipen.</i>
6. Kaj vov pelās kana nakhlās andar o veš?
 <i>Kana nakhlās andar o veš, o rrom pelās and-jekh xiv.</i>
7. Kon maj pelās kothe?
 <i>Kothe, and-i xiv, maj pelās jekh ruv.</i>
8. So kerdās o rromano bašavno daraθar/ trašaθar?
 <i>Daraθar, o rromano bašavno astardās te bašavel.</i>
9. So kerelas o ruv kana o bašavno zumavelas te ačhavel pesqo bašavipen?
 <i>Kana o bašavno zumavelas te ačhavel pesqo bašavipen, o ruv morelas pesqe danda thaj kamelas te xal le rromes.</i>
10. Kon dikhlās len, texarinăθe thaj sar sas mudardo o ruv?
 <i>Texarinăθe dikhlās len jekh vešesqo cirditòri. O ruv na dikhlās le cirditoris, o rrom dikhlās les thaj bašavdas maj dur zi kana o cirditòr mudardās le ruves.</i>
11. Tume sar patăn? Kon, ćacipnasθe, xastrajlo le rromes?
 <i>Ćacipnasθe, le rromes xastrajlās les pesqo bašavipen.</i>
12. Si lačhes te zanas kazom maj but profèsie?
 <i>Va, si lačhes te zanas kazom maj but profèsie, kodolesqe k-e von ažitisaren amen te avel amen jekh maj lačo tràjo.</i>

1.2. So zanav?

1. Drabaren i poezia!

So zanav?

palal o Rajko Djuric

Ni zanav so zanav?

Śaj mo vast te vazdav,

Me pirre te buxlărav,

O mașkar te bangărav,

zanav, zanav...

E jakhençar te marav,

Mirro anav te vakărav,

Vi te zav, vi te xav,

Te asav, te rovav...

Ooo! Si but so me zanav!

Tha' ni zanav... sar zanav!

Sar o suno me dikhav?

Koθar o lav avilo?

So si an-mirro ilo?

Si man so te maj pučhav...

Tha' ni zanav...so zanav...

2. Alosaren thaj xramosaren e biprinzarde lava!

• <i>ni</i> - na, ma, ći (<i>nu</i>) • <i>śaj</i> - aști, d-aști (<i>poate, este posibil</i>) • <i>vazdav</i> - ingerav opre (<i>ridic</i>)	• <i>e jakhençar te marav</i> - te kerav la jakhaça; te kerav andar i jakh (<i>clipesc, „bat cu ochii”</i>) • <i>koθar</i> - kaθar (tha' dural) (<i>de acolo</i>)

3. Ambolden i poezia gazikanes!

Ce știu?

după Rajko Djuric

Nu știu ce știu?

Mâna pot să-mi ridic,

Picioarele să le crăcesc,

Mijlocul să mi-l ondulez,

Știu, știu...

Cu ochii să clipesc,

Numele meu să îl spun,

Și să merg, și să mânânc,

Să râd, să plâng...

Ooo! Sunt multe pe care le știu!

Dar nu știu... cum știu!

Cum pot să visez?

De unde a venit cuvântul?

Ce se află în sufletul meu?

Am întâtea întrebări...

Și nu știu... ce știu...

4. Phenen so zanel aj d-ašti te kerel o tikno?

✚ *O tikno d-ašti te vazdel pesqo vast, te buxlărel pesqe pirre ,te bangărel pesqo maşkar, te marel e jakhença, te phenel pesqo anav, vov şaj te phirel, te xal, te asal vi te rovel.*

5. Thaj so na zanel vaj n-ašti te kerel vov?

✚ *O çhavo na zanel sar te dikhel o suno, koðar avel o lav vi so si and-e lesqo ilo.*

6. Tume so zanen te keren?

✚ *Amen zanas te zas k-i skòla, te xramosaras laçhes, te drabaras, te khelas amen, te rugisaras amen le Devlesqe, te phiravas amen şukar kolavere zenença thaj but aver laçhe bută.*

7. So na zanen tume?

✚ *Amen na zanas but bută palal o univèrso thaj so anela o dīves kaj avela.*

1.3. O rrom, o phuro thaj le duj piră

1. Drabaren o təksto!

O rrom, o phuro thaj le duj piră

purani paramiči andar o Balkàni

Sasas jekh rrom deše čavorrença. And-jekh dīves maškar e dīvesa, *pesqi* rromni phendās lesqe:

– Dikh, *barōn* amare *tikne*, na maj resel i tikni piri, trebal amenqe jekh bareder piri. Ța, kin jekh piri maj bari!

Te Țal te kinel, *šukar*, *nùmaj* na-i len love! Sar *ka keren?*

Thaj sasas kothe vi jekh phuro gavutno, kaj sasas les jekh bari piri, tha' vov kòrkorro bešelas.

Sar te paruvel o rrom le duj piră?

And-jekh dīves, Țal ka-o phuro thaj phenel lesqe:

– Šun, *phureana*, šaj te mukhes manqe Ți *tasăra ti* bari piri, *ke* avena manqe e *akharde?*

Irinava la tuqe *javinăthe*.

O phuro, *sosqe ma* te del la? Ka irinel o rrom. Vov del lesqe i piri.

O aver dīves, anel o rrom vi i piri e phuresqi, vi i tikni piri thaj phenel le phuresqe:

– Dikh, phurea! Na *mothodăn* manqe ke i piri sasas *khamni?! Dikh, biandă* jekhe čhaves, anav tuqe vi e daja, vi le čhaves...

O phuro *poravel* pesqe jakha, tha' na vakărel *khanć*. Sosqe ma te lel le duj piră, bi lovenqo? Thaj xoxavel le rromes:

– Čačes - phenel – bisterdem te phenav tuqe ke sasas *khamni!* Sasas la baro per. Šukar so *biandăs* saste čhaves!

Palal jekh kurko, o rrom Țal palem ka-o phuro thaj mangel lesθar palem i bari piri ke aven lesqe le *akharde*. O phuro del i bari piri, ke patăl so palem *bianela...* Tha', o dujto dīves, avel o rrom le čuće vastença thaj phenel le phuresqe:

– O, phureana! Na *mothovdăn* so sasas *nasvali tiri piri!* *Erăt* muli!

O phuro lel te kušel:

– Sar? Muli mi piri? Xoxaves! N-ašti i piri te merel! *Nane* manuś! Na patăv tut, xoxaves!...

– Tha', *mo*, phurea! – irinel la o rrom. Patăjlăn ke *biandă*, sar na patăs akana ke muli?

O phuro laȚandilo thaj na Țanglăs so te vakărel. Kadja, o rrom paruvdăs le duj piră, *bipučhinos* le phures...

2. Alosaren thaj xramosaren e biprinzarde lava!

- *pesqi* – pi; laqi (*a sa*)
- *barõn* – keren pen bare (*cresc, se dezvoltă*)
- *tikne* – (e) éhavorre, (e) xurdorre (*micuți, copilași*)
- *nùmaj* – sàci(s); fêri (*numai*)
- *ka keren* – kerena (*vor face*)
- *phureana* – phurea! (*moșule, bătrânule*)
- *tasăra* – tosăra; texàra; javinăthe (*dimineața, mâine*)
- *ti* – tiri (*a ta*)
- *ke* – kē; so (*că, ce*)
- *akharde* – (e) kharde; e manuşa avile and-i vizita (*invitați, oaspeți*)
- *irinava* – anava palpale; amboldava, boldava (*voi înapoia*)
javinăthe – texarinăthe; raninăthe, de rano (*dimineața, de vreme*)
- *sosqe* – sosθe, sosθar (*de ce, deoarece, fiindcă*)
- *ma* – na; ni; cí (*nu*)
- *mothodăn* – mothovdăn; vakărdăn (*ai spus*)
- *khamni* – phari; bare pereça (*gravidă*)
- *biandă* – kerdăs jekh tiknorro; andăs p-i lùmja jekhe tiknorres (*a născut, a făcut*)
- *poravel* – putrel / putarel buxles (e jakha) (*a căsca, a deschide*)
- *erăt* – iz răt; iz rătăthe (*aseară*)
- *nane* – nana-i; na-i; na si; na hin (*nu este, nu îi*)
- *mo* – mirro; murro, munro, mungro; mundry, mînro (*al meu*)
- *bipučhingos* – bipučhingos; bi te pučhel (*neîntrebând*)

3. Ambolden o tēksto gazikanes!

Rromul, bătrânul și cele două oale

poveste veche din Balcani

A fost odată un rrom cu zece copii. Într-una din zile soția lui i-a zis:

- Uite, cresc micuții noștri, nu ne mai ajunge oala cea mică, ne trebuie o oală mai mare!

Să meargă sa cumpere, ar fi frumos, numai că nu au bani! Cum vor face?

Și acolo trăia și un țaran bătrân, care avea o oală mare, dar el locuia singur.

Cum să schimbe rromul cele două oale?

Într-o zi, merge la bătrân și îi zice:

- Ascultă, bătrâne, poți să-mi împrumuți până dimineață oala ta mare, că vin la mine niște musafiri? Ți-o voi înapoia mâine dimineață.

De ce să nu i-o dea bătrânul? I-o va înapoia rromul. El îi dădu oala.

În următoarea zi, aduce rromul și oala bătrânului și oala cea mică și îi zice bătrânului:

- Uite, bătrâne! Nu mi-ai zis că oala ta a fost însărcinată?! Uite, a născut un copil, și-am adus ție și pe mamă și pe copil...

Bătrânul se miră, dar nu zise nimic. De ce să nu ia gratis cele două oale? Și îl minți pe rrom:

- Adevărat -spune- am uitat să-ți zic că era însărcinată. Avea burta mare. Frumos că a născut un copil sănătos!

După o săptămâna, rromul merge din nou la bătrân și îi cere iarăși oala cea mare, căci îi vin niște musafiri. Bătrânul îi dă oala crezând că iarăși oala va naște... Dar, a doua zi, vine rromul cu mâna goală și îi spune bătrânului:

- O, bătrânule! Nu mi-ai zis că oala ta era bolnavă! Aseară a murit!

Batrânul se apucă să ocărească:

- Cum? A murit oala mea? Minți! Nu poate oala să moară! Nu este om! Nu te cred, minți!...

- Dar, măi, bătrâne! îi zice rromul, ai crezut că a născut, cum nu crezi acum că a murit?

Bătrânul s-a rușinat și nu a știut ce să spună. Așa, rromul a schimbat cele două oale, fără să-l întrebe pe bătrân...

4. So phendăs, and-jekh dïves, i rromni pesqe rromesqe?

✚ *I rromni phendăs pesqe rromesqe k-e barön lenqe tiknorre thaj na maj resel lenqe i tikni piri, te zal te kinel jekh piri maj bari.*

5. Kas sasas les jekh bari piri?

✚ *Jekhe gavutne phures sasas les jekh bari piri.*

6. Kaj gelo amaro rrom thaj so manglăs vov?

✚ *O rrom gelăs k-o phuro thaj manglăs lesθar i bari piri.*

7. O phuro gavutno dias le rromesqe i bari piri?

✚ *Va, o phuro dias le rromesqe pesqi bari piri sosθar vov phendăs ke anela la palpale texarinăθe.*

8. O aver dïves, so irindăs o rrom le phuresqe thaj so phendăs lesqe?

✚ *And-o aver dïves, o rrom e phuresqi i bari piri, vi i tikni piri. O rrom phendăs le phuresqe k-e na mothovdăs lesqe ke i piri sas khmani, haj voj biandăs jekhe çhaves.*

9. O phuro gavutno kerdăs pes ke patăl ke i bari piri biandăs jekh tikni piri? Sosθar?

✚ *Va, o phuro kerdăs ke patăl ke i bari piri biandăs jekh tikni piri. Vov xaxavdăs le rromes kaj te śaj lel le duj piră bi lovenqo.*

10. Kaj gelăs o rrom palal jekh kurko thaj sosθar?

✚ *Palal jekh kurko o rrom gelăs palem k-o phuro thaj manglăs lesθar i bari piri.*

11. O dujto dïves, sar avilo amaro rrom ka-o phuro thaj so phendăs lesqe?

✚ *And-o dujto dīves o rrom gelās le ćuće vastenća ka-o phuro thaj phendās lesqe ke na mothovdās lesqe ke i piri sasas nasvali thaj i voj mulās.*

12. So phendās o phuro kana arakhlās ke pesqi bari piri muli?

✚ *Kana arakhlās le pesqi bari piri mulās, o phuro kuhlās thaj phendās ke o rrom xoxavel, ke na i piri na si manuś thaj na-i sar te merel.*

13. Sar amaro rrom irindās i dūma le phuresqe?

✚ *O rrom phendās le phuresqe ke patālas ke bianda vi akana sar na patāl ke voj mulās?*

14. Akana, phenen vi tume: kon xoxavdās maj but? O phuro vaj o rrom?

✚ *Ćacipnasŧe o rrom xoxavdās maj but. Les sas les jekh plāno kaj te parovel i bari piri e phuresqi.*

15. Kon sasas ćacārdo te xoxavel?

✚ *Konik na sas ćacārdo te xoxavel Le xoxavipnas la si les jekh ćacāripen.*

16. Tumen sar kerenas and-jekh kasavi situàcia? Te avesas tu o phuro? Tha' te avesas tu o rrom le deşe ćhavorrenća?

✚ *Te avavas me o phuro, godīsaravas man ke na si mišto te akceptisarav vareso zanindoj ke si jekh xoxavipen.*

✚ *Te avavas me o rrom, kamavas te zav te kerav butī, te rodav love kaj te kerav jekh laćho trājo mirre familiaqe.*

1.4. So ingeren e kanzürke pumare dumesþe?

1. Drabaren o tøksto!

So ingeren e kanzürke pumare dumesþe?

Sas duj *kanzürke*, save *mangenas* te siklöven vi von k-i škòla. Savorre *penqe* amala andar o veš zanenas te drabaren lil, te xramosaren, te ginen: e šošoja, e *divio* buzñă, e kermuse; savorre d-aštină... I *sikavni* and-i škòla sasas i ćirikli. Voj sikavelas lenqe k-i *kali phal* o *xramosarimos*: B thaj A keren BA. Sikavelas lenqe vi o *ginavipen*: 7 var 8 keren 56... Amare duj kanzürke šunenă šukar, ke von sasas laće siklövne.

And-jekh dīves, i ćirikli dias lenqe o školutno lil, savo sikavelas thaj vakărelas palal e kanzürke: so keren von *milajesþe*, *ivendesþe*, sar von barön, so von xan. *Drabaren* amare duj kanzürke thaj arakhen kadava kotor tekstosqo:

Maj anglal te avel o ivend, vakărel o školutno lil, e kanzürke phiren thaj roden pahabaja. Von lien e phabaja pumare dumenþe, p-e *kangre*, thaj ingeren len *pumare* kherenþe te xan len *ivendesþe*.”

Le duj kanzürke dikhen pen jekh avresþe thaj asan, asan thaj asan...

– Sar? – vakărel jekh. Ame xasa phabaja k-o ivend?]

– Thaj ingerasa len drez p-e amare kangre? – vakărel o aver.

I ćirikli dikhel len xolăme:

– Sosþar asan tume? Sar si i butĩ?

E kanzürke phenen laqe:

Rajnie, ćiriklie! Ame xas nùmaj mas: kirme, insėkte, gongrova! Šaj xas ame vi sapa vaj tikne kermuse, tha' na azbas ame e phabaja! Paleder, sar ame ingeras len p-o dumo drez opr-e kangre?! Kaj arakhle akaja paramići e gaze? Nane ćaćes *akava*...

I ćirikli del anglal:

– Sar kadava? Opral, kana me semas and-o ućipen le devlesqo, butvar dikhlem tumen sar tume phirenas *jekhe khanćeça* p-o dumo! Na sasas phabaja?

– Phabaja na sasas! Šaj sasas šuke patrină, save pusavde pen and-e amare kangre kana ame phirdăm and-o veš, ama ame na kidas ni phabaja, ni patrină! Šaj andar amaro phiripen aćhen astarde amare kangrenþar...

– Dikhen, *avdīves*, me siklilem jekh *ćhumuni* tumenþar – vakărel i ćirikli sikavni: ke e kanzürke ći xan phabaja thaj na phiraven len drez p-o dumo. Ama, vi tume siklile vareso: ke vi and-e lila d-ašti arakhen doša thaj – sar vakăren e phure – *kozom* žives ka siklös!

2. Alosaren thaj xramosaren e biprinzarde lava!

- *kanzürke* - kanzavură; nigle (*arici*)
- *mangenas* – kamenas (*doreau*)
- *penqe* – lenqe (*ai, ale lor*)
- *divio* – veşesqo (*sălbatic, ă,i,e*)
- *sikavni* – siklărni (*profesoară*)
- *kali phal* - e xramosaripnasqi phal; (i) zèleno phal (*tablă școlară*)
- *xramosarimos* - xramosaripen; kalăripen; čhinipen; lekhavipen (*scriere*)
- *ginavipen* - ginavipen, ginipen (*socoteală, calcul, exercițiu*)
milajesθe - ka-o milaj; and-o milaj (*vara, în timpul verii*)
- *ivendesθe* - ivende; and-o ivend (*iarna, în timpul iernii*)
- *drabaren* – ginaven (*voi citiți, ei/ele citesc*)
- *kangre* - kanre; karre (*ace, spini*)
- *pumare* – lenqe (*ai, ale lor*)
- *kirme* – kerme (*viermi*)
- *akava* – kadava (*acesta*)
- *jekhe khanćeça* - khanć; vareso; daići (*cu ceva, cu nimic*)
- *avdives* – adēs (*astăzi*)
- *čhumuni* - vareso; daići (*ceva*)
- *kozom* - kobor; keci; kiki (*cât, câtă, câți, câte*)
- *siklōs* – siklōves (*înveți*)

3. Ambolden o tēksto gazikanes!

Ce poartă aricii pe spatele lor?

Erau odată doi arici care doreau să învețe și ei la școală. Toți prietenii lor din pădure, știau să citească, să scrie, să socotească: iepurii, caprele sălbatice, șoarecii, toți puteau... Profesoră în școală era pasărea. Ea le arăta lor la tablă scrierea: B și A se citește BA. Îi învăța și socotitul: 7 ori 8 fac 56... Cei doi arici ai noștri ascultau cumiți, erau elevi silitori.

Într-o zi, pasărea le-a dat manualul care le arăta și vorbea despre arici: ce fac ei vara, iarna, cum cresc, ce mănâncă. Citesc aricii noștri și găsesc următorul fragment de text:

„Înainte de venirea iernii, spune cartea, aricii umblă și caută mere. Iau merele pe spate, deasupra acelor, și le duc la caselor lor să le mănânce iarna.”

Aricii se privesc unul pe celălalt și rîd, rîd și rîd...

- Cum? spune unul. Noi vom mânca mere iarna?

- Și le vom duce grămadă pe acele noastre? spuse celălalt.

Pasărea se uită la ei supărată:

- De ce râdeți voi? Cum stă trabea?

Aricii îi spun:

- Doamna pasăre! Noi mâncăm numai carne: viermi, insecte, melcii! Putem mânca și șerpi și șoareci mici, dar nu ne atingem de mere. Și-apoi, cum să le ducem grămadă pe spate, deasupra acelor? Unde au găsit nerromii această poveste? Nu este adevărată...

Pasărea le răspunde:

- Cum așa? Din văzduh, când mă aflam în înaltul cerului, de multe ori v-am văzut cum umblați cu ceva pe spate! Nu erau mere?

- Mere nu erau! Poate erau fruze uscate, care s-au înfipt în acele noastre când noi ne plimbam prin pădure, însă noi nu culegem nici mere nici frunze! Se poate ca în plimbările noastre rămân prinse de acele noastre...

Vedeți, azi eu am învățat ceva de la voi - spune profesoara pasăre: că aricii nu mânâncă mere și nu le poartă pe spate. Acum, și voi ați învățat ceva: că și în cărți puteți găsi greșeli și - cum zic bătrânii - „cât trăiești vei învăța!”

4. So mangelas e kanzürke?

✚ *E kanzürke mangelas te siklöven k-i škòla.*

5. So d-aştinas penqe amala?

✚ *Lenqe amala d-aştinas te drabaren, te xramosaren thaj te ginen.*

6. Kon sasas i sikavni ka- i škòla?

✚ *I sikavni k-i škòla sasas jekh ćirikli.*

7. And-jekh dăves, so arakhle amare kanzürke and-o školutno lil?

✚ *And-jekh dăves, e kanzürke arakhle so keren von milajes0e, ivendes0e, sar von bar0n, so von xan.*

✚ *And-o lil prezentisarel pes ke e kanzürke kiden thaj phiraven e phabaja p-o dumo.*

8. So von phende la sikavnăqe, kana voj pućhlăs len sos0ar asan?

✚ *E kanzürke phende la ćirikliaqe ke von xan n0maj mas: kerme, ins0ekte, gongrova thaj na azban pen e phabajandar.*

9. So phendăs lenqe i sikavni – ćirikli, kana voj arakhlăs len0ar ke le kanzürke ći xan pahabaja?

✚ *I ćirikli phendăs lenqe ke voj dikhlăs len butvar sar von phirenas varesoća p-o dumo.*

10. Vi le siklövne - kanzürke siklile daići / vareso? So?

✚ *Va, von siklile k-e vi and-e lila d-aşti arakhen doşa thaj jekh vakăripen ka0ar le phure: „Kozom zives ka siklös!”*

11. Sar tume xatăren kadala d0me: kozom zives - ka siklös!?

✚ *Andar kadala d0me amen xatăras ke sode zivel o manuś vov si siklöl and-o svăko dăves vareso.*

✚ *Kana sam tikne, amari daj vi amaro dad siklăaren amen sar te phiravas amen, palal kodova, k-i škòla ame sikl0vas but laće bută, haj and-o amaro zivipen ame d-aşti te sikl0vas andar savorre situàcie thaj orsave zenes0ar.*

1.5. Lil Indiaθar

1. Drabaren o t ksto!

Lil Indiaθar

(adapt cia palal o J. S. Pathania)

Gudle rromalen, avile kathe, and-i  ndia, e rusikane akt rur  koθar o *but undo* rromano t tro „Romen” e Moskvaθar. Me rodem len thaj kerdem len a vak ripen rromanes. Kana  unde ke sem o k rkorro manus and-i  ndia kaj vak rel rromanes, putarde *pumare* jakha thaj pu hle man *kobor* rromane  hib  si: jekh *vaj* maj but? Thaj me *mothovdem* lenqe kadaja purani indikani parami i:

And-jekh d ives, phirenas p-o drom panz kore manusa, save mangenas *pumaro* manro gavesθar gavesθe. Jekhe gavesθe, von  unde baro *xamipen*, thaj pu hle le gavutnen so si kothe. E gavutne phendine lenqe ke sas astardo jekh elefànto.

Avenas kothe e phure aj e terne te dikhen les, te azban les le vaste a. Kadava elefànto sasas la ho, god ver vi amalikano.

Vi le panz kore mangle te azban les, te arakhen so si kodova. Avile pa e les e thaj o *bareder* koro astard s les ka-i *ruthuni*, thaj phend s le averenqe: „Phralalen, o elefànto si sar jekh baro sap!”. O dujto koro manus astard s vi les ka-o kan thaj phend s ke o elefànto si sar jekh baro *fan*. O trinto koro, astarindoj les ka-o *pirro*, vak rd s ke si sar jekh  a o baro *kilo*. Palal, o  tarto koro, be indoj telal o per le elefantosqo, vak rd s ke o elefànto si sar jekh *ravalo* umblavdo opral.

Ka-o agor, * undilo* vi o panzto koro. Sar be elas palal o elefànto, astarindoj les e por θar, vov phend s ke e gavutne phenen le  elesqe ke si o elefànto.

Pharili bari  ingar ma kar len e. *Sarkon* mangelas te ovel „o elefànto” so falas len kana azbajle les: sap, fan, kilo, ravalo aj  elo!

Eh, mirre phralalen, rromalen! Kadja si vi la rromane  hib  a! Kana „azbas” n maj amaro dialèkto vak rdo amenθar khere, at n ci na dikhasa ke si amen jekh barvali khethani rromani  hib! N- sti te mekhas amen te prinzaras n maj jekh kotor laθar!

2. Alosaren thaj xramosaren e biprinzarde lava!

- *gudle* – gudle (*dragi*)
- *but sundo* - but sundo; but prinzardo (*renumit*)
- *pumare* – lenqe (*al, ai lor*)
- *kobor* - kozom; keci; sode (*cât*)
- *vaj* - ja; or (*sau, ori*)
- *mothovdem* - phendem; vakârdem (*am spus*)
- *pumaro* – lenqo (*al lor*)
- *xamipen* - (i) cîngar; skandàlo (*ceartă, scandal*)
- *bareder* - o maj baro (*mai mare*)
- (i) *ruthuni* - ka-o nakh, le duj cúce thana, andar kaj varekon phurdel (*nară*)
- (o) *fan* - evantâjo; (o) balvalâlo (*evantai*)
- *pirro* - punro; pinro (*picior*)
- *kilo* – tîlo (*par*)
- *ravalo* – baro gono (*sac mare*)
- *sundilo* - (a)sundâs pes (*s-a auzit*)
- *pharili* - vazdili; kerdâs pes (*s-a făcut, s-a creat, s-a iscat*)
- *cîngar* - xamipen maşkar e manuşa; skandàlo (*ceartă, scandal*)
- *sarkon* - svàko; fiesavo; orkon (*fiecare, oricare*)

3. Ambolden o tèksto gazîkanes!

Scrisoare din India

(adaptare după J. S. Pathania)

Dragi rromi, au venit aici, în India, actorii ruşi din renumita trupă de teatru rrom din Moscova „Romen”. I-am căutat şi a vorbit cu ei în limba rromani. Când m-au auzit că sunt singurul om din India care vorbeşte rromani, şi-au deschis ochii şi m-au întrebat câte limbi rromani există: una sau mai multe? Iar eu le-am spus această poveste veche indiană:

Într-o zi, se plimbau pe drum cinci oameni orbi, care îşi căutau/ cerşeau pâinea mergând din sat în sat. Într-un sat, ei au auzit o gălăgie mare şi i-au întrebat pe sătenii ce se întâmplă acolo. Sătenii le-au spus că a fost prins un elefant.

Veneau acolo bătrâni şi tineri să îl vadă şi să îl atingă cu mâna. Acest elefant era bun, inteligent şi prietenos.

Şi cei cinci orbi doreau să îl atingă, să afle şi ei ce este acela. Au venit aproape de el şi cel mai mare orb l-a prins de trompă şi le-a spus celorlalţi: „Fraţilor, elefantul este ca un şarpe!”. Al doilea orb l-a prins de ureche şi a spus că elefantul este ca un evantai, Cel de-al treilea orb l-a prins de picior, spunând că elefantul este ca un par mare. Apoi, cel de-al patrulea orb, stând sub burta elefantului, a spus că elefantul este ca un sac mare care atârână.

La urmă, s-a auzit și cel de-al cincilea orb. Cum stătea în urma elefantului, prinzându-l de coadă, el a spus sătenii cred/ spun că elefantul este o funie.

Printre ei s-a creat o ceartă mare. Fiecare dorea să devină „elefant”, ceea ce au simțit ei când l-au atins: șarpe, evantai, par, sac și funie!

Ei, frații mei rromi! Așa stau lucrurile și cu limba rromani! Dacă „atingem” doar dialectul nostru pe care îl vorbim acasă, atunci nu vedem că avem o limbă comună rromani bogată! Nu este posibil să ne lăsăm să cunoaștem numai o parte din ea.

4. Kon avile and-i Ìndia thaj sosθar?

✚ *And-i Ìndia avile e rusikane aktòrură kaθar o butśundo rromano tătro „Romen”.*

5. So arakhle e rusikane aktòrură?

✚ *E rusikane aktòrură arakhle so si jekh rromani khethani čhib thaj maj but dialèktură.*

6. Kaj resle le panz kore manuśa thaj so sasas kothe?

✚ *Von aresle and-jekh gav kaj sas astardo jekh elefànto.*

7. Kana von gele te azban le elefantos, so phendăs o jekhto koro ke si o elefànto?

✚ *O jekhto koro manuś phendăs ke o elefànto si sar jekh baro sap.*

8. Tha' o dujto koro manuś?

✚ *O dujto koro manuś phendăs ke o elefànto si sar jekh baro fan/ evantàjo.*

9. Tha' le aver kore manuśa?

✚ *O trinto koro manuś phendăs ke o elefànto si sar jekh kilo, o štarto phendăs ke si sar jekh baro gono, haj o panzto ke si sar jekh śelo.*

10. So kamel te phenel o autòro andar kadala lava: Eh, mirre phralalen, rromalen! Kadja si vi la rromane čhibăça!?

✚ *O autòro kamel te phenel so ame trebal te dikhas so si amen jekh khethani rromani čhib and-i savi si maj but dialèktură.*

11. Tume sar patăn?

✚ *Me patăv so si importànto te vakăras and-o svàko dės rromanes, te xramosaras rromanes, te avel amen lila and-i rromani čhib, te siklòvas k-i škòla i rromani čhib, kaj ne na bistaras i rromani čhib. Si importànto vi amaro dialèkto, tha' i rromani khethani čhib khethanărel amen.*

1.6. Rekapitulàcia

1. Thon po jekh trebutno alav pašal e avutne vortogràme:

<ul style="list-style-type: none"> • p-o ..... • p-i ..... • p-e 	<ul style="list-style-type: none"> • k-jekh ..... • p-jekh ..... • and-jekh .....
---	--

2. Keren po jekh propozìcia e avutne vortogramença: *k-ašti* thaj *and-jekh*!

i vortogràma	i kerdi propozìcia
k-ašti	
and-jekh	

3. Xramosaren savo si o tìtulo thaj e autòrură jekhe školutne lilesqe!

<ul style="list-style-type: none"> • o tìtulo: ..... • e autòrură .....
---

4. Xramosaren e alava save si len sajekh sènso (e sinonìmură) vaś e avutne alava:

o dino alav	o alav kaj si les sajekh sènso
del duma	
gàlbeno	
zàlaga	
misal	
xatãripen	
dar	

5. Xramosaren e alava save si len mamujutno sènso (e antonìmură) vaś e avutne alava:

o dino alav	o alav kaj si les mamujutno/ amboldino sènso
sastipen	
barvalo	
baro	
lel	
kathe	
melalo	

6. Keren po jekh propozìcia and-e save o alav „devel/ Devel” te avel les verver sènso!

e alavesqo sènso	i kerdi propozìcia

7. Xramosaren grafemença e avutne ginavnă:

o gin xramosardo cifrença	o gin xramosardo grafemença
2	
4	
8	
11	
37	
59	

1.6. Rekapitulàcia

1. Thon po jekh trebutno alav pašal e avutne vortogràme:

<ul style="list-style-type: none"> • p-o than • p-i bar • p-e skamina 	<ul style="list-style-type: none"> • k-jekh manuś • p-jekh meseli • and-jekh kher
--	--

2. Keren po jekh propozìcia e avutne vortogramença: *k-ašti* thaj *and-jekh!*

i vortogràma	i kerdi propozìcia
k-ašti	Vov phenel <u>k-ašti</u> te unklel o plain.
and-jekh	<u>And-jekh</u> berś si deśuduj čhona.

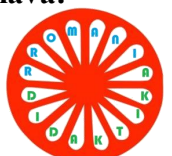
3. Xramosaren savo si o tìtulo thaj e autòrură jekhe školutne lilesqe!

<ul style="list-style-type: none"> • o tìtulo: <i>E dajaqi rromani čhib vi literatùra</i> • e autòrură <i>Gèorge Sarău, Jonel Kordovan</i>
--

4. Xramosaren e alava save si len sajekh sènso (e sinonimură) vaś e avutne alava:

o dino alav	o alav kaj si les sajekh sènso
del duma	<i>vakărel, sborizel, mothovel</i>
gàlbeno	<i>zilto, śargon</i>
zàlaga	<i>cira, zàla</i>
misal	<i>eksèmplo, pilda</i>
xatàripen	<i>sènso</i>
dar	<i>traś</i>

5. Xramosaren e alava save si len mamujutno sènso (e antonimură) vaś e avutne alava:

o dino alav	o alav kaj si les mamujutno/ amboldino sènso
sastipen	<i>nasvalipen</i>
barvalo	<i>ćorro</i>
baro	<i>tikno</i>
lel	<i>del</i>
kathe	<i>kothe</i>
melalo	<i>užo</i>

6. Keren po jekh propozìcia and-e save o alav „devel/ Devel” te avel les verver sènso!

e alavesqo sènso	i kerdi propozìcia
devel: ćeros	<i>O manuś vazdās pesqe vasta karing o devel.</i>
Devel: o Svùnto Del	<i>Von rugisaren pen le Devlesqe.</i>

7. Xramosaren grafemença e avutne ginavnă:

o gin xramosardo cifrença	o gin xramosardo grafemença
2	<i>duj</i>
4	<i>śtar</i>
8	<i>oxto</i>
11	<i>deśujekh</i>
37	<i>tranda thaj eŧta</i>
59	<i>panzvardeś thaj enă/ peinda thaj enă</i>

1.7. Evaluàcia

1. Thon po jekh trebutno alav pašal e avutne vortogràme:

<ul style="list-style-type: none"> • and-o ..... • and-i ..... • and-e 	<ul style="list-style-type: none"> • k-o ..... • k-i ..... • k-e .....
---	---

2. Keren po jekh propozìcia e avutne vortogramença: *n-ašti* thaj *d-ašti*!

i vortogràma	i kerdi propozìcia
n-ašti	
d-ašti	

3. Xramosaren savo si o tìtulo thaj e autòrură e lilesqe/ pustikesqe andar o dikhipe!

<ul style="list-style-type: none"> • o tìtulo: ..... • e autòrură .....
---

4. Xramosaren e alava save si len sajekh sènso (e sinonimură) vaś e avutne alava:

o dino alav	o alav kaj si les sajekh sènso
<i>tradel</i>	
<i>zilto</i>	
<i>cira</i>	
<i>misal</i>	
<i>kimpo</i>	
<i>vakărel</i>	

5. Xramosaren e alava save si len mamujutno sènso (e antonimurǎ) vaş e avutne alava:

o dino alav	o alav kaj si les mamujutno/ amboldino sènso
<i>ćorro</i>	
<i>putarel</i>	
<i>opre</i>	
<i>amal</i>	
<i>avri</i>	
<i>sanǎrel</i>	

6. Keren po jekh propozìcia and-e save o alav „len” te avel les verver sènso!

e alavesqo sènso	i kerdi propozìcia

7. Xramosaren grafemença e avutne ginavnǎ:

o gin xramosardo cifrença	o gin xramosardo grafemença
1	
5	
9	
12	
26	
48	

1.7. Evaluàcia

1. Thon po jekh trebutno alav pašal e avutne vortogràme:

<ul style="list-style-type: none"> • and-o gav • and-i bar • and-e gava 	<ul style="list-style-type: none"> • k-o abăv • k-i len • k-e rikone
---	--

2. Keren po jekh propozìcia e avutne vortogramença: n-ašti thaj d-ašti!

i vortogràma	i kerdi propozìcia
n-ašti	<i>I Ana <u>n-ašti</u> te xramosarel sar i Amalia.</i>
d-ašti	<i>Tu san akana baxtalo ke <u>d-ašti</u> te zas k-i škòla.</i>

3. Xramosaren savo si o título thaj e autòrură e lilesqe/ pustikesqe andar o dikhipen!

<ul style="list-style-type: none"> • o título: <i>E dajaqi rromani čhib thaj i literaùra</i> • e autòrură: <i>Gheorghe Sarau, Ionel Cordovan</i>
--

4. Xramosaren e alava save si len sajekh sènso (e sinonimură) vaş e avutne alava:

o dino alav	o alav kaj si les sajekh sènso
<i>tradel</i>	<i>bičhalel</i>
<i>žilto</i>	<i>gàlbeno, šargon</i>
<i>cira</i>	<i>xanci, zàla, zàlaga, piko</i>
<i>misal</i>	<i>eksèmplo</i>
<i>kimpo</i>	<i>vàzi</i>
<i>vakàrel</i>	<i>mothovel, del dùma, sborizel</i>

5. Xramosaren e alava save si len mamujutno sènso (e antonimură) vaş e avutne alava:

o dino alav	o alav kaj si les mamujutno/ amboldino sènso
<i>ćorro</i>	<i>barvalo</i>
<i>putarel</i>	<i>phandel</i>
<i>opre</i>	<i>tele</i>
<i>amal</i>	<i>biamal</i>
<i>avri</i>	<i>andre</i>
<i>sanărel</i>	<i>thulărel</i>

6. Keren po jekh propozicia and-e save o alav „len” te avel les verver sènso!

e alavesqo sènso	i kerdi propozicia
len – vale, gârlă	<i>Mirro phral sas ages <u>k-i len</u>.</i>
len – pe ei/ ele	<i><u>Len si len</u> trin lila paramićença.</i>

7. Xramosaren grafemença e avutne ginavnă:

o gin xramosardo cifrença	o gin xramosardo grafemença
1	<i>jekh</i>
5	<i>panʒ</i>
9	<i>enă</i>
12	<i>deşuduj</i>
26	<i>biş thaj şov</i>
48	<i>ştarvardeş thaj oxto, sarànda thaj oxto</i>

UNITATEA DE ÎNVĂȚARE II

II. Vakăras, xramosaras... vakăripnasqe riga siklōvas!

2.1. Phen tu mange, čhavorro!

- ✓ O vakăripen dujenθe
- ✓ Andar o folklōro le čhavorrenqo

2.2. Sar o šošoj mudardăs le ruves?

- ✓ So rimol o vakăripen?
- ✓ I reklāma
- ✓ E ideenqo plāno

2.3. Dadea, amarea!

- ✓ Le deś zorale mangimata le Devlesqe
- ✓ O substantivo: o gèndero, o fàlo, o gin

2.4. O ričhinorro Vini 3al k-o šošoj

- ✓ O artikulo
- ✓ O pronòmbro

2.5. O phuro Krăcùno

- ✓ O adžektivo
- ✓ Kaj bešel o adžektivo?

2.6. O zidàri

- ✓ O vèrbo: o gin, o zeno, o vaxt

2.7. Rekapitulàcia

2.8. Evaluàcia

2.1. Phen tu manqe, čhavorro!

1. Drabaren i poezia!

Phen tu manqe, čhavorro!

(kaθar o Lėksa Manus)

– Phen tu manqe, čhavorro,
Kon *zivel and-vešorro*?

– O ričhinorro bange pirrença,
O ruvorro bare dandença,
Thaj o tikno šošojorro,
And-o tato *poštinorro*.

– Tha' kon si *odoja* so xutel
An-pendexlin pes čhudel?

– I *lolanzi* othe xuräl,
Te perel voj či daral.

– Tha' kon “*kuku – kuku*” phenel?

– Si o kùko, so e berša ginel,
Vov kamel šel berša te pheres
Thaj but, but phuro te zives!

– *Kon si and-i phuv*
Tal' kaštorro?

– E kiră. *Von vazden*
o kher *penqo*.

– Tha' kon, kadjal, žu- žu keren?

– E *birovlă*, avdñ kiden.

And-o veš si vi but aver,
Kon len prinzarel – si godăver!

2. Alosaren thaj xramosaren e biprinzarde lava!

• <i>zivel</i> - zivisarel; trail, traisarel (<i>trăiește</i>)	• <i>pendexlin</i> - o rukh kaj kerel pendexa (<i>alun</i>)
• <i>anθ</i> - and-o; and-i; and-e (<i>în</i>)	• <i>lolanzi</i> - (i) pendexali; (i) pendexni (<i>veverița</i>)
• <i>poštinorro</i> – postinorro (<i>blăniță</i>)	• (e) <i>kiră</i> - (e) tiră (<i>furnici</i>)
• <i>odoja</i> – kodoja (<i>aceea</i>)	• <i>penqo</i> – lenqo (<i>al lor</i>)
• <i>an</i> – anθa (<i>în</i>)	• (e) <i>birovlă</i> - (e) beruja, (e) birlă (<i>albine</i>)

3. Ambolden i poezia gazikanes!

Spune tu mie, copilașule!

după Lèksa Manus

Spune tu mie, copilașule,
Cine trăiește în pădurice?

- Este cucul, care tot anul numără,
El vrea o sută de ani să împlinești
Și mult, mult bătrân să trăiești!

- Ursulețul cu picioarele strâmbe,
Lupușorul cu dinții mari,
Și iepurașul mic,
În blănița caldă.

- Cine este în pământ
Sub copăcel?

- Furnicile. Ele își ridică
propria casă.

Da' cine este aceea ce sare
În alun se aruncă?

- Da' cine face așa „zu-zu”?

- Albinele, miere strâng.

Veverița acolo sare,
Să cadă ea nu se teme!

În pădure sunt multe altele!

Cine le cunoaște – e foarte deștept!

- Da' cine spune „cucucucu”?

4. Kon ziven and-o veșerro?

✚ And-o veșerro ziven: o ričhino, o ruv, o șoșoj aj but aver.

5. Thaj and-i pendexlin kon xutel?

✚ And-i pendexlin xutel i lolanži

6. Sar kerel o kùko, so ginel vov thaj so kamel vov amenqe?

✚ O kùko kerel „kuku-kuku”, vov ginel e berša thaj vov kamel amenqe but phure te zivas.

7. Kon sine telal o kaștorro?

✚ Telal o kaștorro si e kiră.

8. Kon keren avdin?

✚ E birovlă keren avdin.

9. And-o veș si panda vi aver zivutre, ćiriklă, insekte? Save si?

✚ Kadala si: e kanzurka, e veșesqi buzni, i resutni, o sap, e veșesqo balo, i kakaràška thaj aver.

2.2. Sar o šošoj mudardăs le ruves?

1. Drabaren o t ksto!

Sar o šošoj mudardăs le ruves?

Sasas jekh baro veš thaj andre, les e, zivenas *sarsave zivutre*:  irikl , šošoja, grasta, guruva, xera, resutn , *divio* buzn , vešesqe bašne thaj but aver. Nakhenas von but la es, sar amala.

And-jekh d ves maškar e d vesa, avilo an-kodova veš jekh baro ruv aj zoralo thaj kerdăs pes o thagar le vešesqe. Sarkone d veses e, trebulas te avel les e jekh *zoy* jekhe familia ar thaj o ruv xalas les. Sig, savorre familie *ruje* ke o ruv xalăs lenqe *ja* jekhe phrales, ja jekhe phen , ja e dades, ja e daja.

And-jekh d ves, jekh phuro šošoj mothovdăs le averenqe:

– Tex ara, me ka mudarav le ruves. Te mukhen man te zav te xal man o ruv!

Savorre aver dikhle les poravde jakhença. *Dilisajlo akava!*?

Tha' vov gelo te sovel.

O dujto d ves, vov na gelo sig ka-o ruv. A ukerdăs sa o baro d ves zi kana *r tilăs* thaj tel rdăs ka-o ruv.

O ruv a ukerdăsas les o *sasto* d ves, bokhalo thaj *xol me*:

– Sar?! Tu aves avd ves? Vi tikno san, vi ka-o *r t pen* aves? Sar *ka  ajl vav* man?

– Ma kuš! - mothovdăs o šošoj. Zanavas so me sem tikno thaj *kodolesqe* avil m panz amala. Tha', p-o drom, astardăs amen jekh aver ruv thaj xalăs me amalen. Thaj me našlem te mothovav tuqe.

So *xolisajlo* o ruv! *Vikindăs*:

– Sar? Jekh aver ruv? Kadaja phuv si mirri! Me sem o *xulaj*! Sar te avel aver ruv man e thaj te xal *mo* manro?

– Te manges – phendăs o šošoj – šaj te sikavav tuqe kaj si o ruv.

O šošoj ingerdăs le ruves zi k-i jekh purani *xaning* thaj phendăs lesqe:

– Dikh so *daralo* si o aver ruv! Garavdăs pes kadala *xar  e*.

O ruv * hivdăs pesqo* šero and-i xaning thaj, and-i *dud* e  honesqi, dikhel pesqe pesqo muj p-o pani. Sar vov zanelas ke si jekh aver ruv, o *biamal*, vov vikindăs xol  a. Andar i xaning *irisajlo* pesqo *vak*. O ruv xolisajlo vi maj but thaj  hivdăs pes and-i xaning. Pelăs thaj *tasavdilo*.

Akana, palem, e vešesqe zivutre ziven but la es, sar amala.

(*I adapt cia thaj o amboldipen sas kerdine ka ar o Marcel Courthiade*)

2. Alosaren thaj xramosaren e biprinzarde lava!

- *sarsave* - ververutne; bute éhandenθar, bute tipurenθar; (**felurite, diferite**)
- *zivutre* - žigănie; animàlură (**anumale**)
- *dìvio* - veşesqo, na kherutno (**sălbatic**)
- *zoi* - tìpo; fãlo, mòdo; éhand (**fel, tip**)
- *ruje* - runõnde, rovlårde pen (**s-au plâns**)
- *ja* - vaj; or (**sau, ori**)
- *dilisajlo* - dilisajlås; reslås dilo; kerdås pes dilo (**a înnebunit**)
- *akava* – kadava (**acesta**)
- *rãtilås* - rãtìli, kerdås pes rãt; mekhlås pes i rãt (**s-a înnoptat**)
- *sasto* - **1.** întrègo; **sa. 2.** kaj/savo na-i nasvalo (**întreg, sănåtos**)
- *xolåme* – xolårìko (**supårat**)
- *rãtõpen* - kana rãtõl, kana rãtårel pes (**seara, pe înserate**)
- *ćajlõvav* - avav ćajlo (**må satur**)
- *kodolesqe* - andar kodoja ke, andar kodova ke (**de aceea**)
- *xolisajlo* - avilo xolåme (**s-a supårat, înfuriar**)
- *vikindås* - vicindås, icindås; akhardås bare mujeça; ćingardås (**a strigat, a țipat**)
- *xulaj* - o maj baro jekhe thanesqo, jekhe kheresqo th. a (**ståpån**)
- *mo* – mirro; murro, munro, minro; morro (**al meu**)
- *xaning* - xaing; (o) punàri, bunàri (**fântånå, puț**)
- *daralo* - darutno, daramno; traşalo (**fricos, temåtor**)
- *xaråthe* - and-i xar (**în vale**)
- *ćhivdås* - tho(v)dås andre (s-a pus)
- *pesqo* – lesqo (**al său**)
  - *dud* - (o) dud; (i) odud (**lumina**)
- (*o*) *biamal* - (o) duşmånò (**duşman**)
- *irisajlo* - irinisardås pes; amboldås pes (**s-a întors**)
- *vak* - kodo so şunel pes, kana varekon vakårel, (o) glåso; (o) krìlo; (o) sèsi (**glas**)
- *tasavdilo* - tasavdilås, tasavdås pes (s-a înecat)

3. Ambolden o tèksto gazikanes!

Cum l-a omorât iepurele pe lup?

A fost odată o pădure mare și, înăuntrul ei, trăiau felurite animale: păsări, iepuri, cai, boi, măgari, vulpi, căprioare, cocoși sălbatici și multe altele. Ei își petreceau timpul în pavec, ca buni prieteni.

Într-una din zile, a venit în pădurea aceea un lup mare și puternic, și s-a făcut împăratul pădurii. În fiecare zi, trebuia să vină la el, o persoană dintr-o familie și lupul îl mânca. Repede, toate familiile plângeau că lupul le mânca fie pe un frate, fie pe o soră, sau pe tatăl, sau pe mama.

Într-o zi, un iepure bătrân, le spuse altora:

- Dimineața, eu îl voi omorî pe lup. Lăsați-mă să merg să mă mânânce lupul!

Toți îl priveau cu ochii căscați. A înnebunit, acesta!?

Și el s-a dus la culcare.

A doua zi, el nu a mers repede la lup. A așteptat cât e ziua de mare, până s-a înserat și a plecat la lup.

Lupul l-a așteptat toată ziua, înfometat și supărat:

- Cum!? Tu vii astăzi? Ești și mic, și vii pe înserate? Cum mă voi satura de?

- Nu înjura! – a spus iepurele. Știam că sunt mic și de aceea am venit cinci prieteni. Numai că, pe drum, ne-a prins un alt lup, și mi-a mâncat prietenii. Și eu am fugit să îți spun.

Ce s-a mai supărat lupul! Țîpa:

- Cum? Un alt lup? Acest teritoriu este al meu! Eu sunt stăpânul! Cum să vină un alt lup la mine să-mi mânânce pâinea?

- Dacă dorești - a spus iepurele - pot să-ți arăt unde este lupul.

Iepurele l-a dus pe lup până la o fânână veche și i-a spus:

- Uite, ce fricos este celălalt lup! S-a ascuns în această vale.

Lupul și-a băgat capul în fânână, și la lumina lunii, își vede fața în apă. Cum el știa că este un alt lup, dușmanul, el urla de nervi. Din fânână s-a auzit ecoul glasului său. Lupul s-a enervat și mai tare și s-a aruncat în fântână. A căzut și s-a înecat.

Acum, din nou, animalele din pădure trăiesc în liniște, ca prietenii.

(Traducere și adaptare realizate de Marcel Courthiade)

4. Save zivutre zivenas and-o veś?
<p>✚ And-o veś zivenas sarsave zivutre: ćiriklă, ŝoŝoja, grasta, guruva, xera, resutnă, ðivio buzună, veśesqe baśne thaj but aver.</p>
5. Kon kerdăś pes o thagar e veśesqo?
<p>✚ O ruv kerdăś thagar e veśesqo.</p>
6. Kas vov xalas svăko dĭves?
<p>✚ And-o svăko dĭves o ruv xalas jekhe zenes e familiaθar: jekhe phrales, jekhe phenă, e dades, e daja.</p>
7. So phendăś, and-jekh dĭves, o phuro ŝoŝoj?
<p>✚ And-jekh dĭves, o ŝoŝoj phendăś ke texara mudarela le ruves.</p>
8. So vov kerdăś o dujto dĭves?
<p>✚ And-o dujto dĭves aźukerdăś sa o baro dĭves thaj, răte, telărdăś k-o ruv.</p>
9. O ruv so kerelas and-o kodova dĭves?
<p>✚ O ruv aźukerdăśas o sasto dĭves te avel varekon lesθe te xal les.</p>
10. Kana reslo, răte, o phuro ŝoŝoj ka-o bokhalo ruv, so phendăś o ruv lesqe?
<p>✚ O ruv phendăś e phure ŝoŝojesqe ke sosθar avilo nĭmaj vov răte, lesθe.</p>
11. So phendăś o phuro ŝoŝoj so sas p-o drom?
<p>O phuro ŝoŝoj phendăś le ruvesqe so, p-o drom, arakhadilăś avere ruveça, savo xalăś lesqe amalen.</p>
12. Sar xutilo o ruv, kana ŝundăś so phendăś lesqe o ŝoŝoj?
<p>✚ O ruv sas xolăme kana ŝundăś so si vi aver ruv, thaj phendăś ke vov si o xulaj p-i kadaja phuv.</p>
13. Sar xoxavdăś o ŝoŝoj le ruves?
<p>✚ O ŝoŝoj ingerdăś le ruves ĝi k-jekh purani xaning te sikavel lesqe kaj si o kolaver ruv.</p>
14. Sar mulo o ruv?
<p>✚ O ruv xutilăś and-i xaning palal o kolaver ruv thaj tasajlo and-o pani.</p>
15. E veśesqe zivutre sar ziven akana?
<p>✚ Akana, e veśesqe zivutre ziven but laćhes sar amala.</p>

2.3. Dadea, amarea!

1. Drabaren o devlikano mangipen!

Dadea, amarea!

Dadea, amarea!

Savo san and-*e devela*,

Te *ovel sumnal* Tiro anav,

Te avel Tiro *thagaripen*,

Te kerel pes Tiro kamipen,

Sar an-devela, kadja vi p-i phuv,

Amaro *svakodivesutno* manro

De les amenqe avdives

Thaj khos amenqe amare bezexa

Sar vi ame khosas le amare *bezexalenqe*

Thaj ma *ingär* amen and-o zumavipen

Thaj *xastra* amen *le nasulesθar*. Amin.

2. Alosaren thaj xramosaren e biprinzarde lava!

• <i>(o) devel</i> , <i>(e) devela</i> - (o) cèros, (e) cèrură (cer , ceruri)	• <i>bezexalenqe</i> - kodolenqe, save kerde bezex (greșiților , păcătoșilor)
• <i>sumnal</i> - somnal; svùnto (sfânt)	• <i>ingär</i> - inger!; phirav! (du!)
• <i>thagaripen</i> - thagarimos; împărăcia (împărăție)	• <i>xastra</i> - skäpisar!, izbăvisar!, žutisar! (scapă , izbăvește)
• <i>svakodivesutno</i> - andar svàko dives (zilnic , de fiecare zi)	• <i>le nasulesθar</i> - kaθar jekh nasul zeno; kodolesθar, savo kerel nasulimata (de rău)

3. Ambolden o devlikano mangipen gazikanes!

Tatăl nostru!

Tatăl nostru!
Care ești în ceruri,
Sfîntească-se numele Tău,
Să vină împărăția Ta,
Să se facă voia Ta,
Precum este în ceruri, așa și pe pământ,
Pâinea noastră cea de toate zilele
Dă-ne-o nouă astăzi
Și ne iartă/șterge păcatele noastre
Precum și noi iertăm greșitălor noștri
Și nu ne duce pe noi în ispită
Ci ne izbavește de cel rău. Amin.

5. Tume prințaren jekh aver kasavo mangipen! Savo? Vakăren les!

+ Va, prințaras vi o mangipen: „Lavno, mirro lavnorro!” And-o kadava mangipen ël çhavorre mangen kaþar penço lavno te avel lença sa i vrăma, te siklărel len te keren laçhipen, te barărel len, te del lenqe zor.

6. O Baro Devel del amen vast kana ame mangas Lesþar vareso?

+ Va, o Del vazdel amenqe and-o svăko çaso, and-o svăko dës. N-aști te keras khanç bi Lesqo. Ame trebal te rugisaras amen sas o vaxt le Devlesqe.

7. Tume zan ka-i khangeri?

+ Va, amen zas k-i khangeri thaj naisaras le Devlesqe ke del amenqe sastipen, godi, zor vi loşalimata!

8. Ginaven thaj siköven le deş zorale mangimata le Devlesqe, sikavde, kathe, maj tele!

9. Sar tume xatăren len?

+ Le deş mangimata le Devlesqe sikaven savi si amari relàcia le Devleça.
Sikaven amenqe savo si o laçho drom karing o Del thaj te traisaras and-o çacipen!

2.4. O ričhinorro Vini zal k-o šošoj

1. Drabaren o təksto!

O ričhinorro Vini zal k-o šošoj

palal o le A.A. Milnesqo

O ričhinorro Vini phirelas lošalo, dikhindoj so keren e aver. Resel and-jekh than po čikalo, kaj sasas jekh xiv. Vov phendās pesθe: „Aha, me na zanav khanć! Dikh, i xiv si šošoj, o šošoj si amal, thaj amal si xabe...” Thaj čhivdās pesqo šero and-i xiv aj akhardās:

– Si varekon khere?

Šundās vareso sar „frrr-frr” andral, e xivəθar, thaj palem...ačhipen.

– Me phendem kadja: „Si varekon khere?” – akhardās palem o Vini zorale vakeça.

– Na-i *khonik* – šundās pes jekh vak. Thaj palem: „Nana-i trebutnes te vakāres odobor zorale vakeça! Šundem but šukar vi anglutni var!”

– Sar *akaja*? Na-i *nikon* andre?

– Na-i!

O richinorro Vini inkaldās *po* šero andar i xiv thaj dias pesqe *čira* godi:

– Trebal te ovel varekon andre, ke varekon phendās „na-i khonik!”!

Thaj čhivdās palem po šero and-i xiv thaj phendās:

– O, *morre* šošojana! Na san tu?

– Na, *morre* - phendās o šošoj – kadaja var avere vakeça.

– Tha’ *nana-i* o vak le šošojesqo?

– Na patāv – phendās o šošoj. Na trebal te ovel...

– Oh! – phendās o Vini.

Palem, o Vini *inkaldā* po šero, dias pesqe godi thaj čhivdās les palem, pučhindoj:

– D-ašti te mothoves manqe kaj si o šošoj?

– Gelo te dikhel pe amales, le ričhinorres, savo si but lačo amal lesqo.

– Tha’ me sem kodova! – vakārdās o Vini, poravindoj pe jakha...

– Savo „me”?

– O ričhinorro Vini!

– Čaćes? – pučhlās o šošoj thaj poravdās vi vov pe jakha.

– Čaćes, čaćes, *morre*!

– Atùnci, av andre! – phendās o šošoj...

(O amboldipen sas kerdo kaθar o Marcel Courthiade)

2. Alosaren thaj xramosaren e biprinzarde lava!

- *khonik* – nikon (**nimeni**)
- *akaja* – kadaja (**aceasta**)
- *nikon* – khonik (**nimeni**)
- *po* – pesqo (**al său**)
- *cira* – zàla(ga), xanci, cîma (**puțin**)
- *morre* – mirre (**ai mei, ale mele**)
- *nana-i* – na-i (**nu este, nu îi**)
- *inkaldă* – inkalavdă, ankalavdă(s), ankaldă(s) (**a scos**)

3. Ambolden o tèksto gazikanes!

Ursulețul Vini merge la iepure

după Alan Alexander Milne

Ursulețul Vini umbla fericit, uitându-se ce fac alții. Ajunge într-un loc noroios, unde era o groapă. El și-a zis: „Aha, eu nu știu nimic! Uite, gaura este iepure, iepurele este prieten, și prietenul este mâncare...”. Și și-a băgat capul în groapă și a strigat:

- Este cineva acasă?

A auzit ceva ca „frr-frr” dinăuntru, din gaură, și apoi... tăcere.

- Eu am spus așa: „E cineva acasă?” - a strigat din nou Vini cu glas puternic.

- Nu e nimeni - s-a auzit o voce. Și apoi: „Nu trebuie să strigi așa de tare! Am auzit foarte bine și prima dată!”

- Cum așa? Nu e nimeni înăuntru?

- Nu-i!

Ursulețul Vini și-a scos capul din gaură și s-a gândit puțin:

- Trebuie să fie cineva înăuntru, că cineva a spus „nu-i nimeni!”.

Și și-a băgat iar capul în groapă și a zis:

- O, măi iepure! Nu ești tu?

-Nu, măi - a zis iepurele - de data aceasta cu alt glas.

- Dar nu e glasul iepurelui?

- Nu cred - a zis iepurele. Nu trebuie să fie...

- Oh! - a zis Vini.

Iarași, Vini și-a scos capul, s-a gândit și l-a băgat din nou, întrebând:

- Îmi poți spune unde este iepurele?

- S-a dus să-și vadă prietenul, pe ursuleț, care îi este foarte bun prieten.

- Dar eu sunt acela! - a spus Vini, holbându-și ochii...
- Care „eu”?
- Ursulețul Vini!
- Adevărat? - a întrebat iepurele și și-a holbat și el ochii.
- Adevărat, adevărat, mă’!
- Atunci, vino înăuntru! A zis iepurele...

(Traducerea în limba rromani realizată de Marcel Courthiade)

4. Kaj reslo o ričhinorro Vini?
 <i>O ričhinorro reslās and-jekh ćikalo than kaj sasas jekh xiv.</i>
5. Sar pučhlās o ričhinorro Vini, kana čhivdās pesqo šero and-i xiv?
 <i>O ričhinorro Vini pučhlās kana si varekon khere?</i>
6. So šundās pes andral?
 <i>Andral šundās pes vareso sar: „frr-frr!”.</i>
7. Phenen sar von dīne dūma?
 <i>O ričhinorro dās dūma zolares, haj o šošoj phendās lesqe ke na-i trebutnes te vakārel zorale vakeça.</i>
8. Prinzarde pen von palal o pučhipen: n-ašti te mothoves manqe kaj si o šošoj?
 <i>Jekh to dāta na prinzarde pen, zi kana o šošoj pučhlās les „savo me?”.</i>
9. Sar akhardās o ričhinorro Vini le šošojes?
 <i>O ričhinorro Vini akhardās le šošojes kadā: „Morre šošojana”!</i>
10. Sosθar von phiravde pen kadja? Sasas len dar/ traš?
 <i>O šošoj phiravdās pes kadja, ke sas lesqe dar. Vov na zanglās anglutnes kon akharel les.</i>

2.5. O phuro Krăcùno

1. Drabaren i kolinda!

O phuro Krăcùno

palal o Kostikă Băcălan

O Krăcùno, o phuro,
Kaj *vestil* le Kristoso'
Te-ël amenqe barvalo:
Urdenenqa,
Bute grastenqa,
Benzinaqa
Thaj molăqa.
P-i sinia lachimata,
Le cignenqe – guglimata.
Te-ël amenqe *mangro* guglo
Thaj *paj gesesqo* užo!
Gi lacho ka' să-l rroma,
Le ternenqe ka-*i skoala*,
Lil, godi aj xaraimos len',
le chaven', te das but ame!
Sastimaqa! Prăznikură baxtale!

2. Alosaren thaj xramosaren e biprinzarde lava!

• <i>vestil</i> – nevărel, anel nevimata (vestește, anunță)	• <i>(o) gi</i> – (o) di, (o) odī, (o) vodi (sufletul, inima)
• <i>mangro</i> – marro, manro, madro (pâine)	• <i>skoala</i> – škòla (școala)
• <i>(o) paj</i> – (o) pani (apă)	• <i>sastimaqa</i> – sastipnaqa (cu sănătate)
• <i>gesesqo</i> – dësesqo (de zi cu zi, zilnic)	• <i>prăznikură</i> – baredivesa (sărbători, praznice)
	• <i>mangro guglo</i> - cozonac

3. Ambolden i kolinda gazikanes!

Crăciunul cel bătrân

după Costică Bățălan

Crăciunul cel bătrân,
Care ni-L vestește pe Isus
Să ne fie bogat:
Cu căruțe,
Cu mulți cai,
Cu benzină,
Și cu vin.
Pe masă bunătați,
Copiilor dulciuri.
Să ne aducă cozonac
Și apa de fiecare zi curată!
Suflet bun tuturor rromilor,
Tinerilor la școală să le aducă,
Carte, minte și deșteptăciune,
Copiilor să le oferim noi multe!
Sănătate! Sărbători fericite!

4. Tume zanen vi aver kolinde?

✚ *Va, amen zanas vi aver kolinde save siklilăm len khere, k-i škòla thaj k-i khangeri: „K-o Betleèmo tele”, „Adès biandilo o Xristos”, „O Phuro parne balența”, „Thaj so sukar nevipen”*

5 Vakären / gilaben e kolinde siklile aberś!

✚ *Amen siklilăm aver kolinde palal o internèto save si gilabavde kajθar i Rodica Tudor vi andar o lil savo sas ankalavdo kajθar o Cristian Pădure.*

6. Anglal o Krăcùno, p-o 6 decèmbro, si o barodives le Svuntone Nikolaesqo. So zanen tume palal o Svùnto Nikolàe?

✚ *Svùnto Nikolàe si azukārdo ratăqo, and-o panz decembra, kana anel le čhavorrenqe thaj le chajorrănqe, save sas godăver, but gudlimata thaj khelnorre.*

✚ *E čhavorrenqe save na sas godăver, o Svùnto Nikolàe anel lenqe jekh rovlörri.*

2.6. O zidàri

1. Drabaren o tèksto!

O zidàri

palal i rumunikani balàda „O Màjstori Manuìlè”

Sasas jekhvar jekh manuś. Vov baro *màjstori* sasas, aj sasas les biś thaj trin butàrne. Dias pes godi te kerel jekh khangeri. Line von te vazden i khangeri. *Divesesθe* so vazdenas ràte perelas. Kadja, von *xale kìnò* duj-trin berśa thaj n-aśti te vazden i khangeri. Savorre sasas xolàme.

Jekhware, den pen te soven thaj dikhle suno, le savorre biś thaj trin zene, ke si te zan paśal o gav, kaj thavdel i len, kaj arakhena jekhă óoxană – drabarnă thaj te pučhen laθar so te keren, sar te vazden i khangeri. Voj phendăs lenqe:|

– Si *te thoven and-o barang* jekhe manuśes! Savi e butàrnesqi zuvli maj anglal anela xaben, kodola *te ziduin* la!

O *màjstori* o maj baro *brigisajlo* k-e lesqi zuvli sa vrăma avelas xamaça maj anglal le savorrenθar thaj rugisajlo ka-o Devel te tradel and-e laqo drom jekhe ruves te *daravel* la zuvlă aj te *del mujal* o xaben.

Avili pesqi zuvli, o ruv daravdăs la, thaj voj dias mujal o xaben. *Boldăs pes* palpale, ke xaben maj sasas la khere, lias o xaben thaj palem avili. O ruv palem daravel la, palem del pes mujal o xaben, palem...Trinvar andăs xaben i zuvli, tha' vi akana voj aresli maj anglal. Atùnć laqo murś n-as les so te kerel thaj *čhutăs* la and-o barang thaj phendăs le majstorurenqe te anen lesqe sig *kärämide* te učaren la. Ziduisardăs la zi k-o paś le punrenqo, thaj voj sa asalas, andar kodoja ke voj patălas so pesqo murś kerelas pherasa laça.

Kana ziduisardăs la zi k-o kolin, voj phendăs lesqe:

– Mirre murśea! So sas tuqe maj kuć tu učardăn!

Vov *áchilo moça*, éi dăs la anglal, thaj phendăs zorales pesqe majstorurenqe:

– Anen sig - sig xurdo barr, anen kiśaj!

Kana areslăs zi ka-*i korr*, voj dias armană i khangeri thaj phendăs:

– Kana avela *agordini* i khangeri, nić jekh raśaj te n-aśti te inkerel devlikani *slùzba* and-i khangeri! Nùmaj e bale te phiren thaj te xanruven pen k-e baranga le khangerăqe!

Kadja vi sas. Nikon n-ațisardăs te inkerel devlikani slùzba, kana line *te služin* e rașaja von ačhile lale.

2. Alosaren thaj xramosaren e biprinzarde lava!

- *màjstori* – butzanglo butărno (*maestru, meșter*)
- *dīvesesθe* – dīvese, dēse (*ziua*)
- *xale kīno* – kinuisarde pen; but zumavde bi rezultatosqo (*s-au chinuit*)
- *jekhvare* – jekhevarăθe (*odată*)
- (*te*) *thoven* – (te) thon (*să pună, să bage*)
- (*o*) *barang* – (o) zīdo (*zidul*)
- *te ziduin* - (te) vazden, te keren zīdo/ barang (*să zidească*)
- *brigisajlo* – avilo xolăriko/ xolăme; xolisajlo (*s-a supărat*)
- *te daravel* – trașavel (varekas) (*să sperie*)
- *del mujal* – peravel (*să răstoarne*)
- *boldăs pes* – amboldăs pes; (voj) irisajl; (voj) avili palem (*s-a întors*)
- *čhutăs la* – tho(v)dăs la (*a pus-o, a băgat-o*)
- *kărāmīde* – phuvăqe kotora, la formaça jekhe paralelipidosqi, save sine lole, andar o pekimos lenqo and-i jag thaj saveņa keren pen e baranga le kheresqe (*cărămizi*)
- *ačhilo moça* – či maj vakărdăs khanć, ačhilo lalo (*a rămas cu gura închisă, a tăcut*)
- *korr* – (i) men (*gâtul*)
- *agordini* – diniagor, gătome; gătisardi (*terminată, finalizată*)
- *slùzba* – i devlikani slùzba, e khangerăqi mīsa (*sluzbă*)
- (*te*) *služin* – (te) inkeren i devlikani slùzba (*să slujească*)

3. Ambolden o təksto gazikanes!

Zidarul

după balada populară românească „Meșterul Manole”

Era odată un om. El era meșter foarte bun, care avea douăzeci și trei de muncitori. El s-a gândit să contruiească o biserică. Ei s-au apucat să zidescă biserica. Ce zideau ziua, seara cădea. Așa s-au chinuit ei doi-trei ani și nu au putut să construiască biserica. Toți erau necăjiți.

O dată, s-au pus la culcare și au visat, toți cei douăzeci și trei de inși, că trebuie să meragă lângă sat, unde curge apa, unde vor întâlni o ghicitoare, și să întrebe de ea ce să facă, cum să zidească biserica. Ea le-a zis:

- Trebuie să puneți în zid un om! Soția muncitorului care va aduce mâncare prima dată, pe aceea s-o zidiți!

Meșterul cel mare, s-a întristat, deoarece soția sa tot timpul venea cu mâncare înaintea celorlalte și s-a rugat lui Dumnezeu, să trimită în drumul ei, un lup să o sperie pe femeie și să răstoarne mâncarea.

A venit soția sa, lupul a speriat-o, și ea a răsturnat mâncarea. S-a întors, căci ea a mai avut mâncare acasă, a luat mâncarea și a venit din nou. Lupul iarăși a speriat-o, din nou a răsturnat mâncarea, iarăși... De trei ori a adus mâncare femeia, dar și de această dată ea ajuns prima. Atunci, bărbatul ei nu a avut ce să facă și a pus-o în zid și a zis meșterilor să îi aducă repede cărămizi să o acopere. A zidit-o până la mijocul picioarelor, și ea tot râdea, deoarece credea că bărbatul ei glumea cu ea.

Când a zidit-o până la piept, ea a zis:

- Mă' bărbate! Ce ți-a fost ție mai drag ai acoperit!

El a tăcut, nu i-a răspuns, și a strigat către meșteri:

- Aduceți repede-repede piatră mărunță, aduceți nisip!

Când i-a ajuns până la gât, ea a blestemat biserica și a zis:

- Când va fi terminată biserica, niciun preot să nu poată să țină nicio slujbă în biserică!

Numai porcii să umble și să se scarpine de zidurile bisericii!

Așa a și fost. Nimeni nu a putut să țină slujbă, când au început să slujescă, preoții au amuțit.

4. Kazom butărne sas le majstoros le Manuiles?

✚ *Le majstoros le Manuiles sas les biš thaj trin butărne.*

5. So vov thaj pesqe butărne kamle te vazden?

✚ *Vov thaj pesqe butărne kamle te vazden jekh kangeri.*

6. Sar zalas o vazdipen la khangerăqo?

✚ *O vazdipen la khangerqo zalas phares, von xale varo kîno duj trin berša. So vazdenas dësesθe, râte perelas.*

7. So dikhle suno le savorre butărne?

✚ *Le savorre butărne dikhle and-o suno k-e si te zan pašal o gav, kaj thavdel i len, kaj arakena jekh ćoxană.*

8. Kon thaj so phendăs len te keren?

✚ *I ćoxani phendăs lenqe te thon and-o baring jekhe manușes, e jekhtone zuvlă savi avel*

<i>xabenença k-e butårne.</i>
9. Sosθar daralas / traşalas o baro màjstoro?
<i>+ O baro màjstoro daralas k-e lesqi zuvli avelas xamaça maj sigo sar kolaver zuvlă.</i>
10. Phenen i sasti paramiçi sar sas, p-o drom, kana zumavdăs te avel lenθe i zuvili le Manuilesqo?
<i>+ Trinvar kamlăs te ingerel lenqe xaben thaj trinvar arakhlăs pes le ruveça, haj daraθar, voj dias mujal o xaben.</i>
11. O baro màjstoro çhutăs la and-o barang?
<i>+ Va, o baro màjstoro çhutăs pesqe zuvlă and-o barang.</i>
12. Vakårren palal o momènto kana voj sasas and-o barang / zido?
<i>+ Kana voj sas ziduisardi zi k-o punre voj patålas ke laqo murz kerel laça pherasa.</i>
<i>+ Kana ziduisardăs la zi k-o kolin voj phendă pesqe rromesqe ke vov ziduisardăs so sas lesqe maj kuç.</i>
<i>+ Kana reslăs k-i korr voj dias armană i khangeri.</i>
13. Kana o Manuilă reslăs zi ka-i korr pe zuvlăqo, sar voj dias armană i khangeri?
<i>+ Voj dias armană i khangeri kaj, kana avela agordini, nič jekh raşaj te n-asti te inkerel devlikani slůzba and-i khangeri.</i>
14. So tume patån: savo avelas o mesàžo kadala paramiçiaqo?
<i>+ mesàžo kadala paramiçiaqo si ke butvar, and-o amaro zivipen, kaj te aresas k-o baxtagor si te keras sakrificivo.</i>
<i>+ Kana keras e bută vaş o Devel, trebal te nakhas e pharipnasθar, vi kana mukhas rigaθe e bută vaj e zene save kamas len.</i>
15. Şunde palal kadaja paramiçi vi k-i rumunikani literatūra?
<i>+ Va, amen siklilăm vi k-i rumunikani literatūra palal kada paramiçi.</i>

2.7. Rekapitulàcia

1. Xramosaren po trin zivdisarde muršikane thaj trin bizivdisarde zuvlikane substantivură:

ZIVDISARDE muršikane substantivură	BIZIVDISARDE zuvlikane substantivură

2. Keren o butipen e avutne substantivurenqo:

o substantivo k-o JEKHIPEN	o substantivo k-o BUTIPEN
gono	
pani	
daj	
rromni	

3. Thon and-o telutno tabèlo e lache fòrme vaś o zenutno pronòmbro:

Pučhipen	Jekhipen				Butipen		
	I-to	II-to	III-to m.l.	III-to 3.l.	I-to	II-to	III-to
Kon?							
Kas?							
Kasqo?							

4. Thon paşal e avutne substantivură o artikulo „o” vaj „i”!

✓ (...) phral	✓ (...) bori
✓ (...) lil	✓ (...) baj
✓ (...) devel	✓ (...) başno
✓ (...) papin	✓ (...) bakri.

5. Drabaren e avutne propozicie. Čhinen jekhe liniaça e adžektivură save na phanden pen laçhes e substantivurença!

<ul style="list-style-type: none"> • Tiro gad si <i>nevi</i> / <i>nevo</i> vi kuć. • Amari škòla si <i>tikni</i> / <i>tikno</i> vi şukar. • Lençe phenă si <i>terne</i> / <i>terno</i> vi godăver. • Tumare bala si <i>kale</i> / <i>kali</i> vi lùnzi.
---

6. Thon o vèrbo „phenel” ka-o akanutno, avutno thaj ka-o nakhlo vaxt!

o zeno	o akanutno vaxt	o avutno vaxt	o nakhlo vaxt
me	phenav	phenava	phendem/ phendòm
tu			
vov/ voj			
ame			
tume			
von			

2.7. Rekapitulàcia

1. Xramosaren po trin zivdisarde muršikane thaj trin biživdisarde zuvlikane substantivură:

ZIVDISARDE muršikane substantivură	BIŽIVDISARDE zuvlikane substantivură
o dad	i baj
o phuro	i Bìblia
o rašaj	i škòla

2. Keren o butipen e avutne substantivurenqo:

o substantivo k-o JEKHIPEN	o substantivo k-o BUTIPEN
<i>gono</i>	<i>gone</i>
<i>pani</i>	<i>pană</i>
<i>daj</i>	<i>daja</i>
<i>rromni</i>	<i>rromnă</i>

3. Thon and-o telutno tabèlo e lače fòrme vaś o zenutno pronòmbro:

Pučhipen	Jekhipen				Butipen		
	I-to	II-to	III-to m.l.	III-to 3.l.	I-to	II-to	III-to
Kon?	<i>me</i>	<i>tu</i>	<i>vov</i>	<i>voj</i>	<i>ame</i>	<i>tume</i>	<i>von</i>
Kas?	<i>man</i>	<i>tut</i>	<i>les</i>	<i>la</i>	<i>amen</i>	<i>tumen</i>	<i>len</i>
Kasqo?	<i>mirro</i>	<i>tiro</i>	<i>lesqo</i>	<i>laqo</i>	<i>amaro</i>	<i>timaro</i>	<i>lenqo</i>

4. Thon pašal e avutne substantivură o artikulo „o” vaj „i”!

✓ (o) phral	✓ (i) bori
✓ (o) lil	✓ (i) baj
✓ (o) devel	✓ (o) bašno
✓ (i) papin	✓ (i) bakri.

5. Drabaren e avutne propozicie. Čhinen jekhe liniaça e adžektivură save na phanden pen laçhes e substantivurença!

<ul style="list-style-type: none"> • Tiro gad si <u>nevi</u> / <i>nevo</i> vi kuć. • Amari škòla si <i>tikni</i> / <u>tikno</u> vi šukar. • Lençe phenă si <i>terne</i> / <u>terno</u> vi godăver. • Tumare bala si <i>kale</i> / <u>kali</u> vi lùnzi.
---

6. Thon o vërbo „phenel” ka-o akanutno, avutno thaj ka-o nakhlo vaxt!

o zeno	o akanutno vaxt	o avutno vaxt	o nakhlo vaxt
me	<i>phenav</i>	<i>phenava</i>	<i>phendem/ phendöm</i>
tu	<i>phenes</i>	<i>phenesa</i>	<i>phendăn</i>
vov/ voj	<i>phenel</i>	<i>phenela</i>	<i>phendăs</i>
ame	<i>phenas</i>	<i>phenasa</i>	<i>phendăm</i>
tume	<i>phenen</i>	<i>phenena</i>	<i>phenden</i>
von	<i>phenen</i>	<i>phenena</i>	<i>phenden</i>

2.8. Evaluàcia

1. Xramosaren trin muršikane thaj trin zuvlikane substantivură:

BIȚIVDISARDE muršikane substantivură	ȚIVDISARDE zuvlikane substantivură

2. Keren o butipen e avutne substantivurenqo:

o substantivo k-o JEKHIPEN	o substantivo k-o BUTIPEN

3. Thon and-o telutno tabèlo e lache fôrme vaš o zenutno pronòmbro:

O jekhipen			O Butipen		
I	II	III	I	II	III

4. Thon pašal e avutne substantivură o artikulo „o” vaj „i”!

✓ (.....) dad	✓ (.....) phen
✓ (.....) daj	✓ (.....) bibi
✓ (.....) Del	✓ (.....) bar
✓ (.....) dudum	✓ (.....) barr.

5. Drabaren e avutne propozicie. Čhinen jekhe liniaça e adzektivură save na phanden pen lačhes e substantivurença!

- Mirro phral si *tikno/ tikni*- thaj godăver.
- Amare bale daja si *lači / lače*.
- Lenqi phen si *užo/uži* thaj šukar.
- Tumare phrala si šukar vi *uće / uči*.

6. Thon o verbo „anel” ka-o akanutno, avutno thaj ka-o nakhlo vaxt!

O zeno	O akanutno vaxt	O avutno vaxt	O nakhlo vaxt
me	<i>anav</i>	<i>anava</i>	<i>andem/andöm</i>
tu			
vov/voj			
ame			
tume			
von			

2.8. Evaluàcia

1. Xramosaren trin muršikane thaj trin zuvlikane substantivură:

BIȚIVDISARDE muršikane substantivură	ȚIVDISARDE zuvlikane substantivură
<i>drom</i>	<i>čhaj</i>
<i>gono</i>	<i>phen</i>
<i>gav</i>	<i>rakli</i>

2. Keren o butipen e avutne substantivurenqo:

o substantivo k-o JEKHIPEN	o substantivo k-o BUTIPEN
phral	<i>phrala</i>
daj	<i>daja</i>
bori	<i>boră</i>
raklo	<i>rakle</i>

3. Thon and-o telutno tabèlo e lače fôrme vaš o zenutno pronòmbro:

O jekhipen				O Butipen		
I	II	III		I	II	III
<i>me</i>	<i>tu</i>	<i>vov</i>	<i>voj</i>	<i>ame</i>	<i>tume</i>	<i>von</i>

4. Thon pašal e avutne substantivură o artikulo „o” vaj „i”!

✓ (o) dad	✓ (i) phen
✓ (i) daj	✓ (i) bibi
✓ (o) Del	✓ (i) bar
✓ (o) dudum	✓ (o) barr.

5. Drabaren e avutne propozicie. Činen jekhe liniaça e adzektivură save na phanden pen laches e substantivurença!

- Mirro phral si *tikno/ tikni* thaj godăver.
- Amare bale daja si *laçi / laçe*.
- Lenqi phen si *užo/uži* thaj šukar.
- Tumare phrala si šukar vi *uće / uči*.

6. Thon o verbo „anel” ka-o akanutno, avutno thaj ka-o nakhlo vaxt!

O zeno	O akanutno vaxt	O avutno vaxt	O nakhlo vaxt
me	<i>anav</i>	<i>anava</i>	<i>andem/andöm</i>
tu	<i>anes</i>	<i>anesa</i>	<i>andăn</i>
vov/voj	<i>anel</i>	<i>anela</i>	<i>andăs</i>
ame	<i>anas</i>	<i>anasa</i>	<i>andăm</i>
tume	<i>anen</i>	<i>anena</i>	<i>anden</i>
von	<i>anen</i>	<i>anena</i>	<i>anden</i>

UNITATEA DE ÎNVĂȚARE III

III. Vakăras, xramosaras... propoziciaqe riga siklōvas!

3.1. I kakarășka thaj o kalo sap

- ✓ I propozìcia. I sadi propozìcia
- ✓ O narativo tèksto

3.2. O berś, e čhona, o kurko, e dīvesa

- ✓ I buxli propozìcia
- ✓ O mujutno mothovipen palal varesave sūnde tèkstură

3.3. Jekh godăver rromni

- ✓ O subijèkto
- ✓ O literàro personàžo

3.4. So kerel o lav?

- ✓ O predikàto
- ✓ Sar phanden pen o subijèkto thaj o predikàko?

3.5. Savo si o drom amare čhibăqo?

- ✓ O atribùto

3.6. Kajsan

- ✓ O komplemento
- ✓ E rolosqo khelipen

3.7. Rekapitulàcia

3.8. Evaluàcia

3.1. I kakaràška thaj o kalo sap

1. Drabaren o tèksto!

I kakaràška thaj o kalo sap

Sasas jekh baro *ruk*, jekhe themesøe. Opre bešelas jekh daj *kakaràška*, kaj tatàrelas *pesqe* anre. Kana *biandile* e *èhavrã*, avilo o kalo sap thaj xalã len. Kadja, jekhvar, dujvar, trinvar... I kakaràška, rovindo, geli an-jekh aver *ruk*. O kalo sap palal laøe. Sar žalas voj jekhe neve *rukhesøe*, o kalo sap arakhelas la thaj xalas laqe *èhavrøn*.

And-jekh *dives*, i kakaràška *maladili* la resutnãça. *I resutni* sasas *amalni* laça thaj *biamalni* le sapeça. Voj phendãs laqe:

– *Sosøar* na mudares le sapes?

I kakaràška *dias la' anglal*:

– Sar te mudarav les? Vov si but *višalo* aj zoralo!

I resutni *dias la' godi* aj phendãs:

– Ža *ka-i derãv*, kothe avela, *svãko* *dives*, o raklo le thagaresqo te *najol*. Vov *mukhel* pesqe gada pašal jekh *lavorro* thaj lesqe manuša *azukeren* les *othe* *ka-i uçalin*. Vov mukhela kothe vi pesqi *angrusti*. *Texarinãøe*, tu ka çores lesøar kodoja *angrusti* aj ingeresa la *ka-o* than le kale sapesqo.

Kadja kerdãs i kakaràška. Kana najilo e thagaresqo raklo, voj çordãs i bari lesqi *angrusti* thaj sig – sig *xurãndili* te ingerel la *k-o* than kaj bešelas o kalo sap. Uštile *savorre* manuša le thagaresqe thaj *prastandile* palal laøe. Line barra, line kašta, ama *n-aštisarde* te *resen* la.

Kana i kakaràška resli *k-o* *ruk*, kaj, tele, sasas i xiv le sapesqi, èhudãs i *angrustik* andre. E manuša dikhle la, *tha'* kana *zumavde* te lien i *angrusti*, šunde i šol le sapesqi: „šiiii!”. *Inkaldãs* o sap pesqo šero thaj lias te mudarel le manušen, *tha'* von – kaštença, barrença – kerde les sar jekh *mulikani* porr, mudarde les! Palal, line i *angrustik* thaj gele-øar.

Kadja, i kakaràška *d-aštisardãs* te barãrel *pe* èhavrøn bi te maj avel la traš.

(*I adaptãcia thaj o amboldipen sas kerde kaøar o Marcel Courthiade*)

2. Alosaren thaj xramosaren e biprinzarde lava!

• <i>te najol</i> – nanøl (sã se scaldã)	• <i>lavorro</i> – jekh tikni koliba; kaštutno kherorro; barãka (baracã)
• <i>ruk</i> – (o) kašt; (i) ambrin (copac)	• <i>azukeren</i> – žukeren, użaren (ašteaptã)
• <i>kakaràška</i> – kocofãna (coøofanã)	• <i>othe</i> – kothe (acolo)
• <i>pesqe</i> – (<i>kathe</i>) laqe (ženutne, na avrãqe!) (ale sale)	• <i>uçalin</i> – o than kaj perel i uçal (umbrar)
• <i>biandile</i> – kerde pen; arakhandile (au)	

ieșit din ou)

- *e čhavră* – e pùjură; e čiriklörřă (**puii**)
- *dïves* – dës, ges (**zi**)
- *maladili* – arakhläs pes (varekaça) (**s-a întâlnit**)
- *i resutni* – i lisica; i hùlpja; i čorni (**vulpea**)
- *amalni* – amalin (**prietenă**)
- *biamalni* – biamalin; dušmànka (**dușmancă**)
- *sosθar* – sosθe; sosqe (**de ce**)
- *dias la' anglal* – amboldäs laqe (o lav) (**i-a răspuns**)
- *višalo* – votravalo; kas si les but xoli andre (**otrăvitor, veninos**)
- *i derăv* – i dorăv; o baropani (**mare, apă**)
- *svàko* – sarkoj; fiesavo (**fiecare**)
- *mukhel* – mekhel (**lasă**)
- *texarinăθe* – and-i texarin; texàra; ràno; javinăθe (**dimineața**)
- *xurăndili* – xurăjli (**a zburat**)
- *savorre* – sarre; sa e; să e (**toți**)
- *prastandile* – prastajle; našle sig (**au fugit**)
- *n-aštisarde* – n-aštile; na d-aštile (**nu au putut**)
- *te resen la* – te aresen la (**să o ajungă**)
- *tha'* – ama; 'ma; no (**dar, însă**)
- *zumavde* – astarde te keren vareso; probisarde (**au încercat**)
- *inkaldäs* – inkalavdäs; ankal(av)däs (**a scos**)
- *mulikani* – mulani; mulo (**de mort, mortuară**)
- *d-aštisardäs* – aštisardäs; aštiläs (**a putut, a reușit**)
- *pe* – pesqe (**ai săi**)

3. Ambolden o tèksto gazikanes!

Coțofana și șarpele negru

Într-un ținut, era odată un copac mare. Sus, în el, stătea o mamă coțofană care își clocea ouăle. Când au ieșit puii, a venit șarpele cel negru și i-a mâncat. Așa, o dată, de două ori, de trei ori... Coțofana, plângând, a plecat într-un alt copac. Șarpele cel negru a mers iarăși după ea. Cum mergea ea în alt copac, șarpele cel negru o găsea și îi mânca puii.

Într-o zi, coțofana s-a întâlnit cu vulpea. Vuplea îi era prietenă și dușmanca șarpelui. Ea i-a spus:

- De ce nu omori șarpele?

Coțofana i-a răspuns:

- Cum să-l omor? El este veninos și puternic!

Vulpea a deșteptat-o, spunându-i:

- Du-te la gărlă, acolo va veni, în fiecare zi, băiatul împăratului să se scalde. El își lasă acolo hainele, lângă o baracă, iar servitorii săi îl așteptă la umbră. El și-a lăsat acolo și inelul. Dimineața, vei fura de la el acel inel, și îl vei duce în gaura șarpelui.

Aşa a făcut coţofana .Când s-a scăldat baiatul împăratului, ea a furat inelul cel mare şi, repede-repede, a zburat să ducă inelul în gaura şarpelui cel negru. Toţi slujitorii împăratului s-au sculat şi au strigat după ea. Au luat pietre, au luat lemne, dar nu aunreuşit să o prindă.

Când coţofana a ajuns la copacul, unde, jos, era gaura şarpelui, a aruncat inelul înăuntru. Slujitorii au văzut-o, şi când au încercat să ia inelul, au auzit sâsâitul şarpelui: „sîîî!” Şarpele a scos capul şi a încercat să îi omoare pe slujitori, iar ei cu lemne şi pietre – l-au făcut ca un maţ mort, l-au omărât! După aceea au luat inelul şi au plecat.

Aşa, coţofana a putut să-şi crească puii, fără să mai aibă frică.

(Traducerea şi adaptarea în limba rromani realizate de Marcel Courthiade)

4. Kon avilăs ka-e čhavră la kakaraškaqe thaj xalăs len?
✚ <i>Ka-e čhavră la kakaraškaqe avilăs o kalo sap thaj xalăs len.</i>
5. So kerelas i kakaràška?
✚ <i>I kakaràška rodelas pesqe aver than and-o aver rukh.</i>
6. So arakhlăs voj la resunăθar?
✚ <i>I kakaràška sas amalni la resutnăça. I resutni siklărdăs la sar te skăpisarel e sapesθar, sar te mudarel les.</i>
7. I kakaràška śundăs pesqo svàto?
✚ <i>Va, i kakaràška śundăs e resutnăço svàto!</i>
8. So kerdăs voj?
✚ <i>Voj kerdăs so phendăs laqe i resutni: Gelăs k-o than kaj najolas e thagaresqo čhavo thaj ćordăs lesqi angrustni.</i>
9. Kaj andăs i kakaràška i angrustik?
✚ <i>I kakaràška andăs i angrustik k-i xiv le sapesqi.</i>
10. So kerdăs o sap thaj so kerde e manuśa le thagaresqe?
✚ <i>O sap kerdăs „śiîîî” thaj kamlăs te mudarel le thagaresqe manuśen, haj kadala dine and-e lesθe kaśtença vi barrença zi kana mudarde les.</i>

3.2. O berś, e čhona, o kurko, e dīvesa

1. Drabaren o tēksto!

O berś, e čhona, o kurko, e dīvesa

„- Dikh tiknorrea, dikh, čhavorrea,
Dikh o veś, kaj si anglal tuθe!
Dikh vi e rukha, kaj si veśesθe!
Svako rukh si les deśuduj phakha...”

Prinzaren vi tume, čhavalen, kadaja poezia, sar voj thavdel maj dur: „Svako phakh si la po star čiriklōrrēnqe kherorre, thaj svako čiriklōrrēnqo kherorro si les po efa čiriklōrre...”

Te ame śunas maj dur, arakhasa ke and-o sasto veś si peinda thaj duj čiriklōrrēnqe kherorre thaj kadalenθe si trin śela śovardeś thaj panz čiriklōrră.

Kana ame rodasa so garavel pes telal kadaja śukar sikavipen, arakhasa ke o rukh si o berś, e phakha sine e čhona, e čiriklōrrēnqe kherorre sine e kurke, thaj e čiriklōrre vaj e čiriklōrră sine e dīvesa.

Sikavas tumenqe jekh śukar poezia kaj vakărel palal e berśesqe čhona:

E čhona

kaθar o Eslam Drudak

Adēs avel o Nevo Berś,
Nevea berśa! Te pučhav tut:
Sode čhave si tut? Vakăr!
Si man śov čhave, śov čhaja.
I anglutni, i Januàra,
zivel kana si paxoj o pani.
Laqi phen, i Februàra,
Vi voj paxosarel o pani.
O Tirdaraj balval phurdel,
Paśmilajesqi sung anel.
O Grastonaj zelenărel
Veśa, rukha aj vi plaja,
Dromal dikhōn palem e grasta,
Lien te cirden e vurdona.
O Maj putrel e luludă,
Khelavel tut and-o biav.
O aver phral giv barărel,
Baredivaj si pesqo anav.

O Jùlio ‘starel pesqo luno,
Nevo manro tuqe anel.
O Àugusto si khamutno,
Phabaja thaj ambrola pekel.
I Septèmbra drakha kidel,
E čhavorre zan k-i škòla,
I Oktòbra galbenărel
Le patră aj len peravel.
Muxli anel i Novèmbra
Thaj la del vast i Decèmbra.
O iv thaj o paxoj pheren o gav,
Si odobor śil! Tuqe phenav:
Sovel i mùca le kermuseça,
Aj o rromorro le bengeça!
Akana, prinzares me čhaven:
Vi me čhaven, vi me čhejen.
S-ol deśuduj ti baxt mangel,
S-orro berś von xòro khelen.

2. Alosaren thaj xramosaren e biprinzarde lava!

- *sode* – kazom, kabor, kèci, kiki (cât)
- *Januàra* – (o) Januàro (**Ianuarie**)
- *Februàra* – (o) Rromano çhon (**Februarie**)
- (o) *Tirdaraj* – (o) Mårto, (o) Mårco (**Martie**)
- (o) *Grastonaj* – (o) Aprìlo (**Aprilie**)
- (e) *plaja* – (e) planină (**dealurile**)
- *dikhõn* – dikhen pen (se våd, se observã)
- *putrel* – putarel (**deschide**)
- (o) *Baredivaj* – (o) Jùnio (**Iunie**)
- (o) *Jùlio* – (o) Bov; (o) Tato çhon (**Iulie, luna lui Cuptor**)
- (o) *luno* – jekh instrumènto saveça çhinel pes o dîv (**secerea**)
- *khamutno* – khamalo (**însorit**)
- *Septèmbra* – (o) Septèmbro; o Drakhalo çhon (**Septembrie**)
- *Oktòbra* – (o) Oktòbro (**Octombrie**)
- (le) *patrã* – (e) patrinã (**frunzele**)
- *Novèmbra* – (o) Novèmbro (**Noiembrie**)
- *Decèmbra* – (o) Decèmbro (**Decembrie**)
- *s-orro* – savorro (tot)
- (o) *xòro* – (o) khelipen (**joc, horã**)

3. Ambolden o tèksto gazikanes!

Anul, lunile, săptămâna, zile

„Uite micuțule, uite copilule,
Privește pădurea care este în fața t
Uite și copacii, care sunt în pădure!
Fiecare copac are douăsprezece crengi...

Copii, cunoașteți și voi această poezie cum ea ne prezintă mai departe: „Fiecare creangă are patru cuiburi și fiecare cuib are câte șapte păsări...”

Dacă ascultăm mai departe, vom descoperi că în toată pădurea sunt 52 de cuiburi și 365 de păsări.

Dacă vom căuta ce se ascunde în această învățătură bună, vom găsi că, copacul reprezintă anul, crengile semnifică lunile, cuiburile sunt săptămânile, iar păsările sunt zilele.

Vă prezentăm o poezie frumoasă care vorbește despre lunile anului:

Lunile

(după Eslam Drudak)

Astăzi vine Anul Nou,
Anule Nou, să te întreb:
Câți copii ai? Spune!
Am șase băieți și șase fete.
Cea dintâi, Ianuarie,
Trăiește când apa este înghețată.
Sora ei, Februarie,
Și ea îngheață apa.
În Martie bate vântul,
Miros de primăvară aduce.
Aprilie înverzește
Pădurile, copacii și dealurile,
Drumurile se văd, din nou caii
Au început să tragă căruțele.
Mai deschide florile,
La nuntă te joacă,
Celălalt frate crește grâul,
Iunie este numele lui.

Iulie își apucă secerea,
Pâine nouă îți aduce.
August este însorit,
Mere și pere coace.
Septembrie struguri culege,
Copiii merg la școală,
Octombrie îngălbenește
Frunzele și le scutură.
Noiembrie aduce ceața
Și îl ajută pe Decembrie.
Zăpada și înghețul acoperă satul,
Este atât de frig! Îți spun:
Doarme pisica cu șoarecele,
Iar omul cu necuratul!
Acum, îmi cunoști copiii:
Și pe băieții mei, și pe fetele mele.
Toți doisprezece îți urează noroc,
Tot anul ei hora joacă.

1. And-i jekhto poezia, so si o rukh thaj e phakha thaj e ćiriklǝrrenće kherorre? Tha' e ćiriklǝrrǎ aj ćiriklǝrre kon si?

✚ *ruk* si o berś, e phakha sine e ćhona thaj e ćiriklǝrrenće kherorre sine e kurke.
E ćiriklǝrrǎ reprezentisaren e dǐvesa.

2. Phenen e ćhona le berśesqe!

✚ *E berśesqe ćhona sine: i Januàra, i Februàra, o Tirdaraj (o trintonaj), o Grastonaj (o Aprìlo), o Maj, o Baredivaj (o Júnio), o Jùlio, o Àgusto, i Septembra, i Oktòbra, i Novembra thaj i Decembra.*

3. Save sine le dǐvesa le kurkesqe?

<p>✚ <i>Le kurkesqe dīvesa sine: o Kurko, o Lujdīves, o Marcidīves, i Tetradi, o Žojdīves, o Paraštuj, o Sāvato.</i></p>
4. Save sine le berškotora le beršesqe?
<p>✚ <i>Le beršesqe berškotora sine: o anglo milaj, o milaj, o angloivend, o ivend.</i></p>
5. And-o savo čhon tu san biando?
<p>✚ <i>Me som biando/ biandi and-o čhon....</i></p>
6. Tha' tiri daj?
<p>✚ <i>Mirri daj si biandi and-o čhon.....</i></p>
7. Tha' tiro dad?
<p>✚ <i>Miro dad si biando and-o čhon....</i></p>
8. Tha' tire phrala aj phenă?
<p>✚ <i>Mirro phral si biando and-o čhon....,haj mirri phen,si biand and-o čhon...</i></p>
<p>✚ <i>Mirre phrala si biande and-e čhona...., haj mire phenă si biande and-e čhona...</i></p>
9. Te čajlön tumen kadala duj poezie, siklöven len!
10. Prinžaren tume kadava phenipen: Na anel o berš so anel tuqe o çaso? Sar tume xatären kadava?
<p>✚ <i>Va, amen prinžaras kadava phenipen. Amen xatāras ke šaj te keres vareso maj sigo and-jekh çaso kaj n-ašti kerdän and-i but vrăma, butvăr azukāras palal kadava momènto thaj na avel kana kamas amen.</i></p>
<p>✚ <i>Si momèntură/ çasură kana o Devel vastdel amenqe te keras vareso!</i></p>

3.3. I godăver rromni

1. Drabaren o təksto!

Jekh godăver rromni

Sasas jekh rromni, thaj laqo rrom sasas and-o *phandlipen*. Voj ačhili kòrkorri pe deše tiknença te barărel len. Sar ka *pravarel* len? But phares *ondilo* laqe bi rromesqo. And-jekh dăves, voj uštılı, lias pe čavorres le maj tiknes thaj geli ka-i kris la dizaqi te pučhel le maj bare rajen:

– Dikhen man aj šunen man cıra, rajalen barealen! Ačhilem kòrkorri deše tiknença thaj bi manresqo. Keren manqe o *lačhipen* aj mukhen me rromes te zal khere!

O baro la krisaqo phenel laqe:

– Šun, rromnie! *Te* arakhesa jekh pučhipen manqe aj me n-ašti te amboldav tuqe, me mukhava tire rromes!

Na zanglās i čorrorri rromni so te pučhel les aj geli-θar rovindo. Kaj te arakhel voj *kasavo* pharo pučhipen? Butzanglo si o *šerutno la krisaqo*! Vov ka arakhel i klidin le pučhipnasqo!

P-o drom, i rromni si te nakhel jekh *phurt*. Voj bešel pesqe tele, khini thaj bokhali. O čavorro mangelas te piel ćuci. Bešindo. Voj kadja, i rromni del ćuci le čavorresqe aj voj xal pesqe manro. E mače xanas vi von andar e *puršuka* save perenas p-o pani. Avile trujal laθe vi e bokhale ćiriklă. I rromni, lače-ilesqi, del vi lenqe *cıra* manro. Akana, i rromni vi xal, vi del te xan e avera thaj...arakhel o pučhipen!

Zal pesqe i rromni ka-i kris thaj pučhel le bares:

– *Rajana, bareana*! So si akava: me xav, manθar xal pes, telal manθe xan thaj opral manθe xan?

Na zanel o baro raj le krisaqo. Atunc, i rromni del lesqe o garavdo lav, i klidin e pučhipnasqi, phenindo:

– Me sem, *rajana*! Xav manro p-i phurt thaj dav ćuci le čavorresqe; vov xal manθar. E mače xan telal manθe e puršuka save peren, thaj e ćiriklă xan e puršuka save me dav len lenqe. Dikhen, kadava si o lav e pučhipnasqo!

Dikhel o baro raj le krisaqo ke i rromni si godăver thaj na xoxavel. Liel e klidina thaj putrel o udar te inklöl aj te telărel o rrom.

(o amboldipen: kaθar o Marcel Courthiade)

2. Alosaren thaj xramosaren e biprinzarde lava!

- *phandlipen* – (o) phandlin; (o) staripen / starimos; (o) phandaipen / phandaimos (**închisoare**)
- *ka pravarel* – del te xal varekasqe, barărel varekas (**va hrăni, va întreține**)
- *ondilo* – avilo (**era**)
- *lăchipen* – (i) favora (**favoare**)
- *baro la krisaço* – o şerutno la krisaço (**judecătorul**)
- *te* – kana (**dacă**)
- *kasavo* – jekh kadava... (**astfel de**)
- *şerutno la krisaço* - o baro la krisaço (**judecătorul**)
- *phurt* – (o) pòdos (**podul**)
- *e purşuka* – (e) manresqe kotororre (**firimituri**)
- *cira* – xanci, zàla(ga) (**puţin**)
- *rajana!* – raja! (**domnule**)
- *bareana!* – barea! (**mare**)

3. Ambolden o tèksto gazikanes!

O femeie înțeleaptă

Era odată o femeie, al cărei bărbat era în puşcărie. Ea a rămas singură cu zece copii, pe care trebuia să îi crească. Cum îi va creşte? Îi era foarte greu fără bărbatul ei. Într-o zi, ea s-a trezit, l-a luat copilul cel mic și s-a dus la judecatoria oraşului, să îi întrebe pe domnii cei mari:

- Domnilor, vă rog să vă uitați la mine și să mă ascultați puțin! Am rămas singură cu zece copii fără pâine. Faceți-mi binele și lăsați-l pe bărbatul meu să vină acasă!

Judecătorul îi răspunde:

- Ascultă femeie! Dacă vei găsi o întrebare la care să nu pot răspunde, eu îl voi elibera pe soțul tău!

Sărmana femeie nu ştia ce să-l întrebe și a plecat plângând. Unde sa găsească o astfel de întrebare grea? Judecătorul este foarte înțelept! El va găsi cheia întrebării.

Pe drum, femeia trebuia să treacă un pod. Ea stă jos, obosită și înfometată. Copilaşul cerea să sugă la sânul mamei. Stătea acolo, alăptându-l pe micuț și ea mâncând pâine. Peştii mâncau și ei din firimiturile care cădeau în apă. Au venit în jurul ei și păsările flămânde. Femeia, cu inimă bună, le da și lor puțină pâine. Acum, femeia și mănăcă și dă altora să mănânce, și...găseşte întrebarea!

Femeia pleacă la judecata și îl întreabă pe judecător:

- Domnule judecător! Ce semnifică aceasta: eu mănânc, de la mine mănâncă, dedesubtul meu mănâncă, deasupra mea mănâncă?

Nu știe judecătorul! Atunci, femeia, îi descoperă cuvântul ascuns, cheia întrebării, spunându-i :

- Eu sunt, domnule! Mănânc pâine pe pod și alăptez copilul:el mănâncă de la mine. Peștii mănâncă de sub mine firimiturile care cad, iar păsările mănâncă firimiturile pe care li le dau eu. Înțelegeți, aceasta este întrebarea...

Judecătorul își dă seama că femeia este înțeleaptă și nu minte. Ia cheia, deschide ușa ca să iasă și să plece bărbatul.

(Traducerea în limba rromani realizată de Marcel Courthiade)

4. Kaj sasas o rrom la rromnăqo thaj sode čhavorre sasas la te barărel len?
<i>+ O rrom la rromnăqo sasas and-o phandlipen. La sasas la te barărel deše čhavorren.</i>
5. Kaj thaj kaça telărdăs voj?
<i>+ Voj telărdăs e maj tikne čhavorreça kaj e forosqi kris.</i>
6. So phendăs voj le bare la krisaqo?
<i>+ Voj manglăs kaθar o baro la krisaqo te mukhel laqe rromes te avel khere.</i>
7. So phendăs laqe o baro la krisaqo? So kerdăs i čorri rromni thaj kaj ačhavdăs pes voj?
<i>+ O baro la krisaqo phendăs laqe ke mukhel laqe rromes avri kana phenel lesqe jekh pučhipen ke savo vov te na zanel te amboldel laqe. I čorri rromni ačhavdăs pes p-jekh pòdos.</i>
8. Bešindoj voj p-i phurt, so kerelas voj kothe?
<i>+ Bešindoj p-o pòdo, i rromni dias čući le tiknorres, voj xalas manro, telal laθe, e mače andar o pani xanas e purśuka save perenas laθar, haj opral laθe avile e čiriklă save xanas vi von manro laθar.</i>
9. Sar arakhlăs voj o pučhipen?
<i>+ I rromni arakhlăs o pučhipen bešindoj p-o pòdos dinindoj averen te xan.</i>
10. Kaj geli voj thaj so pučhlăs voj le bares la krisaqo?
<i>+ Voj gelăs palem kaj o baro la krisaqo, thaj pučhlăs les savi si i klidin e pučhipnasqi: Me xav, manθar xal pes, telal manθe xan thaj opral manθe xan!</i>
11. Žanglăs o maj baro la krisaqo o garavdo lav, i klidin?
<i>+ Na, o maj baro la krisaqo či arakhlăs i klidin k-o garavdo lav.</i>
12. So phendăs i rromni?
<i>+ I rromni phendăs lesqe savi s ii klidin k-o garavdo lav: o čhavorro piel čući laθar, voj xal manro, telal laθe e mače xan e purśuka thaj opral laθe e čiriklă xan vi von manro.</i>
13. So kerdăs atùnć o baro raj le krisaqo?
<i>+ Kana dikhlăs o maj baro la krisaqo so i rromni si godăver thaj na xoxavel, mukhlăs e rromes te telărel khere andar o phandlipen.</i>

3.4. So kerel o lav?

1. Drabaren o tèksto!

So kerel o lav?

palal o Rajko Djurić

So kerel o lav?

O lav *lavărel*,
asapnaça khelavel,
śukarărel, pani anel,
paparuga astarel.

So kerel o lav?

O lav pučharel,
tikne čhaven barărel,
xoxavel, e vudara putarel,
I jagorri phabarel.

O lav lavărel,
mangel te zanel:

kaj sovel o univèrso?

O lav lavărel,
i dirèkcia te sikavel,
i zivdilin te prinžarel.

So kerel o lav?

O lav lavărel,
O kamipen bianel,
ćacărel, o meripen ačhavel,
E khamorres akharel.

O lav lavărel,
lavlin te kerel,
te *mandaisarel*,
i čhib te *barvalöl*.

2. Alosaren thaj xramosaren e biprinžarde lava!

- *lavărel* – kerel lava (**cuvântează**, **vorbește**)
- *asapnaça* – asavipnaça (**cu zâmbet**)
- *(i) zivdilin* – (i) biosfêra (**biosfera**)
- *lavlin* – (o) dikcionàro (**dicționar**)
- *mandaisarel* – del mandaipen, del sènsu (**semnifică**)
- *barvalöl* – baravalărel pes (**se îmbogățește**)

3. Ambolden o tøksto gazikanes!

Ce face cuvântul?

după Rajko Djurić

Ce face cuvântul?

Cuvântul vorbește,

Cu zâmbetul se joacă,

înfrumusețează, apă aduce,

fluturi prinde.

Ce face cuvântul?

Cuvântul întrebă,

Pe copiii mici îi crește,

minte, ușile le deschide,

Focul îl aprinde.

Cuvântul vorbește,

vrea să știe:

unde doarme universul?

Cuvântul vorbește,

direcția să o indice,

biosfera să cunoască.

Ce face cuvântul?

Cuvântul vorbește,

Iubirea o generează,

adeverește, moartea o oprește,

Pe soare îl cheamă.

Cuvântul vorbește,

dicționar să facă,

să ofere senzuri,

limba să se îmbogățească.

4. Vakären so d-aști te kerel o lav?

✚ *O lav d-aști: te lavărel, te khelavel, te anel pani, te astarel paparuga, te pučharel, te xoxavel, te barărel le tikne čhaven, te putarel e vudara, te phabarel i jag, te sikavel i dirèkcia, te bianel o kamipen, te čacarel, te ačhavel o meripen, te akharel o kham, te kerel jekh dikcionàro, te varvalărel jekh čhib.*

5. So tume xatären telal o phenipen „O lav lavărel”?”

✚ *Andar o phenipen „O lav lavărel”, ame xatăras k-e e laveça šaj te das duma, te mangas so kamas, te xatăras amen jekh kolavereça, šaj te avel amen jekh vakăripen savorre manušença.*

6. Kon xramosardăs kadaja poezia?

✚ *Kadaja poezia sas xramosardi, kaθar o Rajko Djurić.*

3.5. Savo si o drom amare čhibăqo?

1. Drabaren o təksto!

Savo si o drom amare čhibăqo?

Amari čhib si kerdı, sar vi aver čhibă, andar purane lava thaj andar lava line, e vrămaça, avere *čhibənθar*: lava purane vaj maj neve.

Kadja, and-i rromani čhib arakhas:

- *Indikane purane lava*: angrusti, drakh, čhuri, gav, gono, jakh, jag, kangli, kham, khoru, mačo, muj, nakh, patrin, phabaj, piri, rroj, sap, suv, šing,thav, zamutro, zukel thaj aver. Vi nesave gina (jekh, duj, trin, star, deš, biš, sel) thaj but kernavnă (del, kerel, sovel, merel) si indikane.
- *persikane lava*: ambrol, buzni, xer, khangeri, momeli, sir, tover, zen th. a.
- *armenikane lava*: dudum, grast, kočak th. a.
- *osetikane lava*: tirax, vordon th. a.
- *xoraxane lava*: majmùni, kùndra, kutia, kanzùr(k)a, sinia th. a.
- *grekikane lava*: còxa, drom, efa, enă, kòkalo, kakavi, klidin, luludı, oxto, papin, paraštuj, peında, pètalo, rovli, sarànda, stadi, salivàri, sirimi, trãnda th. a.
- *slavikane lava*: dilgo, puška, sita, zèleno, zmèo, zàmba, žilto th. a.
- *rumunikane lava*: atùnc, kùjbo, papùša th. a.
- *magjarikane lava*: pàprika, šarkàni (zmèo), šàrga th. a.
- *germanikane lava* (and-o dialèkto „manuș”): blùma (luludı), èpla (phabaj), grùndos (dibi), niglo (kanzùrka) th. a.
- *maškarthemutne lava*: gazèta, hotèlo, komputero, kongrèso, telefòno, televizòro th. a. (adaptàcia kaθar o Gheorghe Sarău)

2. Alosaren thaj xramosaren e biprinzarde lava!

• <i>čhibənθar</i> – čhibənθar (din limbi)	• (<i>o</i>) <i>sirimi</i> – (i) xaravli; (o) kolaj (curea)
• <i>kernavnă</i> – vèrbură (verbe)	• <i>dilgo</i> – lùngo, zinzardo (lung, vast, întins)
• <i>kùndra</i> – (i) tirax, (e) papùčă (pantofi)	• <i>puška</i> – (i) šastrin; (i) karadin; (o) banduk (pușcă)
• <i>kutia</i> – (o) moxtonorro (cutie)	• <i>sita</i> – (i) učhandi (sită)
• <i>kanzùr(k)a</i> – (o) kanzavùri, niglo, balo kanralo (arici)	• <i>žilto</i> – gàlbeno; sàrga (galben)
• <i>sinia</i> – (i) meseli (masă)	• <i>sàrga</i> – žilto, gàlbeno (galben)

3. Ambolden o t ksto gazikanes!

Care este traseul limbii noastre?

Limba noastră este formată, ca și alte limbi, din cuvinte vechi și din cuvinte împrumutate de-a lungul timpului din alte limbi: cuvinte vechi sau mai noi.

Astfel, în limba rromani găsim:

- **cuvinte vechi indiene:** *inel, strugure, cușit, sat, sac, ochi, foc, pieptene, soare, damigeană, pește, gură, nas, frunză, măr, oală, lingură, șarpe, ac, corn, ață, ginere, câine și altele.* Iată, și câteva numere (*unu, doi, trei, patru, zece, douăzeci, o sută*) și multe verbe (*a da, a face, a dormi, a muri*) indiene.
- **cuvinte persane:** *pară, capră, măgar, biserică, lumânare, usturoi, topor, șa ș.a.*
- **cuvinte armenie:** *dovleac, cal, nasture ș.a.*
- **cuvinte georgiene:** *pantof, căruță ș.a.*
- **cuvinte turcești:** *maimuță, pantofi, cutie, arici, masă ș.a.*
- **cuvinte grecești:** *fustă, drum, șapte, nouă, os, căldăre, cheie, floare, opt, găscă, vineri, cinci zeci, potcoavă, băț/cârjă, patru zeci, șapcă, căpăstru, curea, treizeci ș.a.*
- **cuvinte slave:** *lung/ vast/ întins, pușcă, sită, verde, zmeu, broască, galben ș.a.*
- **cuvinte românești:** *atunci, cuib, păpușă ș.a.*
- **cuvinte maghiare:** *ardei, zmeu, galben ș.a.*
- **cuvinte germane** (din dialectul „manuș”) *floare, măr, arici ș.a.*
- **cuvinte internaționale:** *gazetă, hotel, computer, congres, telefon, televizor ș.a.*

(adaptare de Gheorghe Sarău)

4. Save  hib nar sas line lava vunziles rromane  hib re?

✚ *And-i rromani  hib si lava: indikane, persikane, armenikane, osetikane, xoraxane, grekikane, slavikane, rumunikane, magjarikane, germanikane vi mașkarthemutne.*

5. Sar phenel o aut ro ke si i rromani  hib?

✚ *O aut ro phenel ke amari rromani  hib si kerdi andar purane lava thaj andar lava line, e vr maș avere  hib nar.*

6. Kon xramosard s kadava t ksto?

✚ *Kadava t ksto sas xramosardo ka ar o Ge rge Sar u.*

3.6. Kajsan

1. Drabaren o tèksto!

Kajsan

palal o André Barthélémy

Sas kaj n-as o Żuvalo aj Piśomalo, amare duj ćora. Merenas bokhařar aj ći zanenas so te keren te arakhen penqe vareso te den and-o muj, te xan.

Nakhen andar jekh gav aj dikhen jekh baro śukar kher. Kothe beśelas jekh barvalo gažo aj pesqo raklo. Dikhen le duj rroma but śaxa aj morkoja, puruma, *pipërke* and-o *umal* le gažesqo aj aśunen le bakren kaj baśen and-i *śtala*. I răt kali perelas. Mothol o Piśomalo:

– Tu, Żuvalea, le o gono, me lăv i ćhuri. Tu pher o gono śaxenća, morkojenća, zelenimatenća, thaj me zav and-i śtala te ćhinav jekhe bakres...

Kadja vi kerde. Tha' o gažo aśunel o baśimos le bakrenqo ah mothol pesqe raklesqe:

– Raklea, za, dih so si k-ël bakre, ke zorales baśen! Te na avel vareso. Akhar vi amare zukles!

O zukel na sasas kothe, gelo-řar sasas. O raklo *del avri* aj akharel les:

– *Kajsan*, Kajsan!

Kodo sasas o anav le zuklesqo. Kajsan bućholas.

O Piśomalo, kaj sasas and-i śtala, *patăl* ke akharel les o Żuvalo, ke pućhel les kaj arakhel pes. Thaj mothol:

– Kathe sem...Phande tiro muj!

O raklo *ćudil pes*, naśel k-e pesqo dad:

– Dadea, o zukel del duma! Aśundem me les!

– So phenes, dilorrea? Rimome san, mo raklo? Xav tiro *buriko*, aśundăn o baśimos le bakrenqo... Le zivutre ći den duma zi avdives...

– Te na patăs, za aj akhar vi tu le zukles!

Żal o dad aj akharel: „Kajsan! Kajsan!”.

– Kathe sem, phendem tuqe, ma dilăr man! – mothovel o Piśomalo.

– Juj, juj, juj! Čáces, amaro zukel del duma! Na-i buti uži – mothol o gazo. Ža, xav tire bukhe, ža ka-o rašaj te čhudel *molifta* p-e lesθe.

Našel o raklo ži k-o rašaj:

– Rašaja! Del tut o Del baxt! Čumidav tē pora andar tuθe! Le tiro svunto lil aj i molifta i maj zorali thaj av maŋça! Akharel tut murro dad... o biužo...amenθe lo...amaro žu... žu-kel del dū...du-duma.

– Aj, aj! N-ašti žav, ke dukhal mo punro.

Punrnango sasas o rašaj; *xalavelas* pesqe punre and-i balani.

– Khané kodo! – mothol o raklo. *Angerav* tut p-o murro dumo! Haj sig, xav tiro ilo!

O rašaj liel e rugipnasqo lil, i molifta i maj zorali aj *anklel* p-o dumo le raklesqo. Nakhen andar o *umal*, te žan maj sig. O Žuvalo sasas kothe. Dikhel le rakles aj le rašajes p-e lesqo dumo. Či dikhel mišto, patāl ke si o Pišomalo thaj pučhel les:

– Andān vareso?

– Ej, andem les – phenel o raklo.

– Mišto, an les kathe! Ankerav me les, aj tu le i čhuri aj čhin lesqi korr! Sig te keras!

O rašaj mulo daraθar. Patālas vov ke akharde les o raklo thaj pesqo dad te mudaren les. Xutel ‘θar o dumo le raklesqo aj našel.

O raklo či maj xatārel khané, patāl ke dilisajlo lesqo dad aj vi vov našel palal o rašaj. Atūnc, o Pišomalo anklel andar i štala. Si les jekh šukar thulo bakro p-o dumo. O Žuvalo liel pesqo gono aj le duj zene gele khere.

Thaj kana nakhlem vi me lenθar, šukar khandelas o xamos lenqo! Bokhalo semas aj dine vi man’ jekh kòkalo bakresqo aj jekh *burnekh* šaxa. Aj dine man’ jekh punro...aj reslem ži tumenθe te phenav tumenqe i paramiči.

2. Alosaren thaj xramosaren e biprinzarde lava!

- *pipèrke* – (e) icală (**ardei**)
- *štala* – (i) grastlin; (i) bakrālin (**grajd**)
- *del avri* – žal avri, inklel (**iese**)
- *Kajsan* – jekh anav, kathe, o anav le zuklesqo (**Kajsan = unde ešti**)
- *patāl* – fal pesqe (**crede**)
- *čudil pes* – miril pes (**se miră**)
- (*o*) *buriko* – (o) priš (**buric**)
- (*i*) *molifta* – o zoralo svunto pani (**moliftă, apă sfințită**)
- *xalavelas* – thovelas pes; thovelas pes uže paněça (**spăla**)
- *angerav tut* – ingerav tut (**te duc, te port**)
- *ankerav* – inkerav (**țin**)
- *anklel* – inklel; (kathe) vazdel pes opre p-o dumo (**se urcă, se suie**)
- (*o*) *umal* – (i) vazi; (o) kimpō (**câmp**)
- (*i*) *burnekh* – sode si andre, and-jekh dumukh (**cât încape într-un pumn**)

3. Ambolden o tèksto gazikanes!

Kajsan

după André Barthélémy

A sost odată ca niciodată, Păduchiosul și Purechiosul, cei doi hoți. Mureau de foame și nu știau ce să facă ca să-și găsească ceva de mâncare.

Au trecut printr-un sat și au văzut o casă mare, frumoasă. Acolo locuia un om bogat și fiul său. Cei doi rromi văd în grădina gagiului multă varză, morcovi, ceapă, ardei și aud oile cum behăie în grajd. Afară se întunecase. Purechiosul spune:

- Tu, Păduchiosule, ia sacul, iar eu iau cuțitul. Tu umpli sacul cu varză, morcovi și zarzavaturi, iar eu mă duc în grajd sa tai un berbec... Așa au și făcut. Dar gagiul a auzit behăitul oilor și i-a spus băiatului său:

- Băiete, du-te de vezi ce se întâmplă cu oile, că tare behăie! Să nu fie ceva. Cheamă-l și câinele nostru!

Câinele nu era acolo, era plecat. Băiatul ieși afară și striga:

- Kajsan, Kajsan! (Unde ești)

Acesta era numele câinelui. Pe câine îl chema „Kajsan”.

Purechiosul, care era în grajd, credea ca îl cheamă Păduchiosul, că-l întreabă, unde este.

Acesta spuen :

- Aici sunt.... Tacă-ți gura!

Băiatul se miră, fuge la tatăl său și îi spune:

- Tată, câinele vorbește! L-am auzi eut!

- Ce spui, prostuțule? Ești nebun, băiatul meu? Pupa-ți-aș buricul tău, ai auzit behăitul oilor... Animalele nu vorbesc până azi....

- Dacă nu crezi, du-te și strigă-l și tu pe câine!

Merge tatăl afară și îl strigă pe câinele: „Kajsan! Kajsan!”

- Aici sunt, ți-am spui, nu ma înnebuni! răspunde Purechiosul.

- Ioi, Ioi, Ioi! Într-adevăr, câinele nostru vorbește! Nu este lucru curat - spune gagiul! Du-te mânca-ți-aș ficații tăi, du-te la preot să arunce moliftă pe el.

Băiatul fugi până la preot:

- Părinte! Da-ți-ar Dumnezeu noroc! Pupa-ți-aș mațele tale! Ia-ți Cartea Sfânta și cea mai tare molftă și vino cu mine! Te cheamă tatăl meu.... necuratul... este la noi .... câ... căinele nostru, vor... vorbește.

- Au, au! Nu pot să merg, mă doare piciorul!

Părintele era desculț, își spăla picioarele în albie.

- Nu-i nimic, spune băiatul! Te duc în spate! Hai repede, pupa-ți-aș inima!

Părintele ia cartea cu rugăciuni, molifta și se urcă în spinarea băiatului! Trec peste câmp, să ajungă mai repede. Păduchiosul era acolo. Îl vede pe băiat și pe preot în spinarea lui. Nu vede bine, crede că este Purechiosul și îl întrebă:

- Ai adus ceva?

- Ei, l-am adus - spune băiatul!

- Bine, adu-l aici! Eu îl țin, tu ia cuțitul și taie-i gâtul! Să facem asta repede!

Preotul era mort de frică. El a crezut că l-au chemat băiatul și tatăl său ca să-l omoare. Sări din spatele băiatului și fugi.

Băiatul nu mai înțelege nimic, crezu că tatăl său a înnebunit și fugi și el după preot. Atunci, Purechiosul ieși din grajd. Avea pe umăr un berbec frumos, gras. Păduchiosul își luă sacul și amândoi plecară acasă.

Și când am trecut și eu pe la ei, mâncarea lor mirosea frumos. Îmi era foame și mi-au dat și mie o costiță de berbec și o mână de varză. Și mi-au dat un picior în... și am ajuns la voi ca să vă spun această poveste.

4. Kon sasas o Ẓuvalo aj Piśomalo?

✚ *O Ẓuvalo aj o Piśomalo sasas duj ćora.*

5. Kaj von gele, bokhaθar, te roden vareso xamasqo?

✚ *Bokhaθar, von gele and-jekh gav, kaj arakhle jekh śukar kher.*

6. Kana o gazo aśundās o baśimos le bakrenqo, so vov phendās pesqe raklesqe?

✚ *Kana o gazo aśundās le bakrenqo baśimos, vov phendās le raklesqe te zal avri te dikhel so si le bakrença thaj te akharel vi le zukeles.*

7. Sar bućholas o zukel?

✚ *E zukelesqo anav sas: Kajsan.*

8. Vakāren i sasti paramići maj dur

- + Kana o raklo akhardăs le zukeles, o Pišomalo savo sas and-i stàla patăjlăs ke vov si akhardo e Źuvalesθar.*
- + Pišomalo amboldăs le raklesqe, phenindoj ke si kathe.*
- + raklo patăjlăs ke lenqo Źukel vakărel thaj gelăs te phenel pesqe dadesqe kadaja buti.*
- + dad na patăjlăs so phenel o čhavo thaj gelo vi vov avri te dikhel kadaja buti.*
- + dad akhardăs le zukeles phenindoj „Kajsan”, haj o Pišomalo amboldăs vi lesqe ke si kothe.*
- + dad tradăs le rakles te Źal k-o rašaj te akharel les te čhudel molifta p-o Źukel ke na si uži buti.*
- + raklo gelăs thaj andăs and-o pesqo dumo le rašajes kaj dukhalas les o punro.*
- + Źuvalo dikhlăs le rakles thaj rašajes and-o lesqo dumo, patăndoj ke si o Pišomalo le bakreça and-o gono.*
- + Źuvalo pučhlăs le rakles kana andăs vareso.*
- + raklo godišardăs ke pučhel les lesqo dad, thaj phendăs ke andăs.*
- + Źuvalo phendăs le raklesqe te anel les (le rašajes/ le bakrorres) te čhinel lesqi korr.*
- + rašaj darajlăs thaj našlăs.*
- + Vi o raklo darajlăs thaj našlăs vi vov.*
- + E duj čora gele khere thaj kerde lačo xaben.*

9. Ka-o agor, sar inklisto?

- + K-o agor, e duj čora čorde jekhe bakres thaj jekh gono legumença. Von aresle khere thaj kerde xaben savo khandelas šukar.*

3.7. Rekapitulàcia

1. Pheren e avutne propozìcie e trebutne alavença:

<ul style="list-style-type: none"> • I propozìcia si jekh mujutno vaj jekh xramosardo mothovipen, kaj si les jekh .....
<ul style="list-style-type: none"> • I propozìcia savi si kerdini andar jekh predikàto thaj andar jekh subjèkto si jekh ..... propozìcia.
<ul style="list-style-type: none"> • I buxli propozìcia si kodoja propozìcia kerdini andar jekh subjèkto, jekh predikàto vi andar aver .....

2. Xramosaren kana e avutne propozìcie si éáce (C) vaj na si éáce (N)!

<ul style="list-style-type: none"> • O subjèkto sikavel kon vaj so kerel jekh àkcia. 	
<ul style="list-style-type: none"> • O predikàto sikavel amenqe so kerel o atribùto. 	
<ul style="list-style-type: none"> • O atribùto si jekh sekundàro propozìciaqi rig kaj bešel pašal o vèrbo. 	
<ul style="list-style-type: none"> • Po but var o atribùto bešel anglal o substantivo. 	
<ul style="list-style-type: none"> • O komplemento si jekh pricipàlo propozìciaqi rig. 	

3. Keren jekh propozìcia and-i savi o alav „manro” te avel *subjèkto* thaj aver and-i savi te avel *komplemento*!

So te avel o alav „manro”	I kerdi propozìcia
subjèkto	
komplemento	

4. Keren duj sade propozìcie, kaj te aven len andar le subjèkturǎ aj predikaturǎ dine maj tele!

o subjèkto/ o predikato	I kerdi propozìcia
Subjèkturǎ: <i>tu, o bov, o raklo, I Ana.</i>	
Predikaturǎ: <i>zal, kamav, tatǎrel, xalòm, siklöl.</i>	

5. Keren jekh buxli propozìcia kerdi andar trin alava thaj aver kerdi andar star alava!

andar sode alava te avel kerdi i propozìcia	i kerdi propozìcia
trin alava	
star alava	

6. Keren o portrèto tumare amalesqo/ amalinǎqo sikavindoj lesqe fiziko thaj moràlo xarakteristike!

lesqe fiziko xarakteristike	lesqe moràlo xarakteristike
.....	.....
.....	.....
.....	.....
.....	.....
.....	.....
.....	.....
.....	.....
.....	.....
.....	.....

3.7. Rekapitulàcia

1. Pheren e avutne propozìcie e trebunne alavença:

- I propozìcia si jekh mujutno vaj jekh xramosardo mothovipen, kaj si les jekh **PREDIKÀTO**.
- I propozìcia savi si kerdini andar jekh predikàto thaj andar jekh subjèkto si jekh **SADI / SÌMPLO** propozìcia.
- I buxli propozìcia si kodoja propozìcia kerdini andar jekh subjèkto, jekh predikàto vi andar aver **PROPOZICIAQE RIGA**.

2. Xramosaren kana e avutne propozìcie si éacé (Ć) vaj na si éacé (N)!

- O subjèkto sikavel kon vaj so kerel jekh àkcia.
- O predikàto sikavel amenqe so kerel o atribùto.
- O atribùto si jekh sekundàro propoziciaqi rig kaj bešel pašal o vèrbo.
- Po but var o atribùto bešel anglal o substantivo.
- O komplemento si jekh principàlo propoziciaqi rig.

Ć

N

N

Ć

N

3. Keren jekh propozìcia and-i savi o alav „manro” te avel *subjèkto* thaj aver and-i savi te avel *komplemento*!

So te avel o alav „manro”	I kerdi propozìcia
subjèkto	<u>O manro</u> si peko, kovlo vi but lačo.
komplemento	Mirri daj kerdàs jekh parno <u>manro</u> .

4. Keren duj sade propozicie, kaj te aven len andar le subjèkturǎ aj predikaturǎ dine maj tele!

o subjèkto/ o predikato	I kerdi propozicia
Subjèkturǎ: <i>tu, o bov, o raklo, I Ana.</i>	<i>O bov tatǎrel.</i>
Predikaturǎ: <i>zal, kamav, tatǎrel, xalòm, sikløl.</i>	<i>I Ana sikløl.</i>

5. Keren jekh buxli propozicia kerdi andar trin alava thaj aver kerdi andar star alava!

andar sode alava te avel kerdi i propozicia	i kerdi propozicia
trin alava	<i>Vov xramosarel šukar.</i>
star alava	<i>Mirri škòla si tikni.</i>

6. Keren o portrèto tumare amalesqo/ amalinǎqo sikavindo j lesqe fiziko thaj moràlo xarakteristike!

lesqe fiziko xarakteristike	lesqe moràlo xarakteristike
✓ <i>uço</i>	✓ <i>amalikano</i>
✓ <i>sano</i>	✓ <i>godǎver</i>
✓ <i>kale jakhença</i>	✓ <i>jekh cira xarano</i>
✓ <i>tikne balença</i>	✓ <i>butǎrno</i>
✓ <i>tikne čikateça</i>	✓ <i>pativalo</i>
✓ <i>lunži punrença</i>	✓ <i>lače ilesqo</i>
✓ <i>šukar</i>	✓ <i>lačo</i>

3.8. Evaluàcia

1. Pheren e avutne propozìcie e trebutne alavença:

- I propozìcia si jekh mujutno vaj jekh xramosardo mothovipen, kaj si les jekh .....
- I propozìcia savi si kerdini andar jekh predikàto thaj andar jekh subjèkto si jekh ..... propozìcia.

2. Xramosaren kana e avutne propozìcie si éaće (Ć) vaj na si éaće (N)!

• O subjèkto ambodel k-o pućhipen „kon?”.	
• O predikàto ambodel k-o pućhipen „so kerel?”.	
• O atribùto ambodel k-o pućhipen „so?”.	
• O komplemènto ambodel k-o pućhipen „kas?”.	

3. Keren po jekh propozìcia and-e save o subjèkto te avel sikavdo palal e dine mangimata andar o telutno tabèlo!

Andar so si sikavdo o subjèkto	I kerdi propozìcia
zenutno pronòmbro, II- to zeno	
muršíkano substantivo, k-o jekhipen	
zuvlikano substantivo, k-o butipen	

4. Keren po jekh propozìcia and-e save o predikàto te avel sikavdo palal e dine mangimata andar o telutno tabèlo!

Andar so si sikavdo o predikàto	I kerdi propozìcia
vërbo, akanutno vaxt, II- to zeno, k-o jekhipen	
vërbo, avutno vaxt, II- to zeno, k-o butipen	
vërbo, nakhlo vaxt, III- to zeno, k-o jekhipen	

5. Thon p-o jekh substantivo pašal e dine adžektivură thaj keren lença po jekh propozìcia!

o adžektivo	o trebutno substantivo	i kerdi propozìcia
tikno		
tikni		
tikne		
tikne		

3.8. Evaluàcia

1. Pheren e avutne propozìcie e trebutne alavença:

- I propozìcia si jekh mujutno vaj jekh xramosardo mothovipen, kaj si les jekh **PREDIKÀTO**.
- I propozìcia savi si kerdini andar jekh predikàto thaj andar jekh subjèkto si jekh **SADI/ SÌMPLO** propozìcia.

2. Xramosaren kana e avutne propozìcie si éaće (Ć) vaj na si éaće (N)!

- O subjèkto ambodel k-o pučhipen „kon?”.
- O predikàto ambodel k-o pučhipen „so kerel?”.
- O atribùto ambodel k-o pučhipen „so?”.
- O komplemènto ambodel k-o pučhipen „kas?”.

Ć

Ć

N

Ć

3. Keren po jekh propozìcia and-e save o subjèkto te avel sikavdo palal e dine mangimata andar o telutno tabèlo!

Andar so si sikavdo o subjèkto	I kerdi propozìcia
zenuitno pronòmbro, II- to zeno	<u>Tu</u> san šukar thaj godăver.
muršikano substantivo, k-o jekhipen	<u>O éhavo</u> gelăs and-o fòros.
zuvlikano substantivo, k-o butipen	<u>E rromnă</u> zan k-o tătro te dikhen jekh rromani pièsa.

4. Keren po jekh propozìcia and-e save o predikàto te avel sikavdo palal e dine mangimata andar o telutno tabèlo!

Andar so si sikavdo o predikàto	I kerdi propozìcia
vërbo, akanutno vaxt, II- to zeno, k-o jekhipen	Tut <u>si</u> tut duj phrala
vërbo, avutno vaxt, II- to zeno, k-o butipen	Tume <u>avena</u> amende te khelas amen khethanes.
vërbo, nakhlo vaxt, III- to zeno, k-o jekhipen	Von <u>avilen</u> kaθari škòla kaj siklile but bută.

5. Thon p-o jekh substantivo pašal e dine adžektivură thaj keren lença po jekh propozìcia!

o adžektivo	o trebutno substantivo	i kerdi propozìcia
tikno	<i>manuś</i>	Kadava <u>tikno</u> <u>manuś</u> si siklărno.
tikni	<i>família</i>	Man si man jekh <u>tikni</u> vi šukar <u>família</u> .
tikne	<i>šoşoja</i>	Amen si amen duj <u>tikne</u> <u>šoşoja</u> .
tikne	<i>phabaja</i>	Tume kiden lole vi <u>tikne</u> <u>phabaja</u>

UNITATEA DE ÎNVĂȚARE IV

IV. Vakãras, xramosaras... biliterãro tèksturã siklõvas!

4.1. O Ștefãn Rãzvãn, o baro raj le Moldoviaqo

- ✓ I buxli propozìcia
- ✓ Jekh mothovipen palal jekh plàno

4.2. O bićajlo rrom

- ✓ E rivistaqo artìkulo

4.3. I Svùnta Sàra

- ✓ E poștaqo lil

4.4. Jekh sósoj..., aver sósoj...

- ✓ O akharipen

4.5. Andar e svàturã le godãvere phuresqe

4.6. I palutni rekapitulàcia

4.7. I palutni evaluàcia

4.1. O Ștefàn Rävàn, o baro raj le Moldoviaqo

1. Drabaren o tèksto!

O Ștefàn Rävàn, o baro raj le Moldoviaqo

palal o Petre Petcuț

Zàla manuša zanen ke and-i rumunikani *història* sas jekh *raj e themesqo*, savo sasas rrom. Si éacés ke pesqi daj sasas rumùnka, jekh gavutni – sar phenel e themesqo raj o Mihai Viteazul – thaj pesqo dad sasas *xoraxano* rrom, mahomedàno, avilo andar o Xoraxano Them thaj, palal, vov beślàs anθ-o Rumunikano Them. O Ștefàn Rävàn avilo *boldo*, kana vov sasas and-i Moldòva. Anθar kodoja ke nakhlàsas ka-i xristikani religia, ka-o vortodoksizmo, vov na sas laches dikhlo le xoraxanenθar andar o Xoraxano Them, save rodenas te mudaren les.

Maj anglal te resel o raj le themesqo, o Ștefàn Rävàn sas „generàlo kàpitàno”, thaj andar o dîves le 24 aprilosqo le berésqo 1595, and-o fòros Iași, vov anavàrdàs pes sar e themesqo raj la Moldoviaqo. And-o dîves 3/ 13 decèmbro 1595, pașal i Suceava, pesqi àrmia sas peravdi *le polakurenθar*, save kamenas te paruken le Rävàn, te thon and-e pesqo than le rajes Ieremia Movilă. O Ștefàn Rävàn zumavdàs te nașel karing i Transilvànìa – kaj vov sasas but respetisardo kaθar e manuša thaj kaθar o raj le themesqo, o Sigismundo – tha’, pesqi bibaxt, sas astardo kaθar e polàkură. O nevo raj la Moldoviaqo, O Ieremia Movilă, *zorphendàs* te avel o Ștefàn Rävàn thovdo and-e sastră, te avel éhindo pesqo nakh thaj te avel *cirdino andar o xanro*. Kadja vi sas, thaj o rajipen le Rävàn, inkerdàs nùmaj oxto éhona.

(i adptàcia thaj o romano amboldipen: kaθar o Gheorghe Sarău)

2. Alosaren thaj xramosaren e biprinzarde lava!

• <i>zàla(ga)</i> – cîra, xancî, éima (pușin)	• <i>le polakurenθar</i> – le polonurenθar (de càtre polonezi)
• <i>història</i> – istòria (istorie)	• <i>zorphendàs</i> – dias porònka zorăça (a poruncit, a dat ordin)
• <i>raj e themesqo</i> - e themesqo raj (domnitorul țării)	• <i>cirdino andar o xanro</i> – sasas jekh éhand mudaripnasqo, ačílo kaθar o raj le themesqo, o Vlad Țepeș (tras în teapă)
• <i>xoraxano</i> – turkikano (turc)	
• <i>boldo</i> – xristiàno (creștin)	

3. Ambolden o tøksto gazikanes!

Ștefan Răzvan, domnitorul Moldovei

după Petre Petcuț

Puțini oameni cunosc că în istoria românească a existat un domnitor, care era rrom. Este adevărat că mama sa era româncă, o țărăncă - cum menționează domnitorul Mihai Viteazul -, iar tatăl său era un rrom turc, mahomedan, venit din Imperiul Otoman, iar, după aceea, el a locuit în Țara Românească. Ștefan Răzvan a devenit creștin, cand era în Moldova. Din cauză că a trecut de la religia creștină, la ortodoxism, nu a fost bine primit de către turci din Țara Turcească, care căutau să-l omoare.

Înainte de a ajuge domnitorul țării, Ștefan Răzvan a fost „căpitan general”, iar din ziua de 24 aprilie a anului 1595, în orașul Iași, a fost numit ca și domnitor al Moldovei. În ziua de 3/13 decembrie 1595, lângă Suceava, armata lui a fost înfrântă de către polonezi, care doreau să-l înlocuească pe Răzvan, să pună în locul lui pe domnul Ieremia Movilă. Ștefan Răzvan a încercat să fugă spre Transilvania - unde era foarte respectat de către oameni și de domnitorul Sigismund -, dar spre nenorocirea lui, a fost prins de polonezi. Noul domnitor al Moldovei, Ieremia Movilă, a poruncit ca Ștefan Răzvan să fie întemnițat, să-i fie tăiat nasul și să fie tras în țeapă.

Așa s-a și întâmplat, iar domnia lui Răzvan a durat doar 8 luni.

(adaptare și traducere în limba rromani de Gheorghe Sarău)

4. Kon sas o Ștefan Răzvan?

✚ O Ștefàn Răzvan sas o raj le Moldoviaqo.

5. So sasas pesqo dad?

✚ Lesqo dad sasas xoraxano rrom.

6. Tha' pesqi daj?

✚ Lesqi daj sasas rumùnka.

7. Kaj thaj kana vov anavărdăs pes sar e Themesqo Raj la Moldoviaqo?

✚ Andar o dîves le 24 aprilosqo le berșesqo 1595, and-o fòros Iași, vov anavărdăs pes sar e themesqo raj la Moldoviaqo.

8. Kana pesqi àrmia sas peravdi le polakurenθar?

✚ Lesqi àrmi asas peravdi and-o dîves 3/ 13 decèmbro 1595, pașal i Suceava.

9. Kon reslo o nevo Themesqo Raj la Moldoviaqo?
 <i>O nevo Themesqo Raj la Moldoviaqo reslo o Ieremia Movilä.</i>
10. So kerdäs o Štefän Rävän? Kaj vov zumavdäs te našel?
 <i>O Štefän Rävän zumavdäs te našel, karing i Transilvânia.</i>
11. Sar mulo o Štefän Rävän?
 <i>O Štefän Rävän mulo cirdino andar o xanro.</i>
12. Sode čhona inkerdäs o rajipen le Štefanosqo?
 <i>O rajipen le Štefanosqo inkerdäs oxto čhona.</i>
13. Čajlöl tumen ke jekh rrom sas o baro Raj jekhe Rumunikane Themesqo?
 <i>Va, si but šukar so jekh rrom sas jekh baro raj.</i>
 <i>Si importänto kaj te prinzaras e manušen save sas/ si rromane personalitëtură.</i>

4.2. O bićajlo rrom

1. Drabaren o tæksto!

O bićajlo rrom

paramići dini kaθar i Mokcsay Gyuláné andar i Ukraína

Paşal o drom, arakhelas pes jekh ćikali xiv, *kajθar*, kana sasas brişindali *vrăma*, e roma *ankalavenas* phuv. O rrom zalas karing o kher la lavutaça telal i thak. Sar sasas kali răt, pelăs and-i xiv, kaj sasas pherdi ćikaθar. Pelăs aj i ćik resli 3i k-e lesqi korr. Vov astardăs pes te mangel pes:

– Kuć, Devla, Devlorrea! Nùmaj jekhvar, akana, dih vi man, opral! Na mangav tuθar khané, nić love, nić *lùngo* zivipen, tha', akana, *jekhevarăθar*, te aven şukărde mirre gada! Ankalav man kadala xivăθar!

Niće na dias agor o rrom pesqo lav, ke i xiv kerdăs pes jekh şuži rromani caxra. Vi i jag tharelas and-i *jaglin*.

– Hej, phenel vov, akava na-i pheras! Tha' kana dikhavas vi jekh peko masorro p-i jag, atùnć me avavas o maj baxtalo manuş andar o sasto *sundal*!

Jekhevarăθar, o mas astardăs te şunel pes sar *peköl* p-i jag.

Niće na zanav te me sem vaj na. Orsar, vi te na avavas me, me sa xava o peko mas.

Palal so xal les, vov phenel:

– Te avelas paşal o xaben vi jekh laćhi mol, şukar avelas!

Sig inklisto jekh khoro molăça. O rrom pilăs vi i mol. Phenel:

– Niće o thagar na xalăs rătăθe maj laćhes manθar. Nùmaj ke vov sovel p-o jekh *kežlano sovthan*, tha' me p-o jekh phusenqo!

O sovthan *kerdilo* and-jekh kežlano sovthan.

– Tha' savo si *o valo* kana si tut jekh kežlano sovthan thaj tiri *poşoći* si ćući?

Sig xatărel ke si les and-poşoći love. Ankalavel len thaj n-aşti te sa ginavel len.

– Liava manqe jekh *slùga* te ginel len. Tha', savo valo si man odobor bute lovença kana n-aşti ovav thagar?

Jekhevarăθar, xatărel jekh pharipen p-o pesqo séro, vazdel o vast thaj arakhel *i korùna*.

Putarel pes o udar thaj aven andre le ministrură aj le generàlură. Phenel:

– Hej, kadava na-i pheras! Te inkerelas kadja sa vrăma!

– Khané na inkerel sa vaxt, barea thagara! Nùmaj o Devel opral zivel *savaxtesθe* – phendăs jekh minìstro.

Kerkărel pes o rrom:

– Sosθar te n-ásti te avav me o Devel? Te avavas o Devel, zivavas vi me savaxtesθe.

And-o kodova momènto, *i filatin* e thagaresqi paruvdăs pes and-jekh xiv pherdi cíkaça. Kothe arakhelas pes amaro rrom and-i cík zi k-i korr. Sa sas nùmaj jekh suno. O bícajlo rrom uštulo ka-o bilošalo cácípen.

(o amboldipen kaθar o Gheorghe Sarău, palal o lil *Povești și legende din istoria Euroregiunii Carpatice*)

2. Alosaren thaj xramosaren e biprinzarde lava!

- *kajθar* – andar kaj (**din care**)
- *vrăma* – (o) vaxt (**timp, vreme**)
- *ankalavenas* – inkalel, inkalavel (**scoteau**)
- *lùngo* – dîlgo (**lung**)
- *jekhvarăθar* – sig; jekhăθar (**dintr-o dată**)
- *i jaglin* – (o) than kaj kerel pes jag (**focar, locul unde se aprinde focul**)
- *sundal* – i lùmja (**lume**)
- *peköl* – pekel pes (**se frige**)
- *kežlano* – phanrutno; andar kež; andar phanr(i) (**din mătase**)
- (*o*) *sovthan* – (o) suthan; e sovipnasqo than (**pat**)
- *kerdilo* – kerdăs pes (**s-a făcut, s-a prefăcut**)
- *valo* – o profito (**valoare, profit**)
- *pošoći* – (i) pošoti; posoti (**buzunar**)
- *slùga* – jekh telutno, jekh ser-vânto (**slugă**)
- *i korùna* – e thagaresqi ruputni stadi (**coroană**)
- *savaxtesθe* – vaş sa vaxt / vrăma (**veşnic, pururea**)
- *i filatin* – (o) palàto; i avlin le thagaresqi (**palat, castel**)

3. Ambolden o tøksto gazikanes!

Rromul nesătul

Lângă drum, se afla o groapă de nămol, din care, când vremea era ploioasă, rromii scoteau pământ. Rromul mergea spre casă cu vioara sub braț. Întineric fiind, a căzut într-o groapă, care era plină de noroi. A căzut, iar noroiul îi ajungea până la gât. El înecpu să se roage:

- Neprețuite, Doamne, Dumnezeu! Numai odată, acum, privește-mă și pe mine, de acolo de sus! Nu îți cer nimic, nici bani, nici viață lungă, dar, acum, fă ca dintr-odată, să îmi fie hainele uscate! Scoate-mă din groapa asta!

Nici nu și-a terminat rromul vorba de spus, că groapa s-a transformat într-un cort curat. Și focul ardea în sobă.

- Hei, spune el, asta nu-i glumă! Dacă aș vedea și carne friptă pe foc, atunci eu aș fi cel mai norocos om din toată lumea!

Dintr-odată, se auzi cum se frige carnea pe foc.

Nici nu știu dacă sunt eu sau nu. Oricum, și dacă nu aș fi eu, tot voi mânca carne prăjită.

După ce a mâncat, bărbatul a spus:

- Dacă pe lângă mâncare aș avea și un vin bun, bine ar fi!

Rapid apare un ulcior cu vin. Rromul a băut și vinul. El spuse:

- Nici regele nu a mâncat seara mai bine decât mine. Numai că el doarme pe un pat din mătase, iar eu pe unul din paie!

Patul s-a prefăcut într-unul din mătase.

- Și ce câștig ai dacă ai un pat din mătase, iar buzunarul tău este gol?

Pe moment își dădu seama că are bani în buzunar. Îi scoate, dar nu poate să îi numere pe toți.

- Îmi voi lua o slugă să îi numere. Și ce câștig am cu atât de mulți bani, dacă nu pot fi rege?

Dintr-odată, simți o greutate pe capul său, ridică mâna și simți coroana.

Se deschise ușa și intră miniștrii și generalii. El zise:

- Hei, asta nu-i glumă! Dacă ar ține așa tot timpul!

- Nimic nu ține tot timpul, mare împărat! Numai Dumnezeu de sus trăiește veșnic - a spus un ministru.

Rromul s-a necăjit.

- De ce nu pot să fiu eu Dumnezeu? Dacă aş fi Dumnezeu, aş trăi şi eu veşnic.

Din acel moment, palatul împăratului s-a transformat într-o groapă plină cu nămol. Acolo se afla rromul nostru în noroi până la gât. Totul fost doar un vis. Rromul nesătul s-a trezit la nefericitul adevăr.

(traducere în limba rromani realizată de Gheorghe Sarău, după cartea Poveşti şi legende din istoria Euroregiunii Carpatice)

4. Kaj zalas o rrom thaj kaj pelăs?
<i>+ O rrom zalas khere thaj vov pelăs and-i jekh xiv kaj sas pherdi ćikaθar.</i>
5. So vov manglăs le Devlesθar?
<i>+ Vov manglăsle Devlesθar kaj te aven śukārde lesqe gada thaj te ankalavel les e xivăθar.</i>
6. Kana vov sasas and-i caxra / katūna so vov manglăs le Devlesθar?
<i>+ Kana o rrom sasas and-i caxra, vov manglăs le Devlesθar peko mas thaj jekh khoro molăça.</i>
7. So maj manglăs vov kaθar o Devel?
<i>+ O rrom maj manglăs kaθar o Devel jekh kezłano sovthan, love thaj te avel thagar.</i>
8. So phendăs lesqe jekh ministro?
<i>+ Jekh ministro phendăs lesqe ke khanć na inkerel sa o vaxt, nūmaj o Devel zivel savaxtesθe.</i>
9. Manglăs o rrom te avel vov o Devel?
<i>+ Va, o rrom manglăs te avel vov o Devel.</i>
10. Kerdăs vov doś mangindoj te avel vov sar o Devel?
<i>+ Va, vov kerdăs jekh bari doś kana manglăs te avel sar o Devel.</i>
11. Ka-o agor so sas?
<i>+ K-o agor i filatin e thagaresqi paruvdăs pes and-jekh xiv pherdi ćikaça..Sa sas nūmaj jekh suno.</i>
12. Si laćhes te zumavas te avas ame and-o than averesqo? Si laćhes te kamas te peravas les?
<i>+ Na, amen trebal te avas sar mukhlăs amen o baro Devel. Na-i laćhes te kamas bare bută vaś save ame ći kerdăm khanć vaś lenqe.</i>
13. Prinzares kadava phenipen: Kon xunavel i xiv le avresqi – perel vov laθe? So kamel te phenel?
<i>+ O phenipen „Kon xunavel i xiv le avresqi – perel vov laθe” kamel te phenel ke na trebal te keras nasul khanikasqe. O nasulipen kaj keras les amboldel pes karing amenθe.</i>

4.3. I Svùnta Sàra

1. Drabaren o tèksto!

I Svùnta Sàra

palal o Gheorghe Sarău

Svakone beršenthe, and-e 24, 25 thaj 26 dïvesa le Majosqe, ka-i Khangeri andar o francuzikano fòros „Le Svùnte Marie kaθar i Derăv” (Les Saintes Maries de la Mer), thavdel pes o avilipen le patălenqo te dikhen le svùnte kòkala le štare „Svuntone Žuvlënqe”.

Palal e purane legènde, le trin Marie save sasas pašal o Iisùs Hristòs - i Maria Magdalena, i Maria Iacobeea (i daj le siklòvnesqi le Jakobsqi le Čačesqi vaj „le Tiknesqi”), i Maria Salomeea (i daj le apostolurenqi le Joanesqi le Evangelistosqi vi le Jakobsqi le Baresqi) thaj lenqi *servànta*, i Svùnta Sàra - i devlikani *arakhni* le rromenqi andar i Vestutni Euròpa - palal so o Raj o Iisùs Hristòs sas thovdo p-o trušul, kadalen sas thovde le mudarnenθar and-jekh bero aj sas mekhle p-o pani la Derăvăqo.

Andar i Palestina, kajθar von sas tradine bi te den len’ xamos aj pani, von sas ingerde p-o pani, nakhindoj i sasti Mediteràno Derăv, aj o pani ankalavdàs len ka-i telutni rig la Franciaqi, ka-o kadava fòros. Von sikavde le manušenqe arakhle kothe te patăn and-o Devel.

Palal so mule, von sas praxosarde and-i Khangeri andar o fòros Le Svùnte Marie kaθar i Derăv, kaj inkeren pen lenqe svùnte kòkala. Len si len kothe vi po jekh statùia, save, and-e *risparde* dïvesa, von sine ingerde le patălenθar ži ka-o pani la Derăvăqo.

Vi e rroma ankalaven i „kali” statùia le Svuntone Saraqi andar *o telutno than le Khangerăqo* aj ingeren la ka-i Derăv.

Vi amenθe, and-i Rumùnia, o siklărno Geòrge Sarău, o rašaj Marian Mustăcòsu thaj o rromano deputàto, o Nicolăe Păun, vastdàs kaj te avel pikturisardi i Svùnta Sàra, kaθar o thanutno piktoro Alèkse Jon, and-i Khangeri „Sfânta Paraschiva” andar o thanipen Segarcea Vale, andar o žudèco Teleorman.

2. Alosaren thaj xramosaren e biprinzarde lava!

- *servànta* – slùga (slugă, servitoare)
- *arakhni* – (i) protektòra (protectoare)
- *risparde* – liparde (de pomenire, comemorare)
- *o telutno than le Khangerăqo* – i teliphuv la Khangerăqi; o than kaj arakhen pen e moxtona le mulenqe telal i Khangeri (cavoul bisericii)

3. Ambolden o tèksto gazikanes!

Sfânta Sara

după Gheorghe Sarău

În fiecare an, în zilele 24, 25 și 26 mai, la biserica din orașul francez „Sfintele Marii ale Mării” Les Saintes Maries de la Mer, are loc pelerinajul credincioșilor care vin să vadă sfintele moaște ale celor patru „Femei Sfinte”.

După vechile legende, cele trei Marii care au fost alături de Isus Hristos - Maria Magdalena, Maria Iacobeia (mama ucenicului Iacob cel adevărat sau „cel mic”), Maria Salomeea (mama apostolilor Evanghelistul Ioan și al lui Iacob cel Mare) și servitoarea lor, Sfânta Sara – protectoarea divină a rromilor din Europa de Vest - după ce Domnul Isus Hristos a fost răstignit, acestea au fost puse de către crucificatori într-o barcă și li s-a dat drumul pe Mare.

Din Palestina, de unde au fost trimise fără mâncare și apă, ele au fost duse pe apă, traversând toată Marea Mediterana, iar apa i-a dus la coasta de jos a Franței, în acest oraș. Ele îi învățau pe oamenii de acolo să creadă în Dumnezeu.

După ce au murit, au fost înhumate în Biserica din orașul Sfintele Marii ale Mării, unde sunt păstrate sfintele lor moaște. Ele au acolo și câte o statuie, care în zilele de pomenire, sunt duse de credincioși până la apa Mării.

Și rromi scot statuia „neagră” a Sfintei Sara din cavoul Bisericii și o duc la Mare.

Și la noi, în România, profesorul Gheorghe Sarău, preotul Marian Mustăciosu și deputatul rrom, Nicolae Păun, au contribuit să fie pictată Sfânta Sara, de către pictorul local Alexe Ion, în Biserica „Sfânta Paraschiva” din satul Segarcea Vale, din județul Teleorman.

4. Kon si i Svùnta Sàra?
 <i>I Svùnta Sàra si i devlikani arakhni le rromenqi andar i Vestutni Euròpa.</i>
5. Palal e purane legènde, kajθar thaj kaça resli voj k-i telutni rig la Franciaqi?
 <i>Palal e purane legènde i Svùnta Sàra sas thovdini andar i Palestìna, khethane le trine Mariença, p-jekh bero aj mukhli p-o pani le Derävãqo.</i>
6. So von sikavde le manušenqe arakhle kothe, pašal o fòros <i>Le Svùnte Marie kaθar i Deräv?</i>
 <i>Von sikavde le manušenqe arakhle kothe te patãn and-o Devel.</i>
7. Palal lenqo meripen, kaj von sasas praxosarde?
 <i>Palal so mule, von sas praxosarde and-i Khangeri andar o fòros <i>Le Svùnte Marie kaθar i Deräv.</i></i>
8. Kaj ingeren e rroma i „kali” statùia le Svuntone Saraqi?
 <i>I „kali” statùia le Svuntone Saraqi si ingerdi le patãlenθar zi k-o pani le Derävãqo.</i>
9. And-e save dīvesa kerel pes kadava zalipen le patãjlenqo ka-i Khangeri <i>Le Svùnte Marie kaθar i Deräv?</i>
 <i>And-o svàko berś, and-e 24, 25 thaj 26 dīvesa le Majosqe, ka-i Khangeri „<i>Le Svùnte Marie kaθar i Deräv</i>” (<i>Les Saintes Maries de la Mer</i>), thavdel pes o avilipen le patãlenqo te dikhen le svùnte kòkala le štare „<i>Svuntone Žuvlënqe</i>”.</i>
10. And-i Rumùnia si pikturisardi i Svùnta Sàra? Kaj, and-o savo gav?
 <i>And-i Rumùnia, i Svùnta Sàra si pikturisardi and-i Khangeri „<i>Sfânta Paraschiva</i>” andar o thanipen <i>Segarcea Vale</i>, andar o žudèco <i>Teleorman</i>.</i>

4.4. Jekh sósoj..., aver sósoj

1. Drabaren o tèksto!

Jekh sósoj..., aver sósoj...

palal o Umberto Eco

Kana le éhavorren si len trin-STAR berša, si te sikavas lenqe, te keras len te *xatären* ke ekzistisaren verver éhibă, k-ašti te keras len te *xatären* so si *o ververipen*. Kadja, si te sikavas le éhavorrenqe ke ekzistisaren but aver mòdură te anavăras jekhe sósojes. E manuša save vakären aver éhibă ka-o „sósoj” phenen *avere éhandede*: „iepure”, „nyul” thaj aver. Atunc, savorre kodola save na anavären sajekhe laveça le sósojes, kadja sar ame anavăras les, nana-i mùsaj nište veşesqe manuša!

Kana dikhas k-ël kulturalikane sistèmură, si te siklăras le éhavorren ke ekzistisaren vi aver mòdură k-ašti te xurăven pen e manuša vaj te pravaren pen.

Kadaja avelas jekh metòda but laçi te siklăras len te aven *kovleilesqe* thaj *xatărutne*.

Te sarkon éhavorro aştilas te dikhel e diferènçe sajekhe toleranciaça, atunc si ke ame kerdăm bare edukaciaqe progrèsură!

I adaptàcia thaj i rromani vèrsia sas kerdine kaðar o Geòrge Sarău

2. Alosaren thaj xramosaren e biprinzarde lava!

• <i>te xatären</i> – te xaçaren; xalöven (să înțeleagă)	• <i>avere éhandede</i> – and-o aver mòdo (în alt mod, altă manieră)
• (<i>o</i>) <i>ververipen</i> – (i) diferènça (diversitatea)	• <i>kovleilesqe</i> – laçe, kovle k-o ilo, k-o dĩ (empatici, înțelegători)

3. Ambolden o təksto gazikanes!

Un iepure..., alt iepure...

după Umberto Eco

Când copiii au trei-patru ani, trebuie să îi învățăm, să îi facem să înțeleagă că există diferite limbi, ca să îi facem să înțeleagă ce este diversitatea. Astfel, trebuie să le arătăm copiilor că există multe alte moduri în care putem numi un iepure. Oamenii care vorbesc alte limbi spun „śośoj” spun în alt mod: „iepure”, „nyul” și altele. Atunci, toți ceilalți care nu îl numesc cu același cuvânt pe iepure, așa cum noi îl numim, nu sunt neaparat oameni din pădure!

Când privim sistemele culturale, trebuie să îi învățăm pe copii că există și alte moduri în care oamenii se pot îmbrăca sau hrăni.

Aceasta ar fi o metodă foarte bună să îi învățăm să fie empatici și înțelegători.

Dacă fiecare copil ar putea să vadă diferențele cu aceeași toleanță, atunci ar însemna că noi am făcut mari progrese în educație!

Adaptarea și traducerea în limba rromani realizate de Gheorghe Sarău

4. Kon xramosardăs kadava təksto?

✚ Kadava təksto sas xramosardo kaθar o Umberto Eco. I adaptàcia thaj o amboldipen and-i rromani čhib sas kerde kaθar o Gèorge Sarău.

5. So phenel o autòro ke trebal te xatären le čhavorre kana si len trin - śtar berśa?

✚ O autòro phenel ke kana le čhavorren si len trin-śtar berśa, si te sikavas lenqe, te xatären so si o ververipen.

6. Sar xatären tume so si o ververipen?

✚ Ame xatăras so e manuśa si verver sosqe von d-aśti te vakären diferime čhibă, te xurăven pen diferime, te avel len penqe obicèjură thaj tradicie.

✚ Vi kana e manuśa si verver von trebal te den pen pakiv jekh kolaveresqe.

8. Trebal te avas kovle karing e diferènca, e ververimata?

✚ Va trebal te avas xatărne vi te avel amen tolerància karing e zane save ziven pašal amende.

✚ Na trebal te keras anglekrisimata vi nasulimata khanikasqe!

4.5. Andar le svàtură le godăvere phuresqe

1. Drabaren o tèksto!

Andar le svàtură le godăvere phuresqe

palal o Anton Pann

Mirre çhavea, kas si les lil si les laçi rig; kon na siklöl – lesθar le nasulimata phandön. Kodolenθar, *si te oves* amal le lileça thaj sun le kodolen, savenθar d-ašti te siklös vareso.

Anglal le phurenθe, te na oves tu o anglutno kaj vakärel vaj te amboldes bigodäqo, tha' sikav tut sar trebal thaj ambolde le godäveripnaça, andar kodoja ke o sigipen rimosarel i buti aj i gudli duma but anel; palal, i duma, vi kana si gudli sar o avdín, šaj te ovel kerki sar i xoli. Kodolesqe, kaj vakärel tuqe opral aj zorales, tu vakär lesqe le kovle vakeça; andar kodoja ke o manuś bi godäqo adēs vakärel tuqe dilikanes aj texara fal les nasul; thaj, ka-o agor, phandel tiro muj, andar kodoja ke, zanel pes, o manuś – kadja sar vi i çirikli – andar pesqi çhib xasarel pes.

Kana dikhes le manuśes and-i xoli thaj and-o biloşalipen, na maj ker vi tu les xoläriko aj biloşalo! Na thov *phusa* p-i jag, vakär kovles leça – kana d-ašti – tha' kana n-ašti, po laçhes te mekhes les, te da çhudel tut pesqi xoli.

Naś le xoxavipnasθar, andar kodoja ke kodoles, kaj sas astardo jekh var ke xoxavel na maj patăna les e manuśa aver var, nič kana vakärelas vov çacēs.

Na ov barikano aj phutărdo thaj nakh thaj dikh tire *perutnen* aj le amalen; tha' za na butvar thaj beś çira. Na bister te telăres khere.

Kana san akhardo varekaj k-i meseli, na beś kaj si o maj pativalo than, tha' alosar tuqe jekh skamin maj tele, ke kana akharena tut te aves aj te beśes and-jekh than maj pativalo – perela tuqe laçhes ke akharena tut te aves kothe, maj opre; tha' kana avena aver manuśa maj laçhes dikhle tuθar, avela tut *laž* kana akharena tut te beśes and-jekh than maj telutno.

Ža p-e droma bare dikhipnaça, ke na zanes kajθar avel o nasulipen thaj na zumav te keres tut la jagaça, ke thabarel pes tiro poştin.

Arakh tut le nasvalipnasθar, użăr tiro kôrpo thaj *trujal tuθe!* Inker tiro sastipen sar i maj kuć miriklin!

Kadja te zanes, mirre çhavea, thaj laçhes avela tut, kana na karing manθe te xurăn tire godă, tha' karing o godäveripen kadale lavenqo, kaj me mekhav len tuqe, kadja sar vi me lilem len kana me semas sar tuθe!

o rromano nakhavipen si kerdo kaθar o Geòrge Sarău

2. Alosaren thaj xramosaren e biprinzarde lava!

- *si te oves* – trebal (trebuj, kempel) te aves (*trebuie să fii*)
- (*e*) *phusa* – (e) suluma (*paie*)
- *na ov!* – te na aves! (*să nu fii!*)
- *perutno* – kodova, kaj bešel paşal tuθe, le saves si les o kher thaj aver buti paşal tiri (*vecin*)
- *laz* – lazavo (*ruşine*)
- *trujal tuθe* – krugo tuθe, rigal tuθe (în jurul tău)

3. Ambolden o təksto gazikanes!

Din sfaturile bătrânului înțelept

după Anton Pann

Copilul meu, cine are carte are parte; cine nu învață - de el relele se leagă. De aceea, trebuie să fii prieten cu cartea și ascultă-i pe aceia de la care poți să înveți ceva.

În fața bătrânilor, să nu fii tu cel care vorbește primul sau să răspunzi fără minte, dar comportă-te cum trebuie și răspunde cu înțelepciune, pentru că graba strică treaba și vorba dulce mult aduce; apoi, vorba, și când e dulce ca mierea, poate fi amară ca mânia. Aceluia care îți răspunde de sus și tare, tu vorbește-i cu voce moale; pentru că omul fără minte azi îți vorbește prosteste și mâine regretă, și, la urmă, îți închide gura, pentru că, se știe, omul - la fel ca pasărea - pe limba lui pierde.

Când îl vezi pe omul mândru și nefericit, nu-l mai supăra și necăji și tu! Nu pune paie pe foc, vorbește calm cu el - când poți -, iar când nu poți, mai bine lasă-l, să nu-și reverse mânia pe tine.

Fugi de minciună, pentru că acela, care a fost prins o dată că minte oamenii nu-l vor mai crede altă dată, nici când va spune adevărul.

Nu fi mândru și încrezut și vizitează-i pe vecinii și prietenii tăi; și du-te nu de multe ori și stai puțin. Nu uita să pleci acasă.

Când ești invitat undeva la masă, nu sta în cel mai de cinste loc, alege-ți un scaun mai jos, ca atunci când te vor chema să vii să stai într-un loc mai bun - îți va cădea bine că te vor chema să fii acolo, mai sus; iar dacă vor veni oameni mai apreciați ca tine, îți va fi rușine când vei fi chemat să stai într-un loc mai de jos.

Du-te la drum cu mare băgare de seamă, că nu știi de unde vine răul și nu îndrăzni să te joci cu focul, că îți arde buzunarul.

Protejează-te de boli, curățește-ți corpul și în jurul tău. Ai grijă de sănătatea ta ca de cea mai scumpă mărgea.

Așa să știi, copilul meu îți va fi bine, dacă nu la mine o să zboare gândul, ci la înțelepciunea acestor vorbe, pe care eu ți le las, așa cum și eu le-am primit când eram ca tine!

traducerea în limba rromani realizată de Gheorghe Sarău

4. Save si le maj gudle svàtură dine le çhavesqe save çajlôn tut?

- + E maj gudle svàtură andar o siklilo tèksto si:
- + .Te oves amal e lileça!
- + Te na vakăres anglal e phure!
- + Kodolesqe kaj vakărel tuqe opral thaj zorales, tu vakăr lesqe kovle glasocha!
- + Kana dikhes le manușes and-i xoli thaj and-o biloșalipen, na maj ker vi tu les xolăriko aj biloșalo!
- + Na thov phusa p-i jag!
- + Naș le xoxavipnasθar!
- + Na ov barikano vi phuărdo!
- + Dikh tire perutnen vi le amalen! Ța na butvar lenθe thaj beș cîra!
- + Kana san akharado varekaj, alosar tuqe jekh skamin mai tele, maj palal!
- + Na zumav te kheles tut la jakhaça!
- + Arakh tut le nasvalipnasθar!
- + Uțar tiro kôrpo thaj trujal tuθe!

5. Vi tu phiraves tut palal kadale phiravipnasqe mangimata?

- + Va,me phiravav man palal kadala phiravipnasqe mangimata vi palal kodola save den len manqe mirri familia thaj mirre siklărne.

6. Kon sas o autòro kadale svatururenqo?

- + O autòro kadale svaturenqe sas o Anton Pann, jekh butzanglo rromano xramosarno.

4.6. Palutni rekapitulàcia

1. Thon pašal e vortogràme po jekh trebutno alav!

and-o	p-o	k-o .....
and-i	p-i	k-i .....
and-e	p-e	k-e .....
and-jekh.....	p-jekh.....	p-jekh.....

2. Thon anglal le substantivurã dine maj tele o trebutno artikulo, o vaj i:

✓ (.....) amal	✓ (.....) biroqli	✓ (.....) daj	✓ (.....) kak	✓ (.....) rrom
✓ (.....) angrusti	✓ (.....) bori	✓ (.....) dori	✓ (.....) kašt	✓ (.....) rovli
✓ (.....) anro	✓ (.....) buzni	✓ (.....) drom	✓ (.....) manro	✓ (.....) rukh
✓ (.....) asãv	✓ (.....) buzno	✓ (.....) gad	✓ (.....) piri	✓ (.....) ruv
✓ (.....) baj	✓ (.....) çar	✓ (.....) grast	✓ (.....) phral	✓ (..) thagarni
✓ (.....) bakro	✓ (.....) çirikli	✓ (.....) grastorro	✓ (.....) phen	✓ (..) vurdon
✓ (.....) bibi	✓ (.....) çhaj	✓ (.....) guruv	✓ (.....) rakli	

3. Thon po jekh adžektivo pašal e substantivurã dine maj tele!

..... biroqli	..... rromni	..... ruv	..... grastni
..... guruvni	..... manuś	..... śax	..... gav
..... sap	..... rukh	..... pori	..... kòkalo

4. Xramosaren e ginavnã kaθar o jekh (1) zi k-o biś (20)!

1	6	11	16 .....
2	7	12	17 .....
3	8	13	18 .....
4	9	14	19 .....
5	10	15	20 .....

5. **Alosaren andar le substantivură/ navnă, dine maj tele, le pronòmbrură/ sarnavnă save zan khethanes:** *amal, amalin, birovlă, bori, ćirikli, dad, daj, gad, gone, gava, guruv, kali phal, lil, luludĩ, paparũda, patrin, phrala, phenă, rovli, siklõvni, siklõvno, stadi, siklårne, siklårnă, thagar, vurdon*

mirro	tiro.....	lesqo.....	laqo.....
mirri.....	tiri.....	lesqi.....	laqi.....
mirre.....	tire.....	lesqe.....	laqe.....
amaro.....	tumaro.....	lenqo.....	
amari.....	tumari.....	lenqi.....	
amare.....	tumare.....	lenqe.....	

6. **Xramosare and-o telutno tabèlo e fõrme e verbosqe „anel”.**

o zeno	o akanutno vaxt	o avutno vaxt	o nakhlo vaxt
me	anav	anava	andem
tu			
vov			andăs
voj			
ame		anasa	
tume	anen		
von			

7. **Keren po jekh propozìcia and-e save o subijèkto te avel sikavdo palal e dine mangimata andar o telutno tabèlo!**

Andar so si sikavdo o subijèkto	I kerdi propozìcia
zenutno pronòmbro, I- to zeno	
murşikano substantivo, k-o butipen	
zuvlikano substantivo, k-o jekhipen	

8. Keren po jekh propozìcia and-e save o predikàto te avel sikavdo palal e dine mangimata andar o telutno tabèlo!

Andar so si sikavdo o predikàto	I kerdi propozìcia
vèrbo, akanutno vaxt, I- to zeno, k-o jekhipen	
vèrbo, avutno vaxt, II- to zeno, k-o jekhipen	
vèrbo, nakhlo vaxt, III- to zeno, k-o jekhipen	

9. Keren po jekh propozìcia and-e save o atribùto te avel sikavdo palal e dine mangimata andar o telutno tabèlo!

Andar so si sikavdo o atribùto	I kerdi buxli propozìcia
o adžektivo „šukar”	
adžektivo avilo andar jekh substantivo „manuš”	
o numeràlo „deš”	

10. Keren po jekh propozìcia and-e save o komplemènto te avel sikavdo palal e dine mangimata andar o telutno tabèlo!

Ke savo pučhipen amboldel o komplemènto	I kerdi buxli propozìcia
substantivo kaj amboldel k-o pučhipen „kas?”	
substantivo kaj amboldel k-o pučhipen „so?”	

11. Keren buxle propozìcie palal e skème dine and-o telutno tabèlo!

I sikavimata	I kerdi propozìcia
<ul style="list-style-type: none"> • subijèkto – muršikano substantivo • predikàto – vèrbo k-o akanutno vaxt • atribùto - adžektivo • komplemènto - substantivo 	.....
<ul style="list-style-type: none"> • subijèkto – zuvlikano substantivo • predikàto – vèrbo k-o nakhlo vaxt • atribùto - numeràlo • komplemènto - substantivo 	.....

12. Pheren e ćuće thana!

<ul style="list-style-type: none"> • Me ..... jekh manro le ćhurăća. • Tu sanas kothe, kana me ..... kathe. • Sosťar tume na ..... vi len? • Soća ..... kathe?	<ul style="list-style-type: none"> • Mirro ..... si raśaj, thaj mirri bibi si..... • E śośoja xan zěleno ..... • O ruv, kana si ....., avel andar o ..... and-o gav. • Le grastes si les ..... punre, ... bala, ... pori.
---	--

13. Roden sinonimură vaś e lava dine maj tele!

dilgo -	dar - .....
źilto-	ćang - .....
cira -	men - .....
bićhalel -	kamel - .....

14. Roden le antonimură vaś e lava dine maj tele!

laćho -	kovlo - .....
ućo -	tato - .....
pherdo -	barvalo - .....
melalo -	xarno - .....

4.6. Palutni rekapitulàcia

1. Thon pašal e vortogràme po jekh trebutno alav!

<i>and-o fòros</i>	<i>p-o drom</i>	<i>k-o zukel</i>
<i>and-i piri</i>	<i>p-i sìnìa/ meseli</i>	<i>k-i škòla</i>
<i>and-e vurdonà</i>	<i>p-e naja</i>	<i>k-e čhaja</i>
<i>and-jekh dīves</i>	<i>p-jekh kher</i>	<i>p-jekh vast</i>

2. Thon anglal le substantivură dine maj tele o trebutno artìkulo, o vaj i:

✓ (o) <i>amal</i>	✓ (i) <i>birovli</i>	✓ (i) <i>daj</i>	✓ (o) <i>kak</i>	✓ (o) <i>rrom</i>
✓ (i) <i>angrusti</i>	✓ (i) <i>bori</i>	✓ (i) <i>dori</i>	✓ (o) <i>kašt</i>	✓ (i) <i>rovli</i>
✓ (o) <i>anro</i>	✓ (i) <i>buzni</i>	✓ (o) <i>drom</i>	✓ (o) <i>manro</i>	✓ (o) <i>rukh</i>
✓ (o) <i>asāv</i>	✓ (o) <i>buzno</i>	✓ (o) <i>gad</i>	✓ (i) <i>piri</i>	✓ (o) <i>ruv</i>
✓ (i) <i>baj</i>	✓ (i) <i>čar</i>	✓ (o) <i>grast</i>	✓ (o) <i>phral</i>	✓ (i) <i>thagarni</i>
✓ (o) <i>bakro</i>	✓ (i) <i>čirikli</i>	✓ (o) <i>grastorro</i>	✓ (i) <i>phen</i>	✓ (o) <i>vurdon</i>
✓ (i) <i>bibi</i>	✓ (i) <i>čhaj</i>	✓ (o) <i>guruv</i>	✓ (i) <i>rakli</i>	

3. Thon po jekh adžektivo pašal e substantivură dine maj tele!

<i>bari</i> birovli	<i>šukar</i> rromni	<i>nasul</i> ruv	<i>kali</i> grastni
<i>tikni</i> guruvni	<i>lačho</i> manuś	<i>zèleno</i> šax	<i>purano</i> gav
<i>kalo</i> sap	<i>učo</i> rukh	<i>bari</i> pori	<i>zoralo</i> kòkalo

4. Xramosaren e ginavnă kaθar o jekh (1) zi k-o biś (20)!

1 - <i>jekh</i>	6 - <i>šov</i>	11 - <i>deśujekh</i>	16 - <i>deśušov</i>
2 - <i>duj</i>	7 - <i>efta</i>	12 - <i>deśuduj</i>	17 - <i>deśuefta</i>
3 - <i>trin</i>	8 - <i>oxto</i>	13 - <i>deśutrin</i>	18 - <i>deś</i>
4 - <i>štar</i>	9 - <i>enă</i>	14 - <i>deśuštár</i>	19 - <i>deśuenă</i>
5 - <i>panz</i>	10 - <i>deś</i>	15 - <i>deśupanz</i>	20 - <i>biś</i>

5. Alosaren andar le substantivură/ navnă, dine maj tele, le pronòmbrură/ sarnavnă save zan khethanes: *amal, amalin, birovlă, bori, ćirikli, dad, daj, gad, gone, gava, guruv, kali phal, lil, luludĭ, paparŭda, patrin, phrala, phenă, rovli, siklŏvni, siklŏvno, stadi, siklărne, siklărănă, thagar, vurdon*

mirro <i>amal</i>	tiro <i>gad</i>	lesqo <i>lil</i>	laqo <i>siklŏvno</i>
mirri <i>daj</i>	tiri <i>bori</i>	lesqi <i>patrin</i>	laqi <i>luludĭ</i>
mirre <i>phrala</i>	tire <i>birovlă</i>	lesqe <i>gone</i>	laqe <i>phenă</i>
amaro <i>dad</i>	tumaro <i>vurdon</i>	lenqo <i>thagar</i>	
amari <i>siklŏvni</i>	tumari <i>kali phal</i>	lenqi <i>ćirikli</i>	
amare <i>siklărne</i>	tumare <i>gava</i>	lenqe <i>siklărănă</i>	

6. Xramosare and-o telutno tabèlo e fŏrme e verbosqe „anel”.

o zeno	o akanutno vaxt	o avutno vaxt	o nakhlo vaxt
me	<i>anav</i>	<i>anava</i>	<i>andem/ andŏm</i>
tu	<i>anes</i>	<i>anesa</i>	<i>andăn</i>
vov	<i>anel</i>	<i>anela</i>	<i>andăs</i>
voj	<i>anel</i>	<i>anela</i>	<i>andăs</i>
ame	<i>anas</i>	<i>anasa</i>	<i>andăm</i>
tume	<i>anen</i>	<i>anena</i>	<i>anden</i>
von	<i>anen</i>	<i>anena</i>	<i>anden</i>

7. Keren po jekh propozĭcia and-e save o subijĕkto te avel sikavdo palal e dine mangimata andar o telutno tabèlo!

Andar so si sikavdo o subijĕkto	I kerdi propozĭcia
zenutno pronŏmbro, I- to zeno	<u>Me</u> zav leça k-i škŏla.
murşikano substantivo, k-o butipen	<u>E ćhave</u> khelen pen khethanes.
zuvlikano substantivo, k-o jekhipen	<u>I phen</u> zal lença k-o pani.

8. Keren po jekh propozìcia and-e save o predikàto te avel sikavdo palal e dine mangimata andar o telutno tabèlo!

Andar so si sikavdo o predikàto	I kerdi propozìcia
vèrbo, akanutno vaxt, I- to zeno, k-o jekhipen	Me <u>siklövav</u> kadaja <u>šukar</u> poezìa.
vèrbo, avutno vaxt, II- to zeno, k-o jekhipen	Vov <u>kinela</u> laqe <u>šukar</u> luludă.
vèrbo, nakhlo vaxt, III- to zeno, k-o jekhipen	Vov <u>gilabavdăs</u> jekh purani gili.

9. Keren po jekh propozìcia and-e save o atribùto te avel sikavdo palal e dine mangimata andar o telutno tabèlo!

Andar so si sikavdo o atribùto	I kerdi buxli propozìcia
o adžektivo „šukar”	Les si les jekh <u>šukar</u> gad.
adžektivo avilo andar jekh substantivo „manuš”	<u>E manušesqo</u> phral si barvalo.
o numeràlo „deš”	Man si man <u>deš</u> amala.

10. Keren po jekh propozìcia and-e save o komplemento te avel sikavdo palal e dine mangimata andar o telutno tabèlo!

Ke savo pučhipen amboldel o komplemento	I kerdi buxli propozìcia
substantivo kaj amboldel k-o pučhipen „kas?”	Tu akhares <u>le dades</u> amenθe. (Kas akhares?)
substantivo kaj amboldel k-o pučhipen „so?”	Les si les jekh <u>šukar gad</u> ? (So si les?)

11. Keren buxle propozìcie palal e skème dine and-o telutno tabèlo!

I sikavimata	I kerdi propozìcia
<ul style="list-style-type: none"> • subijèkto – muršikano substantivo: <u>o phral</u> • predikàto – vèrbo k-o akanutno vaxt: <u>kinel</u> • atribùto – adžektivo: <u>tikno</u> • komplemento – substantivo: <u>manro</u> 	<i>O tikno phral kinel manro</i>
<ul style="list-style-type: none"> • subijèkto – zuvlikano substantivo: <u>i phen</u> • predikàto – vèrbo k-o nakhlo vaxt: <u>vastdăs</u> • atribùto – numeràlo: <u>dujto</u> • komplemento – substantivo: <u>le dades</u> 	<i>I dujto phen vastdăs le dades.</i>

12. Pheren e éuće thana!

<ul style="list-style-type: none"> • Me <u>éhinav</u> jekh manro le éhurăça. • Tu sanas kothe, kana me <u>somas</u> kathe. • Sosþar tume na <u>ande</u> vi len? • Soça <u>avilăn</u> kathe?	<ul style="list-style-type: none"> • Mirro <u>kak</u> si raşaj, thaj mirri bibi si <u>siklărni</u>. • E şoşoja xan zèleno <u>şax</u>. • O ruv, kana si <u>bokhalo</u>, avel andar o <u>veş</u> and-o gav. • Le grastes si les <u>bare</u> punre, <u>kale</u> bala, <u>lûngo</u> pori.
--	--

13. Roden sinonimură vaş e lava dine maj tele!

<ul style="list-style-type: none"> ✓ <i>dilgo – lûngo, zinzardo</i> ✓ <i>zilto – gâlbenu, şargon</i> ✓ <i>cîra – zàla, zàlaga</i> ✓ <i>bichalel – tradel</i>	<ul style="list-style-type: none"> ✓ <i>dar – traş</i> ✓ <i>éang – koć</i> ✓ <i>men – korr</i> ✓ <i>kamel – jubisarel</i>
---	--

14. Roden le antonimură vaş e lava dine maj tele!

<ul style="list-style-type: none"> ✓ <i>laćho – nasul</i> ✓ <i>uço – tikno</i> ✓ <i>pherdo – éuće</i> ✓ <i>melalo – užo</i>	<ul style="list-style-type: none"> ✓ <i>kovlo – şuko, zoralo</i> ✓ <i>tato – şudro</i> ✓ <i>barvalo – éorro</i> ✓ <i>xarno – lûngo, zinzardo</i>
--	---

4.7. I palutni evaluàcia

E siklõvnesqo anav thaj angloanav: .....

I dàta kana si dino o tèsoto: .....

Drabar bare dikhipnaça o telutno tèksto kaj te šaj te amboldes k-e mangimata:

Sasas jekh rrom deše çhavorrença. And-jekh dīves maškar e dīvesa, pesqi rromni phendās lesqe:

- Dikh, barõn amare tikne, na maj resel i tikni piri, trebal amenqe jekh bareder piri. Ța, kin jekh piri maj bari!

Te zal te kinel, šukar, nūmaj na-i len love! Sar ka keren?

O rrom, o phuro thaj le duj piră - purani paramiçi andar o Balkàni

1. Xramosar andar o dino tèksto jekh alav kerdo andar jekh silàba, jekh kerdo andar duj silàbe thaj jekh kerdo andar trin silàbe!

alav kerdo andar 1 silàba	alav kerdo andar 2 silàbe	alav kerdo andar 3 silàbe

2. Xramosaren andar o tèksto duj substantivură save si ka-o gin jekhipen!

✓ .....

✓ .....

3. Keren po jekh propozìcia and-i savi te utilizisaren e alava *and-o*, *and-i*, *and-jekh*, *na-i*!

i vortogràma	i kerdi propozìcia
and-o	
and-i	
and-jekh	
na-i	

4. Xramosaren palal sarkon alav lesqo mamujutno/ amboldino alav:

o alav	lesqo mamujutno alav
<i>dīves</i>	
<i>barōn</i>	
<i>kinel</i>	

5. Keren jekh propozicia e verboça andar i jekhto propozicia andar o dino tøksto!

.....

6. Ambolden o dino tøksto and-i gazikani çhib!

.....
.....
.....
.....
.....
.....

4.7. I palutni evaluàcia

E siklõvnesqo anav thaj angloanav: .....

I dàta kana si dino o tèsoto: .....

Drabar bare dikhipnaça o telutno tèksto kaj te šaj te amboldes k-e mangimata:

Sasas jekh rrom deše çhavorrença. And-jekh dïves maškar e dïvesa, pesqi rromni phendäs lesqe:

- Dikh, barõn amare tikne, na maj resel i tikni piri, trebal amenqe jekh bareder piri. Ža, kin jekh piri maj bari!

Te žal te kinel, šukar, nùmaj na-i len love! Sar ka keren?

O rrom, o phuro thaj le duj piră - purani paramiçi andar o Balkàni

1. Xramosar andar o dino tèksto jekh alav kerdo andar jekh silàba, jekh kerdo andar duj silàbe thaj jekh kerdo andar trin silàbe!

alav kerdo andar 1 silàba	alav kerdo andar 2 silàbe	alav kerdo andar 3 silàbe
<i>rrom</i>	<i>dïves</i>	<i>amenqe</i>

2. Xramosaren andar o tèksto duj substantivură save si ka-o gin jekhipen!

✓ *rromni*

✓ *piri*

3. Keren po jekh propozìcia and-i savi te utilizisaren e alava *and-o*, *and-i*, *and-jekh*, *na-i*!

i vortogràma	i kerdi propozìcia
<i>and-o vurdon</i>	<u>And-o vurdon</u> si but kašta.
<i>and-i piri</i>	O xaben si <u>and-i piri</u> .
<i>and-jekh dïves</i>	<u>And-jekh</u> ivendesqo <u>dïves</u> me gelõm k-o plain.
<i>na-i</i>	Kadala manuša <u>na-i</u> andar amaro gav.

4. Xramosaren palal sarkon alav lesqo mamujutno/ amboldino alav:

o alav	lesqo mamujutno alav
<i>dīves</i>	<i>rati/ rāt</i>
<i>barōn</i>	<i>tiknōn</i>
<i>kinel</i>	<i>bikinel</i>

5. Keren jekh propozicia e verboça andar i jekhto propozicia andar o dino tøksto!

Kadaja çhavo sasas tuça k-i škòla?

6. Ambolden o dino tøksto and-i gazikani çhib!

*A fost odată un rrom cu zece copii. Într-una din zile soția lui i-a zis:
- Uite, cresc micuții noștri, nu ne mai ajunge oala cea mică, ne trebuie
o oală mai mare!*

*Să meargă sa cumpere, ar fi frumos, numai că nu au bani! Cum vor
face?*

Omul, bătrânul și cele două oale – poveste veche din Balcani

BIBLIOGRAFIE

1. CORDOVAN, Ionel, SARĂU, Gheorghe, BAICU, Mariana, CORDOVAN, Noemi, ROXIN, Daniela, AVRAM, Mirela, 2020, *Ghidul profesorului de limba rromani*, Oradea: Editura Print Expert, 304 p.
2. CORDOVAN, Ionel, SARĂU, Gheorghe, CORDOVAN, Noemi, BAICU, Mariana, 2017, *Ghidul profesorului de limba rromani*, Oradea, Editura Primus, 277 p.
3. CUCOȘ, Constantin (coord.), 1998, *Psihopedagogie pentru examenul de definitivare și grade didactice*, Iași: Editura Polirom.
4. IUCU, Romiță, 2001, *Instruirea școlară*, Iași: Editura Polirom.
5. IUCU, Romiță, MANOLESCU, Marin, 2001, *Pedagogie*, București: Editura Fundației „Dimitrie Bolintineanu”, 332 p.
6. MANOLESCU, Marin, 2002, *Evaluarea școlară - un contract pedagogic*, București: Editura Fundației „Dimitrie Bolintineanu ”, 248 p.
7. NEACȘU, Ion, 1999, *Instruire și învățare*, București: EDP.
8. SARĂU, Gheorghe, CORDOVAN Ionel, 2022, *Limba și literatura maternă rromani. Manual pentru clasa a IV-a. E dajaqi rromani čhib vi i literatūra (pustik vaś i štarto klăsa)*, București: Editura Sigma, 112 p.
9. SARĂU, Gheorghe, 2006, *Dicționar rrom-român*, București: Editura Sigma, 224 p.
10. SARĂU, Gheorghe, 2012, *Dicționar român-rrom*, București: Editura Sigma, 288 p.
11. SARĂU, Gheorghe, 2008, *Curs practic de limba rromani pentru toți*, București: Editura Sigma, 208 p.
12. SARĂU, Gheorghe; CORDOVAN, Ionel; 2016, *Ghid de conversație român – rrom – englez – maghiar*, Oradea: Editura Primus, 188 p.
13. *Programa școlară pentru disciplina *Comunicare în limba rromani, clasa clasa a III-a și clasa a IV-a*, MEN, București, 2014.
14. *<https://www.youtube.com/@RromaniDidaktika>

